کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩٢٥ | شەممە، ٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فیدراڵدا

کەمترین چاوەڕوانی کە لە حیزبی دێموکرات دەکرێ ئەوەیە هەروا بە ڕاشکاوی و لێبڕاوییەوە لەسەر ناسنامەی سیاسیی جیاوازی کورد و پێویستیی دەستبەرکردنی پێگەیەکی یاسایی تایبەت بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێ دابگرێ و خۆی لە پاشکۆیەتیی ئەو ڕەوتانە بپارێزێ کە بە زمان و ڕواڵەتێکی نوێ و سەرنجڕاکێشەوە هەوڵ دەدەن ئاکامە سیاسی و حقووقییەکانی پێشینەی مێژوویی و تایبەتمەندخوازیی ڕەوای کورد بسڕنەوە.

(لاپەڕە ٣)

ئێمە ئێستا لە بڕگەیەک لەمێژووداین ناوچەکەمان و وڵاتی ئێران لە بەردەم گۆڕانی گەورەدان. بێتوو ژیرانە و ئازایانە و بەرپرسانە نەجوڵێینەوە، لەوانەیە دەیان ساڵی تریش لە پەراوێزی ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکاندا بمێنینەوە و هیچ بە هیچ نەکەین. حیزبی دێموکرات بە هۆی پێگەی یەکەم و بێ وێنەی لە نێو خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، دەبێ و لێی چاوەڕوان دەکرێت ڕۆڵێکی پێشەنگانەی لە دروستکردنی زۆرترین یەکێتی و یەکگرتوویی نێوان هێزە سیاسییەکاندا هەبێت.

(لاپەڕە ٧)

مستەفا هیجری بۆ کۆڕیادی سیاسیی واشنگتۆن:

دانان بە فرەچەشنیی نەتەوەیی پێشمەرجی ڕووخاندنی ڕێژیم و بونیاتنانی داهاتووە

مستەفا هیجری:
دامەزرانی حیزبی دێموکرات، وەرچەرخانێکی گرینگ لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستانە

بەبۆنەی ٨١ ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و یادی پرشکۆی ٢٥ی گەلاوێژەوە، پیرۆزبایی بە کوردستانیانی هێژا دەڵێم.

دامەزرانی حیزبی دێموکرات، وەرچەرخانێکی گرینگە لە بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستاندا؛ حیزبێک کە کۆمەڵی کوردەواریی بۆ گەیشتن بە مافە نەتەوەییەکانی ڕێک خستووە و زیاتر لە ٨٠ ساڵە نوێنەرایەتیی هزری کوردستانی و نەتەوەیی ڕۆژهەڵاتی نیشتمان دەکات.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بە پەیڕەوکردنی پەرەنسیپە فکرییە نەگۆڕەکانی وەک سەربەخۆیی سیاسی، واقعبینی، ڕاستگۆیی، پشتئەستووربوون بە خەڵک و گرێدانی چارەنووسی بزووتنەوەکە بە وزە و هێزی نێوخۆی ڕۆژهەڵاتەوە، توانیویەتی لە ڕێبازی نەتەوەیی و دێموکراتیکی خۆی سوور و بەردەوام بێت. هەر ئەم تایبەتمەندییانەش، سەرباری هەموو ئاستەنگ و کێشەکانی سەر ڕێی خەبات، وای کردووە مێژوویەکی پڕ سەروەریی ٨١ ساڵە بۆ نەتەوەکەمان تۆمار بکات.

لەم یادە پیرۆزەدا، وێڕای پیرۆزبایی ئەم ڕۆژە مەزنە، سەری ڕێز دادەنوێنین بۆ گیانی پاکی شەهیدانی کورد و کوردستان و بنەماڵە سەربەرزەکانیان، بەتایبەتی شەهیدانی ڕێبەرمان پێشەوا قازی محەممەد، دوکتۆر قاسملوو، دوکتۆر شەرەفکەندی و سەرجەم شەهیدانی ڕێگای ڕزگاری و سەربەستی.

سڵاو لە ئیرادەی لەشکانەهاتووی زیندانییانی سیاسیی خۆڕاگر.

سڵاوی وەفا بۆ هەموو ئەو تێکۆشەرانەی کە لە ڕیزەکانی حیزبی دێموکراتدا تەمەنی خۆیان بۆ خەبات تەرخان کردووە.

مستەفا هیجری
سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
٢٤ی گەلاوێژی ١٤٠٥ی هەتاوی

لە کرماشان و سەردەشت دوو کەس بە تەقەی هێزەکانی ڕێژیم کوژران

لە درێژەی تاوانە بەردەوامەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، دوو کەس لە کرماشان و سەردەشت، بە تەقەی ڕاستەوخۆی هێزە سەربازی و ئینتزامییەکانی ڕێژیمی ئێران گیانیان لەدەست دا.

پووریا نادری، لاوی تەمەن ٢٩ ساڵی کوردی یارسان و دانیشتووی گەڕەکی "دەرەدرێژ"ی کرماشان یەک لەوانە. ناوبراو ڕۆژی ٢٩ی گەلاوێژ لەنێو ئۆتۆمبێلەکەیدا بەبێ هیچ هۆکارێک دراوەتە بەر دەستڕێژ و کوژراوە. پووریا پێشتر لە بزووتنەوەی ژیناوا سێ مانگ و لە خۆپیشاندانەکانی بەفرانباری ڕابردوودا شەش مانگ دەسبەسەر و دوایی بە دانانی بارمتەی قورس ئازاد کرابوو.

ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ و لە لە سنووری «بەردەسیان»ی شاری سەردەشتدا، «یووسف مامەپوور»، خەڵکی گوندی «وەردێ»، تەمەن ٣٠ ساڵ لە کاتی گواستنەوەی ئاژەڵ بۆ هەڕێمی کوردستان، کەوتە بەر دەستڕێژی هێزەکانی ڕێژیم و کوژرا. یووسف مامەپوور خێزاندار و باوکی منداڵێکی ساوا بوو. لەو دەستڕێژەی هێزەکانی ڕێژیم شوانێکی دیکەش بەسەختی بریندار بووە.

شەڕی ئابووریی ئەمریکا دژی کۆماری ئیسلامی، کام بڕاوەن؟

ئەمریکا بەنیازە لە ڕێگەی فراوانترین کارزاری گەمارۆی ئابووری لە جیهاندا و سەپاندنی سەختترین سزاکانی مێژوو، ئابووریی کۆماری ئیسلامیی ئێران بخاتە ژێر گوشارێکی قورسەوە بۆ ئەوەی بەستێنی داڕمانی ئەو ڕێژیمە خۆش بکات. ئەمریکا دەڵێ ئەم گوشارانە توانای دارایی کۆماری ئیسلامی بۆ پشتیوانیکردنی گرووپە نیابەتییەکانی و دابینکردنی مووچەی هێزە سەربازییەکانی بەشێوەیەکی بەرچاو لاواز دەکات.

واشنگتۆن سەرجەم وڵاتان و کۆمپانیا نێودەوڵەتییەکانی وریا کردووەتەوە لە نێوان بازرگانیکردن لەگەڵ ئەمریکا یان بەردەوامبوون لە مامەڵەی ئابووری و کڕینی نەوت لە کۆماری ئیسلامی و سزادرانیان، یەکیان هەڵبژێرن. ئەمریکا دەڵێ کاریگەرترین ئامراز لەم قۆناغەدا گوشاری ئابووریی و ئەمە یارییەکی ورد و ئاڵۆزە؛ چونە کاتێک ئەوان گوشار دەخەنە سەر ئابووریی ئەوان، ئەوانیش هەوڵ دەدەن لە ڕێگەی نیزامی و ئابووریی‌وە گوشارمان بۆ بهێنن، بەڵام ئێمە لەم ڕێگەیە بەردەوام دەبین، چونکە بە باشترین ڕێگای دەزانین بۆ گەیشتن بە ئامانجی کۆتایی.

کورد لە هاوکێشەکانی ناوچەدا

لەو مەرجانەی ئەمریکا لە لێکتێگەیشتنەکەدا بۆ سازان لەگەڵ ئێران داینـاوە، هیچی بۆ خەڵکی وڵات تێدا نییە. بۆیە خەڵکی کوردستان و حیزبی دێموکرات کە واقعبینانە سیاسەت دەکەن، سروشتییە نەبنە بەشێک لە شەڕێک کە هیچ گەرەنتییەک بۆ دابینبوونی مافەکانیانی تێدا ناهوێنرێتەوە.

◆ مستەفا مەولوودی (٤)

شێرپەنجەیەک بە ناوی کۆماری ئیسلامی

ئەگەرچی دوژمنانی کورد پێیان وایە بە سەرکوت و ئیعدام بە ئامانجەکانیان دەگەن، بەڵام ئەم سەرکوت و پەلامارانە تۆزقاڵێک لە وڕە و باوەڕی خەڵکی کورد بۆ گەیشتن بە مافە سیاسی و نەتەوایەتییەکانی و خۆڕی ئازادی و دێموکراسی کەم ناکاتەوە، بەڵکوو زیاتر بەگوڕوتینتری دەکات.

◆ ناسر ساڵحی‌ئەسڵ (٥)

خەباتی مەدەنی و بەرگریی چەکداری

سەرکەوتنی بزووتنەوە سیاسییەکان زیاتر لەوەی بەستراوە بێت بە هەڵبژاردنی شێوازێکی تایبەت، پێوەندیی بە هۆکارگەلێک وەک ڕێکخستن، پشتگیریی کۆمەڵایەتی، یەکگرتوویی هێزە دژبەرەکان، ڕابەرایەتیی کاریگەر و، توانای گونجان لەگەڵ بارودۆخە گۆڕاوەکانەوە هەیە.

◆ د. کامران ئەمین‌ئاوە (٨)

دێموکرات دەڵێ چی و چیی دەوێ؟

حیزبی دێموکرات بۆ گەلانی دیکە لە جوغرافیای ئێراندا، لە سەرەتای لەدایکبوونیەوە دەرفەت بووە و لە ئێستاشدا دەلاقەیەکە بەرەو پانتایی پێکەوەژیان و بە ئەڵتەرناتیڤێک دادەنرێ بۆ مامەڵەکردنی سیاسییانە، لە بری بەربەرەکانی و ڕووبەڕووبوونەوەی ماڵوێرانکەری نیزامی.

◆ عەلی لەیلاخ (٩)

کورد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی ئاڵۆزدا

ئەزموونی دانوستانەکانی ئاشتی لە تورکیە نیشانی دا گفتوگۆ بەبێ بنەمای یاسایی، متمانەی گشتی، چاودێریی ڕوون و ئیرادەی سیاسی، دەتوانێت بە ئاسانی هەڕەس بێنێت. ئەوەش هەر گەڕانەوە بۆ خاڵی دەستپێک نییە؛ بەڵکوو جگە لە بێ‌متمانەیی زیاتر تێچوونە مرۆیی و سیاسییەکانی ململانێ دەباتە سەرتر.

◆ ئیبراهیم لاجانی (١٠)

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران:

فتوای جیهادی خومەینی لە ٢٨ی گەلاوێژ فەرمانی داگیرکردنەوەی کوردستان بوو

٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ خاڵی گۆڕانی پێوەندیی کورد لەگەڵ کۆماری ئیسلامی و ڕۆژی دەرکردنی فتوای جیهاد دژی نەتەوەی کورد بوو، فتوایەک بۆ تۆڵەسەندنەوەی سیستماتیک لە گەلێک کە هۆشیارانە و یەکدەنگ «نا»ی بە ڕیفراندۆمی کۆماری ئیسلامی گوت. ئەو فتوایە نەک بڕیارێکی کتوپڕ، بەڵکوو لەڕاستیدا بەریەککەوتنی دوو پارادایمی هزری و سیاسی بوو. لە لایەکەوە تێڕوانینی داگیرکاری و توتالیتاریزم بوو کە هەوڵی دووبارە دارشتنەوەی پێکهاتەی دەسەڵاتداریەتی دەدا، لە لایەکی دیکەشەوە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بوو کە ڕەنگدانەوەی ئیرادەی ڕاستەقینەی گەل بوو بۆ گەیشتن بە مافە بنچینەییەکانی خۆی و گەلانی دیکە لە ئێراندا.

فتوای ٢٨ی گەلاوێژ، فەرمانێکی نوێ بوو بۆ سیاسەتێکی ناسراو کە سەرچاوەی لەو تێڕوانینە گرتبوو کە پێشتریش و لە سەردەمی دەسەڵاتی پاشایەتیدا لە لایەن دەسەڵاتی ناوەندییەوە دژی نەتەوەی کورد بەکار هێنرابوو. لە گەلاوێژی ١٣٥٨دا، دەسەڵاتی نوێ بە درێژەدان بە سیاسەتی حاشا و تواندنەوە و بە هێرشکردن لە زەوی و ئاسمانەوە، سیاسەتی داگیرکاریی بۆ سەر کوردستان دووبارە کردەوە. لەشکەرکێشیی کۆماری ئیسلامی بە بڕیاری خومەینی لە کاتێکدا بوو کە نەتەوەکەمان لە کوردستانی ڕۆژهەڵات، ماف و داواکارییە ڕەواکانی خۆی لەسەر بنەمای بەشداریی سیاسیی دادپەروەرانە و چارەسەری ئاشتیانەی پرسی کورد، بە شێوازێکی دیموکراتیک و لە ڕێگەی گفتوگۆ و دانوستانەوە بەرەوپێش دەبرد. بەڵام دەسەڵاتدارانی ئێران نەیانتوانی نیازی خۆیان لە دوژمنایەتیکردنی کورد بشارنەوە.

لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨دا خومەینی لە پەیامێکی توندا فتوای جیهادی دژی خەڵکی کوردستان ڕاگەیاند. لە ڕووی سیاسی و ئایینییەوە، بەکارهێنانی چەمکی جیهاد بەرانبەر بە هاوواڵتیانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ڕەوایەتی بەخشییە هێزە چەکدارەکان بۆ ئەوەی هەر جۆرە تووندوتیژییەک بەرانبەر بە خەڵکی کوردستان ئەنجام بدەن. هەر لە یەکەم ڕۆژی ڕاگەیاندنی فتوای جیهاد، هێزە چەکدارەکانی ئێران و بەتایبەت هێزەکانی سپای پاسداران بە چەکی قورس و پاڵپشتی هێزی ئاسمانی بەرەو شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان جوڵەیان پێکرا.

لە سەرەتای هێرشەکاندا شاری پاوە و ناوچەکانی هەورامان کەوتنە بەر پەلاماری هێزەکانی سپای پاسداران و داگیرکران. ڕاستەوخۆ لەگەڵ داگیرکردنی شاری پاوە سادق خەڵخاڵی وەک حاکمی شەرع گەیشتە ناوچەکە و لە دادگایەکی سەحرایی دەیان کەس لە هاوواڵتیانی گوللەباران کرد کە بریندار و مامۆستا و دوکتۆریان لەنێودا بوو. دوای داگیرکردنی شاری پاوە، لێشاوی هێرشەکان ڕووی لە شارەکانی دیکەی کوردستان بەتایبەت سنە و مەریوان و سەقز و مهاباد کرد. دوای کۆنترۆڵ

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

بەسااڵداچوو بەاڵم بەدەماخ و لەسەر پێ:

ئەرک و ئالەنگارییەکانی بەردەم حیزبێکی ٨١ ساڵە

(بەشی یەکەم لە دوو بەش)

د. ئاسۆ حەسەنزادە

لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤ی هەتاویدا حیزبی دێموکراتی کوردستان لە مەهاباد دامەزرا؛ حیزبێک کە دواتر ناوەکەی بۆ «حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران» گۆڕدرا. بە تێپەڕبوونی هەشتا و یەک ساڵ، ئەم حیزبە هێشتا یەکێک لە هێزە سیاسییە هەرە سەرەکییەکانی گۆڕەپانی سیاسیی ڕۆژهەاڵتی کوردستان، ئەگەر نەاڵێین گرینگترینیانە. ئەم تەمەندرێژی و بەردەوامیی ژیانی سیاسییە لەجێدا دیاردەیەکی شایانی تێڕامانە؛ چونکە کەم ڕێکخراوی سیاسی توانیویەتی لە بەرانبەر ئەم قەبارەیە لە سەرکوت و گۆڕانکارییە جیهانی و ناوچەییەکان و مەودای نێوان نەوەکاندا، ڕەسەنایەتی و ناسنامەی سیاسی و پێگە جەماوەرییەکەی و حزووری مەیدانیی خۆی تا ئەم ئاستە بپارێزێ.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران زۆرجار وەک یەکەم حیزبی مۆدێرنی کوردی و بەرابردووترین ڕێکخراوی سیاسیی هێشتا چاالک لە گۆڕەپانی سیاسیی ئێراندا ناو دەبرێ. ئەم ئیدیعایە ئەگەرچی لەسەرێک ڕاستە، بەاڵم پێویستیی بە وردکردنەوەش هەیە. بەر لەم حیزبە، ڕێکخراوی مۆدێرنی دیکە لە بزووتنەوەی کورددا سەریان هەاڵدابوو، بەتاییەت حیزبی «هیوا» لە کوردستانی عێراق و "کۆمەاڵی ئازادیخوازانی کوردستان" لە ئێران، بەاڵم هیچکامیان نەیانتوانی ببنە حیزبێکی جەماوەری و دەوام بێنن. لە ئاستی سەراسەریی ئێرانیشدا، حیزبی تودە چەند ساڵ بەر لە حیزبی دێموکراتی کوردستان دامەزرا، بەاڵم ئەمڕۆ بە کردەوە لەنێو چووە و هیچ جێیەکی لە ئۆپۆزیسیۆنی ئێراندا نەماوە. لەبەر ئەوە، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەتوانێ ئەم تایبەتمەندییە تاقانەیەی خۆی لە بواری پێشەنگایەتیی سیاسی و میژوویی لە کوردستان و ئێراندا بەرجەستە بکاتەوە؛ حیزبێک کە بۆ یەکەمجار توانی وشیاریی نەتەوەیی کوردان لەچوارچێوەی بزوتنەوەیەکی سیاسیی نوێ، پێکهاتەمەند، ڕێکخراو و گشتگیردا ڕێک بخا.

حیزبی دێموکراتی کوردستان بە سەرکردایەتیی پێشەوا قازی محەممەد و لە دڵی «کۆمەاڵی ژیانەوەی کورد» (ژ.ک)ەوە کە لە ساڵی ١٣٢١دا دامەزرابوو، هاتەدەر. ئاوێتەیی و بەردەوامیی فیکری و تەشکیالتیی نێوان ژیکاف و حیزبی دێموکرات تا ئەو ئاستەیە کە ئەمڕۆ زۆر کەس لەو بڕوایەدان کە هەق وایە سێ ساڵی تەمەنی ئەم پێکهاتەیەش بخرێتە سەر تەمەنی خەباتگێڕیی حیزبی دێموکرات. گواستنەوە لە ڕێکخراوێکی تا ڕادەیەک داخراو و نهێنیی وەک ژیکافەوە بەرەو حیزبێکی شوێندانەر و کۆمەاڵگەتەوەر ئاماژەیە بۆ ئیرادەی پێشکەوتن بە ئاقاری پراگماتیزمی سیاسی و پلورالیزمی کۆمەاڵیەتی؛ بە دەربڕینێکی تر ئامانج لەم بازدانە چەشنییە لە کاری حیزبیی کوردەکان لە ئێراندا، کۆکردنەوە و یەکخستنی تویژە جیاوازە کۆمەاڵیەتییەکان و سەرلەنوێ پێناسەکردنەوەی داواکارییە نەتەوەییەکانی کورد بە ڕەچاوکردنی واقیعە سیاسییەکانی ئەو سەردەمە بوو.

حیزبی دێموکراتی کوردستان تەنیا چەند مانگێک دوای دامەزرانی، بوو بە مۆتۆری کاردروستاییەکی مەزنی سیاسی و کەوتە نێو ناوەندی ئەزموونێکی میژوویی کە ناسنامە و گوتاری ئەو حیزبەی بۆ هەمیشە لە قاڵب دا، واتە کۆماری کوردستان کە لە ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی لە مەهاباد ڕاگەیەندرا. ئەگەرچی تەمەنی ئەم کۆمارە لە یازدە مانگ تێنەپەڕی، بەاڵم ئەو کۆمارە ڕۆاڵێکی ژیانەکی و چارەنووسسازی لە داڕشتن و خەماڵاندنی خەونی سیاسی–نەتەوەیی هەموو کوردد گێڕا. ئەم ئەزموونە کۆمەاڵێک پرەنسیپ و هێمای بەرهەم هێنا و لەدوای خۆی بەجێهێشت کە بایەخ و گرنگییان لە چوارچێوەی حیزبی دێموکرات و کوردی ڕۆژهەاڵت تێپەڕی. ویستی سەروەریی نەتەوەیی، ئاڵای کوردستان، سروودی نەتەوەیی، ناو و هێمای پێشمەرگە، تێگەیشتنێکی سەردەمی لە وشیاریی هاوواڵتی لە کوردستان و یەکێتیی نێوان کوردان ئەوالتر لە سنووردکان، بەشێک لە میراتی سیاسیی و هێمایی ئەم ئەزموونە پڕبایەخەن.

نەتەوەخوازیی شێڵگیر بەاڵم واقعبینانە

میراتی میژوویی مەهاباد لە ناخی خۆیدا هەاڵگری جۆرێک دیالێکتیک و گرژیی گوتاری بوو کە لە دەیەکانی دواتریشدا لەگەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران مایەوە. ئەم حیزبە هەمیشە خۆی بە ئااڵهەاڵگری سەرەکیی داکۆکی لە ئاواتە نەتەوەییەکانی کورد لە ئێران زانیوە. لە هەمان کاتدا تێکۆشاوە لە چوارچێوەی ئێراندا بەدوای دۆزینەوەی چارەسەرێکی پتەو و پایەدار بۆ پرسی کورددا بگەڕێ؛ چارەسەرێک کە هەتا ساڵی ١٣٨٣ لە چوارچێوەی خودموختاریدا فۆرموڵە دەکرا و پاشان بۆ فیدراڵیزم بەرز کرایەوە.

هەندێک لە ڕەخنەگران، حیزبی دێموکرات بەوە تۆمەتبار دەکەن کە بە گرتنەبەری ئەم ڕێبازە، ئاستی داواکارییەکان و ئاسۆی ئاواتەکانی کوردی سنووردار کردووە و لە خواست یان مافی سەربەخۆیی کورد پاشەکشەی کردووە. هەقیقەتی مەسەلەکە شتێکی دیکەیە. لە الیەکەوە، ئەزموونی میژوویی کۆماری کوردستان ئاڵۆزتر لەم جۆرە هەڵسەنگاندنە سادەکەرەوانەیە. زۆر لە هێماسازی و هەڵبژاردنە سیاسی و نیهادییەکان لە کۆماری کوردستان و بەگشتی کەشی زاڵ بەسەر ژیانی کورتی ئەم کۆمارەدا دەاللەت لە ڕوانگە و تێروانینێکی بەربااڵتر و بەرزەفڕانەتر دەکەن. هەروەک دکتور قاسملوو دواتر لە کتێبی «چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی»دا نووسی، قازی محەمەد و ڕێبەرانی کۆمار، چاویان لە ئاسۆیەکی دوورەدەستتر کە زۆر ئەوالتر لە خودموختارییەکی سنووردار لە چوارچێوەی ئێراندا دەڕۆیشت بڕیبوو؛ بەاڵم لە هەمان کاتدا، ئەوان بە تەواوی ئاگاداری بەربەستە نێودەوڵەتییەکان و ئاستەنگە ناوچەییەکانی بەردەمیان بوون. ئەم پێوەندی و لێکگرێدانەی نێوان ئارمانجخوازیی نەتەوەیی و واقیعبینیی سیاسی بووەتە ڕێکار و پێناسەیەک کە حیزبی دێموکرات هاوسەنگییەکانی پێ ڕاگرتووە. بەدیوەکەی دیکەشدا، حیزبی دێموکرات لە دەیەکانی دوای ڕووخانی کۆماری کوردستانیشدا بەردەوام پێداگریی لەسەر مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەی کورد کردووە و تەنانەت هەندێک جار ئاماژەی بە مافی کوردەکان لە ئێران بۆ بەڕێوەبردنی گشتپرسیی سەربەخۆییش کردووە.

تێکۆشان بۆ پێکهێنانی هاوسەنگی لە نێوان ئەم دوو ستراتیژییەدا، هەمیشە بۆ ئەم حیزبە مەشقێکی هزری و سیاسیی قورس و سەرچاوەی نااڵیکی و هەڵکشان و داکشان لە هەر دوو بەستێنی ئێرانی و کوردستانیدا بووە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە هۆی ئەو بەڕپرسیارەتییە میژوویی و گوتارییەی لە بزووتنەوەی کوردی لە ئێراندا لەسەرشانیەتی، زۆربەی جار لە گرتنەبەری هەڵوێستی ڕادیکاڵ خۆی بواردوە. لە ڕاستیدا بۆ ئەم حیزبە، مەسەلەی بنەڕەتی تەنیا هەڵبژاردن لە نێوان خودموختاری/فیدراڵیزم لە چوارچێوەی ئێران و سەربەخۆییخوازیدا نییە؛ بەڵکوو ئاڵەنگاریی سەرەکی لە چۆنیەتیی دەستنیشانکردنی پێگەی سیاسیی کوردستان لە داڕشتنەوەی پێکهاتەییی ئێراندایە، بە شێوەیەک کە مەسەلەی کورد لە چەمکی ئینتیزاعی و ئاست دابەزێندراوی بەناو یەکسانیی هاووالتیبوونداو ون نەبێ. ئەم ئاڵەنگارییە بە هەمان ئاست سەختتر دەبێتەوە کە پێگەی کۆمەاڵیەتی و بەدەنەی ئەم حیزبە (نەک هەر نەوەی نوێ، بەڵکوو تەنانەت لەنێو پێشمەرگە دێرینەکانیشدا) لە دەربڕینی ویست و ئارەزووی نەتەوەیی خۆیاندا ڕێباز و ڕوانگەیەکی زۆر ڕادیکاڵتر لە ئەدەبیاتی فەرمی و بەرنامەی پەسندکراوی حیزبیان هەیە.

ئەمڕۆ دەوڵەتانی حاکم بەسەر کوردستان زیاتر لە هەر کاتێک مافی ڕەوا و بوونی سیاسیی کوردیان خستووەتە مەترسییەوە و هەوڵ بۆ نەهێشتنی پێگەی تایبەتی کورد لە پرۆسەی بەناو گەشەپێدانی سیاسی و مێعماریی نیهادیی ئەو وااڵتانەدا دەدەن. لەو نێوەدا بەداخەوە هێندێک ڕەوت و الیەن و چاالکی سیاسی و مەدەنیی کوردیش، بەئەنقەست یان لەڕووی نەزانییەوە، تێکەڵکردنی داواکارییە سیاسی و بە کۆمەاڵکانی کورد لە ئێران لەگەڵ بەها و بابەتە کۆمەاڵیەتی و بە ڕوالەت دێموکراتیکەکانی ئێراندا بە شتێکی ئاسایی دەزانن و بۆ مەبەستی تایبەت بە خۆیان یارمەتی بە تواندنەوە و بنکۆڵ کردنی پرسی کورد وەک پرسی میژوویی گەلێکی ژێردەستە و خاک دابەشکراو دەکەن.

لە حاڵەتێکی وادا، کەمترین چاوەڕوانی کە لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک هەڵگری سەرەکیی ڕەسالەتی نەتەوەیی کورد لە ئێران دەکرێ ئەوەیە کە، لە پاڵ پاراستنی واقیعبینیی سیاسی و بەرفراوانکردنی هەوڵەکانی بۆ بەشداریی شوێندانەر لە پرۆسە سەراسەرییەکانی ئێراندا، وەک هەمیشە بە ڕاشکاوی و لێبڕاوییەوە لەسەر ناسنامەی سیاسیی جیاوازی کورد و پێویستی دەستبەرکردنی پێگەیەکی یاسایی تایبەت بە ڕۆژهەاڵتی کوردستان (بەسەرێکەوە) پێداگری بکا و خۆی لە پاشکۆیەتیی ئەو ڕەوتانە بپارێزێ کە بە زمان و ڕوالەتێکی نوێ و سەرنجڕاکێشەوە هەوڵ دەدەن ئاکامە سیاسی و حقووقییەکانی پێشینەی میژوویی و تایبەتمەندیخوازیی ڕەوای کورد بسڕنەوە.

لە چەپی نەریتییەوە بۆ سۆسیالیزمی دێموکراتیک

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە بەستێنێکی میژووییدا لەدایک بوو کە ئۆردووگای چەپ کاریگەرییەکی یەکالکەرەوەی لەسەر بیچمگرتنی ناسنامەی سیاسیی بزوتنەوە ڕزگاریخوازە نەتەوەییەکان هەبوو. بەوحاڵەش، حیزبی دێموکرات هەرگیز نەبووە ڕێکخراوێکی ئیدئۆلۆژیک. ئەو حیزبە لەژێر ساباتی ڕێبەریی د. قاسملوودا کە لە ساڵی ١٩٧١ بەدواوە بەرپرسیارەتیی یەکەمی حیزبی گرتە دەست، توانی خۆی لە هێژێمۆنیی گوتاریی حیزبی تودە و بەگشتی چەپی مەوجوود ڕزگار بکا و پێناسەیەکی سەربەخۆ و نائۆرتودۆکس لە ئیدەئالی چەپ پێشکەش بکا. لەم چوارچێوەیەدا، سۆسیالیزمی دێموکراتیک بۆ حیزبی دێموکرات بوو بە مۆدێلێکی شیکاری و پەنجەرەیەکی گوتاری هەتا هەم لە نێوان دابەڕوەریی کۆمەاڵیەتی و دێموکراسی و ئامانجی نەتەوەیی کورددا ئاوێتەکردنێکی ژیرانە و کارا ئەنجام بدا، هەم زەرفیەتی کایەکردن لە بەستێنی نێونەتەوەیی بەتایبەتی لە ئوروپای ڕۆژئاوا بۆ ڕاکێشانی سەرنج و پشتیوانیی سیاسی لە کورد بەگشتی و کورد لە ئێران بەتایبەتی بەخۆی ببەخشێ.

ئەگەرچی لە سەردەمی ئێستادا سنووربەندییە ئیدئۆلۆژییەکانی ڕابردوو زۆر کاڵ بوونەوە، ئاڵەنگارییەکانی پێوەندی و ئەولەویەتبەندیی نێوان ڕزگاریی نەتەوەیی و یەکسانیی چینایەتی هەر لەجێی خۆیانن. لە سەردەمێکدا کە بەهۆی شکستی ئیدەئالی سۆسیالیستی لەسەر عەرز، چەمکە لیبڕاڵییەکان دزەیان کردووەتە ناخی بزووتنەوە ڕزگاریخوازە نەتەوەییەکانیش، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێویستی بەوەیە مانایەکی عەینی و کردەیی بە بەڵێن و دەروەستییەکانی خۆی لەهەمبەر دابەڕوەری و یەکسانیی کۆمەاڵیەتی ببەخشێ. پرسی نەتەوەیی هەرچەندە بۆ ڕەفتاری سیاسیی کورد بڕبڕەی پشت و لەڕاستیدا فەلسەفەی وجوودیی حیزبی دێموکرات بێ، بە تەنیا ناتوانێ مانیفێستێکی تەواو و هەمەاليەنە بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەاڵگە بخاتەڕوو. بەپێچەوانەوە، پشتگوێخستن یان کەمتر پرژانە سەر پرسی دابەڕوەری و بە گشتی بەهێند نەگرتنی پرسە کۆمەاڵیەتییەکان دەبێتە هۆی پەرشوبااڵوی و بەفیڕۆچوونی بەشێک لە تواناکانی نێو کۆمەاڵگە و ئەم بابەتەش زیان بە یەکگری و ئاقارسازیی ئاکامدار لە خەباتی نەتەوایەتیدا دەگەیەنێ.

(دڕێژەی هەیە)

مانەوە وەک سیمبولی بەردەوامی، خۆڕاگری و شێڵگیری

(پەیامی ناوەندی ڕێکخراوە مەدەنییەکانی ڕۆژهەاڵتی کوردستان بە بۆنەی ٨١ ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکرات)

خەڵکی خەباتگێڕی کوردستان!
سەرجەم چین و تویژەکانی کۆمەڵگەی کوردستان!

لە ٢٥ی گەلاوێژی هەموو ساڵێکدا، یادی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک بۆنەیەکی نەتەوەیی و ئازادیخوازی، بە جۆش و خرۆشەوە دەکرێتەوە.

٢٥ی گەلاوێژ، ڕۆژێکی دیاری میژووی خەباتی ڕزگاریخوازیی گەلی کوردە، چونکە لەم ڕۆژەدا وەرچەرخانێکی گرینگ لە میژووی هاوچەرخی گەلی کورددا پێک هات؛ ئەویش دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی (١٩٤٥ی زایینی) بوو. لەم ڕۆژەدا بوو کە حیزبی دێموکرات بە ڕێبەرایەتیی پێشەوا قازی محەممەد، لە شاری مەهاباد بە فەرمی دامەزرا. ئەمەش بڕیارێکی ستراتیژی بۆ کۆکردنەوەی تواناکانی گەلی کورد بوو لە ڕێکخراوەیەکی ڕامیاریی پێشکەوتوودا.

ئەم ڕووداوە گرینگە، بزووتنەوەی نەتەوەیی لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان، لە شێوازی نەریتی و ڕاپەڕینی عەشایەرییەوە گواستەوە بۆ خەباتی ڕێکخراو و حیزبیی هاوچەرخ؛ بە جۆرێک کە بتوانێت نوێنەرایەتیی ویست و داخوازییەکانی چین و تویژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵ بکات، بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان تەنیا پشت بە ڕاپەڕینی چەکداری نەبەستێت و بە شێوەیەکی سیستماتیک و دامەزراوەیی، ڕەهەندەکانی سیاسی، فەرهەنگی و نەتەوەیی خەبات ئاوێتەی یەکتر بکات و بەرەو خەباتێکی گشتگیر و سەرانسەری بەرەوپێشی ببات.

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، تەنیا پێکهاتنی ڕێکخراوێکی سیاسیی نوێ نەبوو، بەڵکوو گۆڕانێکی سیاسی و کولتوورییە گەورەی لەگەڵ خۆیدا هێنا. حیزب تەنیا چەند مانگ دوای دامەزرانی، پێکهاتنی کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند. نەتەوەی کورد لەم بەشە لە نیشتمانەکەی بوو بە خاوەنی سەرۆککۆمار و کابینەی وەزیران و سوپای میللی پێک هات، زمانی کوردی بوو بە زمانی فەرمی و پەروەردە بەو زمانە لە قوتابخانەکان دەستی پێکرد. ڕۆژنامەنووسیی کوردی بووژانەوەیەکی بێوێنەی لەم بەشەی کوردستان بەخۆیەوە دیت و ڕێز لە مافەکانی کەمینە نەتەوەیی، ئایینی و زمانییەکان گیرا.

یەکێک لە دەستکەوتەکانی کۆماری کوردستان لەو سەردەمدا، گرنگیدانی ڕێبەریی حیزبی دێموکرات و سەرۆکایەتیی کۆماری کوردستان بە تویژەکانی ژنان، خوێندکاران، لاوان و منداڵان بوو. ئەمە نیشانەی تێگەیشتنی بەرز و پێشکەوتوویی فیکریی ئەو ڕێبەرایەتییە بوو کە پێی وابوو پێشکەوتنی کۆمەڵ و بەدەستهێنانی مافە سیاسییەکان، بێ گەشەپێدانی کۆمەڵگەی مەدەنی سەرکەوتوو نابێت.

لە دوای زیاتر لە هەشت دەیە خەبات و تێکۆشان، حیزبی دێموکرات لەگەڵ ئەوەی تووشی هەوراز و نشێوی جۆراوجۆر بووە، ڕێبەرانی گەورە و لێوەشاوەی وەک قازی محەممەد، د. قاسملوو و د. شەرەفکەندی و هەزاران تێکۆشەری لێهاتووی لە مەیدانی خەباتدا شەهید بوون. خەباتکارانی ئەو حیزبە تووشی ئاوارەیی لە زێد و نیشتمانی خۆیان بوون، بەاڵم ئەم حیزبە هەمیشە سیمبولی بەردەوامی، خۆڕاگری و شێڵگیری بووە لەسەر ئامانجەکانی. لە بەرامبەر ئاڵەنگارییەکاندا بەچۆکدا نەهاتووە و ڕۆڵی پێشەنگانەی خۆی لە کایە سیاسی، فەرهەنگی و مەدەنییەکانی ڕۆژهەاڵتی کوردستان و سەرجەم بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورددا پاراستووە.

یادکردنەوەی ٢٥ی گەلاوێژ دەکەینە دەرفەتێک بۆ گەڕانەوە بۆ بەها نیشتمانییەکان، بەسەرکردنەوەی ئەزموونی ڕابردوو و داڕشتنی نەخشەڕێگەی نوێ بۆ داهاتووی کوردستان؛ بەتایبەتی ئێستا کە کۆمەڵگەی کوردستان لە قۆناغی سیاسی و کۆمەاليەتیی نوێدا دەژی و هیوا بۆ گەیشتن بە ئازادی زۆر نزیک بووەتەوە و بەهێزبوونی ئەگەری ڕووخانی ڕێژیمی ئێران ئاسۆیەکی گەشی خستووەتە بەردەم بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی گەلی کورد.

لە کۆتاییدا، سەری ڕێز و کرنۆش بۆ سەرجەم شەهیدانی ئەم ڕێگە و ڕێبازە دادەنەوێنین و سااڵو بۆ تێکۆشەرانی ماندووینەناسی دێموکرات دەنێرین و پەیمان نوێ دەکەینەوە کە تا دواهەناسە ڕێبواری ڕێگەی ئامانج و ئازادیی گەلین.

پیرۆز بێت ٨١ ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

ناوەندی ڕێکخراوە مەدەنییەکانی ڕۆژهەاڵتی کوردستان
گەلاوێژی ٢٧٢٦ی کوردی

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

حیزبی دێموکرات؛ سیمبولی خەبات دژی ستەمی نەتەوەیی و هەڵواردنی کۆمەڵایەتی و سیاسی

هەردی سەلیمی

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە سەرەتای دامەزرانیەوە تا ئێستا، بەردەوام پرسی کۆمەڵایەتی بەشێک بووە لە خەمە سەرەکییەکانی. ئەم خەمخۆرییە ئەوکاتە بەڕوونی و بە شێوازێکی داڕێژراو و ڕێکخراوتر دەرکەوت کە حیزب لە سێیەمین کۆنفرانسی خۆیدا لە ساڵی ١٣٥٠ی هەتاوی (١٩٧١ی زایینی)، پەیڕەوێکی پەسەند کرد کە بۆ یەکەم جار لە مێژووی خۆیدا بە شێوازێکی دیاریکراو، و لە ڕێگەی خستنەڕووی ڕێگەچارە و هەڵوێستەوەرگرتنەوە سەرنجی خستە سەر ئەم پرسە. دیارە پێشتر و لە کۆنگرەی دووەمی حیزبیشدا بەکورتی ئاماژە بەم بابەتە کرابوو، بەڵام وەک ئاماژەی پێ کرا، حەوت ساڵ دواتر و لە کۆنفرانسی سێیەمدا بووە ئەم پرسە بووە بابەتێکی جەوهەری.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی لە کاتی پەسەندکردنی بەرنامە و پەیڕەوی خۆی لە ساڵی ١٣٥٠دەوە، بەرنامەکەی لەسەر دوو کۆڵەکەی سەرەکی دامەزراندووە کە بریتین لە: پرسی نەتەوەیی و پرسی کۆمەڵایەتی. لەو کاتەوە هەتا ئێستا بەرامبەر بە هیچ جۆرە هەڵواردن و چەوسانەوەیەکی کۆمەڵایەتی بێدەنگ و بێهەڵوێست نەبووە؛ بەڵام بەردەوام لە ڕیزی پێشەوەی کار و بەرنامەکانی ئەم حیزبەدا، چارەسەرکردنی پرسی نەتەوەیی کوردستان ڕەهەندی سەرەکی و لەپێشترینەکان بووە. لەبەر ئەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی لەو بروایەدا بووە پرسی سەرەکی و جێی باس و مشتومڕ لە کۆمەڵگەی کوردستاندا، نەک پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، بەڵکوو خودی پرسی نەتەوەییە. هەر بۆیە دوای شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧یش کاتێک ڕێکخراو و حیزبە سیاسییە زۆرەکانی خاوەن ئاراستەی چەپی ڕادیکاڵ هاتنە ئاراوە و سەرجەم کێشە و ئاڵۆزییەکانیان لە چوارچێوەی هەڵواردنە کۆمەڵایەتییەکاندا دەبینی و پێیان وابوو پرسی سەرەکی لە کۆمەڵگەی کوردستاندا هەمان پرسە کۆمەڵایەتییەکانە؛ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی بە پشتبەستن بە بەرنامە ڕێکخراوەکەی خۆی -کە لە ڕۆژی یەکەمەوە چارەسەری پرسی نەتەوەیی لە بەرامبەر پرسی کۆمەڵایەتیدا بە لەپێشتر دەزانی- ڕێگەی نەدا حیزب لە چەقی ئەم گەردەلوول و تۆفانەدا بکەوێتە ژێر کاریگەریی ئەو لارێچوونانە و بەرەو هەڵدێر بروات.

بەڵام سەبارەت بە پرسە کۆمەڵایەتییەکان، لەکاتێکدا ئەم حیزبە بە حیزبێکی مارکسیستی-لینینیستی ناسرێ، بەڵام خەمخۆرییەکانی بۆ پرسە کۆمەڵایەتییەکان کەمتر لەو حیزبانە نەبووە کە پرسە کۆمەڵایەتییەکانیان وەک خەمی بنەڕەتیی خۆیان دەناساند. لە بەشی یەکەم و ماددەی یەکەمی پەیڕەوی پەسەندکراوی کۆنفرانسی سێیەمدا هاتووە کە: «ئیمە حیزبێکی پێشڕەوین»؛ بەکارهێنانی چەمکی "پێشڕەو" دەربڕی ئەو تیۆرییە لینینیستییەیە کە پێی وایە تووێژێک لە خەڵک بە تیگەیشتنێکی دروستتر لە پرۆسەی مێژوویی، توانای ڕێبەرایەتیکردنی پرۆژە گرینگ و وەرچەرخانەکانیان هەیە. حیزبی دێموکرات هەروەها لە بەشی ئامانجە سەرەکی و گشتییەکاندا، جێگیرکردنی کۆمەڵگەیەکی دادپەروەرانەی سۆسیالیستیی کردووەتە هەوێنی تێڕوانینی خۆی بۆ پرسە کۆمەڵایەتییەکان.

سەبارەت بەوەی کە ئەم حیزبە سەر بە کام تووێژی کۆمەڵگەیە، دیسانەوە لە بەرنامەکەیدا ڕوون کراوەتەوە و پێ لەسەر ئەوە داگیراوەتەوە کە ئەم حیزبە تایبەت نییە بە تووێژێکی دیاریکراوی کۆمەڵگە، بەڵکوو سەرجەم تووێژەکان لەوانە: کرێکاران، جووتیاران و ڕووناکبیرانی شۆڕشگێڕ لەخۆ دەگرێت. ئەمەش نیشانەی ئەوەیە هەر یەک لە تووێژ و جەمسەرەکانی کۆمەڵگە کە تووشی هەڵواردن و چەوسانەوە بوونەتەوە، دەتوانن لە چوارچێوەی ئەم حیزبەدا خۆیان ببینەنەوە و بەشداری لە چالاکیی سیاسیدا بکەن و بۆ دەستەبەرکردنی مافە پێشێلکراوەکانیان لە ڕیزی خەباتدا بن.

لە ئێستاشدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی، بە سەرنجدانی تایبەت بە پرسی ژینگە، کەمینە نەتەوەیی، ئایینی و مەزهەبییەکان و هەروەها کەمینە ڕەگەزی و جێندەرییەکان سەلماندوویەتی کە لەسەر پرسە کۆمەڵایەتییەکان خاوەن هەڵوێستی مافیمرۆڤی و دادپەروەریتەوەرە، و هاوکات لەگەڵ سەرهەڵدانی داواکارییە نوێیەکاندا خۆی لەگەڵیاندا گونجاندووە و خوێندنەوەی تایبەت بە خۆی لەم بارەیەوە خستووەتە ڕوو.

لە کۆتاییدا دەبێت بگوترێت حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەمیشە هەوڵی داوە پرسی نەتەوەیی کۆمەڵگەی کوردستان چارەسەر بکات، بەڵام لە تەنیشت ئەم ئەرک و ئەولەوییەتەدا، بەردەوام هەوڵی داوە داکۆکی لە مافی سەرجەم تووێژەکانی ئەم کۆمەڵگەیەش بکات و چەوسانەوە و هەڵواردنە کۆمەڵایەتییەکان غافڵ نەبێت، هەروەها هەنگاو بە هەنگاو لەپێناو سڕینەوەی ستەم و چەوسانەوەی نەتەوەیی، کۆمەڵایەتی و سیاسیدا هەنگاوی ناوە. لەوانەیە ئەو دروشمەی کە دەڵێت «حیزبی دێموکرات، حیزبی دوێنێ ئەمڕۆ و سبەی کوردستانە»، لەم ڕاستییەوە سەرچاوە بگرێت کە لە ڕابردووەوە هەتا ئێستا بەرنامەیەکی ڕوونی بۆ سڕینەوەی ئەم جۆرە چەوسانەوە جیاواز و جۆراوجۆرانە هەبووە و لە داهاتووشدا لەسەر ئەم ڕێبازە لە خەباتی خۆی بەردەوام دەبێت.

مستەفا مەولوودی:

ناچینە نێو شەڕێکەوە مافی کوردی تێدا مسۆگەر نەبێت

ئاماژە: کاک مستەفا مەولوودی، جێگری سکرتێری گشتیی حیزب لە ماوەی مانگی ڕابردوودا چ لە وێبینار و چ لە وتووێژە ڕۆژنامەوانی و تەلەڤیزیۆنییەکانیدا بەرەوڕووی کۆمەڵێک پرسیار کراوەتەوە کە سیاسەتی حیزبی دێموکرات لەهەمبەر ڕۆژهەڵاتی سیاسییەکانی ئێران و کوردستاندا دەردەخەن. "کوردستان" هەوڵی داوە گرینگترین و هاوبەشترین پرسیارەکانی ئەم وتووێژانە لەگەڵ کاک مستەفا و وەڵامەکانی بەڕێزیان بۆ خوێنەرانی بگوازێتەوە:

بۆچی حیزبی دێموکرات نە پشتیوانیی لە هێرشەکانی ئەمریکا بۆ سەر ئێران کردووە و نە مەحکوومیشی کردووە؟

ئەو پەلامار و هێرشانەی لە سێ دەوردا لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی کراونەتە سەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران، بە مەبەستی داگیرکردنی وڵاتی ئێران یان هێرش بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی خەڵک نەبووە. بەڵکوو هێرش بووە بۆ سەر ڕێژیمێک کە زیاتر لە چل و حەوت ساڵە وڵات و گەلانی ئێرانی بە بارمتەی سیاسەتەکانی گرتووە و زۆربەی ئیمکاناتی وڵاتی بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی و قەیرانخوڵقێنی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا تەرخان کردووە. بۆیە لەو سۆنگەیەوە، پەلامار بۆ سەر کۆماری ئیسلامی هێرش نییە بۆ سەر نەتەوەکانی ئەم وڵاتە، بەڵکوو شەڕە لەگەڵ ڕێژیمێک کە بەلایەکی گەورەیە بۆ گیانی خەڵک و گرێی شێرپەنجەیە بۆ ناوچەکە، بۆیە پێویست ناکات کورد ئەو شەڕە مەحکووم بکات. دوایەش، ڕاستە ئەو شەڕە کە بەرپرسانی ئەمریکا دەڵێن بۆ گۆڕینی ڕەفتاری ڕێژیم و پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکایە، زیانی زۆر قوورسی بە ڕێژیم گەیاندووە، خامنەیی و زۆر لە بەرپرسانی کوشتووە و خەساری لە ناوەندە سیاسی، نیزامی، ئەمنی و ئابووریییەکان داوە، ئەوەش دەتوانێت دەرفەت دروست بکات بۆ بەربەرەکانیی خەڵک؛ بەڵام بە ڕوونی دەرکەوتووە ئامانجی ئەمریکا بەرژەوەندیی گشتیی خەڵکی ئێران نییە. سەیر کەن لەو مەرجانەی ئەمریکا لە دەقی "لیکتێگەیشتن" بۆ کۆتاییهێنان بە شەڕەکە داینارە، ڕاشکاوانە هیچی بۆ خەڵکی ئێران تێدا نییە؛ تەنانەت ڕواڵەتییش باس لە ئازادکردنی بەندکراوانی سیاسی ناکات. نەتەوەکانی ئێران و بەتایبەت خەڵکی کوردستان و حیزبی دێموکرات کە واقعبینانە سیاسەت دەکەن، سروشتییە نەبنە بەشێک لە شەڕێک کە هیچ گەرەنتییەک بۆ دابینبوونی مافەکانیانی تێدا ناهوێنرێتەوە.

پێوەندیدار بەوەی دەگوترێ قەرار بوو لە کوردستانەوە هێرشی وشکانی بکرێتە سەر ڕێژیم، بۆچی ئەو بڕیارە هەڵوەشا؟

جارێ هەر لەجێدا ئەمریکا هیچ پلان و بەرنامەیەکی دیاریکراوی بۆ هێرشی وشکانی و چوونە نێو خاکی ئێران نەبوو و کاربەدەستانی ئەو وڵاتە ڕایانگەیاندووە کە سەربازەکانیان نانێرنە نێو خاکی ئێران. لەنێوان ئێمە و ئەمریکاشدا هیچ بەرنامەیەکی ئەوتۆ بۆ پلانێکی لەو چەشنە نەبووە. خۆ ئەگەر بڕیاریش با هێرشی وشکانی بکرێت، لە ڕووی سەربازییەوە کوردستان شوێنێکی گونجاو نییە بۆ دەستپێکردن بەم هۆکارانە:

پێش هەموو شتێک کوردستان زۆر دوورە لە پایتەخت و ئەگەر بڕیار هێرشکردنە سەر ئێران بێت، دەبێت هێرش بکرێتە سەر ناوەندە گرنگەکانی ئەم وڵاتە بەتایبەت تاران، کە تاران لە کوردستانەوە زۆر دوورە و گەیشتن بەوێ کات و تێچووی گیانی و ماڵیی زۆری دەوێت. دوایەش، شەڕی وشکانی پێداویستیی تایبەت بە خۆی دەوێت کە لە کوردستان ڕێگا، ئیمکانات و تەداروکاتی وا نییە. دوایەش لە کوردستان جیا لە بنکە و بارەگای هێزە سەرکوتکەرەکان (سوپا، ئەرتەش، ئیتلاعات و بەسیج)، هیچ شوێنێکی وەها هەستیاری سیاسی، ئابووری و ئیداریی لێ نییە بە هێرشکردنە سەر و داگیرکردنی زەبری گورچوویڕ لە ڕێژیم بدرێت. لەوەش بترازێ بۆ سەرکەوتن لە شەڕدا شوێنی زۆر گرنگتر هەیە، وەک دوورگە ستراتیژییەکانی باشووری ئێران (دوڕگەکانی خارک، کیش، لاوان و هتد). بۆیە بەپێی ئاگاداریی من، هیچ پلانێک بۆ هێرش لە کوردستانەوە نەبووە و ئەوە تەنیا پروپاگەندەی میدیایی بوو کە بە زیانی کورد شکایەوە.

بۆچی ئاڵترناتیڤێکی بەهێز بۆ کۆماری ئیسلامی دروست نابێت، چەشنی ئەوەی لە عێراق پێش ڕووخانی سەدام حوسێن پێکهات؟

ئێران تایبەتمەندیی خۆی هەیە، بۆیە دروستکردنی ئاڵترناتیڤ ئاسان نییە. یەکەم، کۆکردنەوەی هەموو هێزە سیاسییەکان لەژێر چەتری هاوپەیمانییەکدا بۆ جێگیرکردنی سیستەمێکی فیدراڵی و دێموکراتیک ڕاستە زۆر پێویستە، بەڵام ئاسان نییە. دووهەم، ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەیە و خواستەکانیان جیاوازە؛ بۆ نموونە نەتەوەی فارس دەڵێن خوازیاری ئازادین، بەڵام کورد جیا لە ئێرانێکی ئازاد، مافە نەتەوەیی و سیاسییەکانی خۆشی دەوێت. سێهەم، خوێندنەوەی هێزەکان جیاوازە؛ لە دێموکرات و چەپەوە تا کۆماریخواز و پاشایەتیخواز، ئەستەمە لە هاوپەیمانییەکدا جێگەیان ببێتەوە. سەبارەت بە بەراوردکاری لەگەڵ عێراقیش؛ لە سەردەمی سەدامدا ئەمریکا سوور بوو لەسەر ڕووخاندنی بەعس و ڕاستەوخۆ هەموو هێزەکانی شیعە، سوونە و کوردی لەژێر فەرمانی خۆیدا کۆ کردەوە. بەڵام تا ئێستا ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاوا بەرنامە و پلانێکی ڕوونیان بۆ ئێرانی دوای کۆماری ئیسلامی نییە، بۆیە بە جیددی کار بۆ دروستکردنی ئاڵترناتیڤ ناکەن. بەڵام من لەگەڵ ئەو بۆچوونە نیم کە چونکە ئاڵترناتیڤ نییە ڕێژیم دەمێنێتەوە؛ بەپێچەوانەوە، لە دەرفەتی گونجاودا خەڵک توانای شۆڕشیان هەیە و بەبێ ئاڵترناتیڤی پێشوەختەش ڕێژیم دەڕووخێنن.

بۆ لە "کۆنگرەی ئازادیی ئێران"دا بەشدارن و جیاوازیی ئەم کۆنگرەیە لەگەڵ ڕێککەوتنی "جۆرجتاون" چییە کە حیزبەکەتان دژی بوو؟

دروشمی سەرەکیی حیزبی دێموکرات تێکۆشانە بۆ جێگیرکردنی سیستەمی فیدراڵی لە چوارچێوەی ئێرانێکی ئازاد و دێموکراتیکدا، و یەکێک لە ڕێگاکانیش دیالۆگ و قسەکردنە لەگەڵ ئێرانییەکان. هەر بەپێی ئەم سیاسەتە ئەندامانی حیزب بەشداریی کۆبوونەوەکانی کۆنگرەی ئازادیی ئێرانیان کردووە. ئەم کۆنگرەیە کەسایەتی، ئەکادیمی و چالاکانی نەتەوە جیاوازەکانی کۆکردۆتەوە بۆ دۆزینەوەی فۆرمۆڵی هاوکاری. کشانەوەی کاندیداکەی ئێمەش لە هەڵبژاردنی دەستەی بەڕێوەبەریی سێ مانگیی کۆنگرەکە، لە ڕۆڵی حیزب کەم ناکاتەوە. دیارە حیزب ئەندامی فەرمیی کۆنگرەکە نییە، بەڵام بەشداربوونی کادرەکانمان لە بەڕژەوەندیی گەیاندنی دەنگی بزووتنەوەی کوردستانە. سەبارەت بە جیاوازی لەگەڵ ڕێککەوتنەکەی جۆرجتاون؛ ئەم دووانە لە هەموو بارێکەوە جیاوازن. جۆرجتاون شای داهاتووی ئێرانی دیاری کردبوو و خۆی وەک ئاڵترناتیڤ دەناساند، بەڵام کۆنگرەی ئازادیی ئێران خۆی بە ئاڵترناتیڤ نازانێت و بابەتی شای داهاتووی تێدا نییە. لەبارەی پەیوەندیشمان لەگەڵ ڕێکخراوەکانی وەک موجاهیدینی خەلق؛ حیزب خۆی بە نەیاری هیچ حیزبێکی ئێرانی نازانێت و لەگەڵ هەر لایەنێک هاوپەیمانی دەبەستێت کە بڕوای بە گۆڕینی ڕێژیم و دابینبوونی مافی نەتەوەکان هەبێت و بەکردەوەش بۆی تێبکۆشێت.

ئاستی داخوازییەکانی "پژاک" کە لەگەڵ ئێوە ئەندامی هاوپەیمانییە بۆ مافی شارۆمەندی دابەزیوە و ئەم لایەنە لەژێر کاریگەریی "کەجەکە" دایە. پێتان وانییە ئەم ئاستە نزمەی داخوازییەکان کارتی کوردی لەنێو لایەنە ئێرانییەکاندا لاواز کردبێت؟

حیزبی دێموکرات دیالۆگ و هاوکاریی حیزبە کوردییەکان لەگەڵ یەکتری بە ڕەوا دەزانێت بەو مەرجەی دەست لە کاروباری یەکتر وەرنەدەن و دەستوەردان لە بەشەکانی دیکە نەبێت؛ چونکە هەر بەشێک تایبەتمەندیی سیاسی و حقووقیی خۆی هەیە. ئێمە دەزانین پژاک پەیوەندیی تۆکمەی لەگەڵ PKK هەیە و ئێلهامیان لێ وەردەگرێت، بەڵام زۆربەی ئەندامەکانیان کوڕ و کچی ڕۆژهەڵاتن. حیزبی دێموکرات هەمیشە هاوکاری و پێکهێنانی هاوپەیمانی لە نێوان هێزەکانی ڕۆژهەڵات بە پێویستی زانیوە و ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە دروستکردنی ناوەندی هاوکاری و ناوەندی دیالۆگ کە پاشان "ناوەندی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران"ی لێکەوتەوە. دەمەوێ بڵێم پژاک و حیزبی دێموکرات دوو حیزبی جیاوازن و بەبێ دەستوەردان لە کاروباری یەکتر، کار دەکەن. ڕۆژهەڵاتی کوردستان تایبەتمەندیی خۆی هەیە و سەردەمیش گۆڕاوە، بۆیە پێویستە حیزبەکان بە ئاگاییەوە سیاسەت بکەن.

چۆنە هیچ پرۆژەیەکتان بۆ داهاتووی بەڕێوەبردنی کوردستان لە قۆناغی گواستنەوەدا نییە، چونکی هیچتان ڕانەگەیاندووە.

وا نییە کە پرۆژەمان نەبێت؛ حیزبی دێموکرات ئەزموونی مێژوویی لە بەڕێوەبردنی کوردستاندا هەیە و چەندین جار بۆشایی دەسەڵاتی لە کوردستان پڕکردۆتەوە، وەک پێکهێنانی کۆماری کوردستان لە ساڵی ١٣٢٤ و پێکهێنانی شوڕای شار و گوندەکان دوای شۆڕشی ١٣٥٧. حیزبی ئێمە زیاتر لە ٢٠ ساڵ لەمەوبەر لەگەڵ لایەنەکانی کۆمەڵە دانیشتووە و لە ساڵی ١٣٨١ی هەتاوی نووسراوەی لێکتێگەیشتنمان لەسەر ئەم بابەتە فۆرمولە کردووە. لە ئێستاشدا کە باسی گۆڕانی ڕێژیم گەرمە، لە ناوەندی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستاندا قسە لەسەر ئەوە کراوە کە چۆن بەیەکەوە کار بکەین بۆ پاراستنی ئاسایش و ژیانی هاونیشتمانیان، چۆن کەڵک لە ئیمکانات وەربگیرێت و چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ پاشماوەکانی ڕێژیم بڕوات. ئەم بابەتە بەرنامەڕێژیی بۆ کراوە و کارکردن لەسەری بەردەوامە.

هەڵوێستتان چی دەبێت ئەگەر پاشایەتیخوازەکان لە ئێرانی داهاتوودا دەسەڵات بگرنە دەست؟

کوردی ئێران ئەزموونی تاڵی لەگەڵ سیستەمی پاشایەتی هەبووە؛ لە سەردەمی ڕەزاخان بە پیلان سمایل ئاغای سمکۆیان شەهید کرد، و لە سەردەمی محەممەدڕەزا پەهلەویشدا هێرشیان کردە سەر کۆماری کوردستان و پێشەوا قازی محەممەدیان لەسێدارە دا. سەرەنجام خەڵکی ئێران بە شۆڕشی ١٣٥٧ کۆتاییان بەو سیستەمە هێنا. لە ڕاپۆرتی کۆنگرەی ٩ی حیزبیشدا بە ڕوونی سیستەمی پاشایەتی ڕەت کراوەتەوە و تێکۆشان بۆ کۆمارێکی دێموکراتیک کراوەتە ئامانج. دوایەش ڕەزا پەهلەوی کە هیچ دەسەڵاتێک و تەنانەت حیزبێکیشی نییە، لە بڵاوکراوەکانیدا بە هەمان ڕێچکەی باوکی و باپیریدا دەڕوات و بڕوای بە دەسەڵاتداریی ناوەندگەرا هەیە. بۆیە ئەم سیستەمە شانسی سەرکەوتنی نییە و کورد بە هیچ شێوەیەک یارمەتیی هێنانەوەسەرکاری سیستەمێک نادات کە ئەزموون کراوە و دژی مافەکانی بووە.

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

شێرپەنجەیەک بە ناوی کۆماری ئیسلامی

(لە فتوای ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ی خومەینییەوە هەتا بەبارمتەگرتنی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست)

ناسر سالحی‌ئەسڵ

لە سەد ساڵی مێژووی سیاسی و کۆمەڵایەتیی گەلانی ئێراندا، چ لە سەردەمی ڕێژیمی پەهلەویدا و چ لە سەردەمی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا، لە لایەک هەموو دەسەڵات و سەروەت و سامان لە دەست ڕێژیمگەلێکی سەرەڕۆ، دیکتاتۆریی تاکەکەسی، گرووپ و مەزهەبی شیعەگەریی ویلایەتی فەقێدا بووە، و لە لایەکی دیکەوە هەموو پێکهاتە نەتەوەیی، ئیتنیکی و ئایینزاییەکان لە هەموو مافە سیاسی، نەتەوەیی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەکانیان بێبەش کراون. هەروەها ئەو سیستەمە ناوەندگەرا و پێکهاتە نادێموکراتیکەی تاران، هەمیشە بە دوور لە بەها کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتییەکان بووە و هیچ تروووسکەیەکی هیوایش بۆ چاکسازی و ڕیفۆرمێکی دێموکراتیک و گەلی لە وەها سیستەمێکدا نەبووە.

ئەو سیستەمە ناوەندگەرایە لە ئێرانی فرەنەتەوەدا، ئەگەرچی لە ڕوانگەی هێزی سەربازییەوە خۆی بە زلهێزێکی ناوچەیی دەزانێت کە خاوەنی چەکی کۆمەڵکوژ، جبەخانەیەکی مەترسیدار و هەزاران پادگان و شاری مووشەکی و هێزی جۆراوجۆری سەربازی و ئەمنییەتییە؛ بەڵام ئەو هێزە سەربازییەیان تەنیا بۆ پاراستن و مانەوەی دەسەڵاتداریی خۆیان بەکار هێناوە؛ بۆیە پەنایان بۆ هەموو ئامرازێکی سەرکوتکەری خوێناوی بردووە. هەروەها ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران، سەرەڕای ئەو هەموو هێز و جبەخانەیە، چەند سوپا و میلیشیای کرێگرتەی بە تێچوو و سەروەت و سامانی گەلانی ئێران لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و جیهاندا پێک هێناوە، تا لە کاتی پێویستدا بۆ سەرکوتکردنی ڕاپەڕینی خەڵکی ناڕازی و چەوساندنەوەی گەلانی ئێران کەڵکیان لێ وەربگرێت.

سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاویدا، دەرفەتێکی باشی بۆ گەلانی ئازادیخواز و بە تایبەت بۆ نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ڕەخساند، تاکوو خەباتی خۆی لەپێناو دەستەبەرکردنی مافە سیاسی و نەتەوایەتییەکانیاندا بەئاشکرا و لە چوارچێوەیەکی مەدەنی و یاساییدا درێژە پێ بدات. بەم جۆرە بە ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی، خەباتی نەتەوایەتیی خەڵکی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێی نایە قۆناغێکی نوێوە. بەڵام چونکە هەر لە سەرەتاوە خومەینی و هاوبیرانی باوەڕیان بە ئیرانێکی فرەنەتەوە و ئایینزای جۆراوجۆر نەبوو، هیچ هەنگاوێکیان بۆ چارەسەرکردنی پرسە سیاسی و نەتەوایەتییەکان هەڵنەگرت. بەڵکوو باس کردنیان لە مافە سەرەتاییەکانی گەلان بە پیلانی ئەمریکا و ڕۆژئاوا بۆ ڕووخاندنی دەسەڵاتەکەیان لەقەڵەم دەدا. خومەینی و هاوبیرانی بەرانبەر بە هەلومەرجی نوێی ڕۆژهەڵاتی کوردستان تووشی ترسێکی زۆر بوون و بە هەڕەشەیان دەزانی بۆ سەر دەسەڵاتی سەرەڕۆیان. چونکە لە لایەک خودئاگایی نەتەوەیی خەڵکی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەخێرایی لە پەرەسەندندا بوو، و لە لایەکی دیکەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە هۆی بوونی فەزایەکی سیاسیی کراوە، ببووە مەکو و پەناگەی تێکۆشانی ئەو حیزب و ڕێکخراوە سیاسییانەی گەلانی ئێران کە مەجالی تێکۆشانیان لە ناوچەکانی خۆیاندا نەبۆوە.

دەسەڵاتی تازە بەدەسەڵاتگەیشتووی خومەینی، ڕێگر بوو لەوەی لە بەشێک لە خاکی ئێراندا فەزایەکی ئازاد هەبێت و هەرێمی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببێتە قیبلەنمای ئازادیخوازان. هەر بۆیە بە زووترین کات هێزە چەکدارەکانی لە کۆمیتەچی، پاسدار و ئەرتەش ڕەوانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کرد تا هەم ئەم فەزا ئازادە لە ناو ببەن و هەم ئاستی خودئاگایی نەتەوەیی کورد بە گرتن، زیندان و ئیعدام کەم بکەنەوە. پیلانەکانی شەڕی نەورۆزی خوێناویی شاری سنە، شەڕی نەتەوەیی لە شاری نەغەدە بە دەستووری مەلا حەسەنی (نوێنەری خومەینی لە پارێزگای ورمێ)، شەڕی شاری پاوە لە پارێزگای کرماشان، کوشتن و ئیعدامی بەکۆمەڵی خەڵکی مەدەنی، هاندانی دەرەبەگەکان بە دژی خەڵکی زەحمەتکێش و کۆڕەوی مێژوویی خەڵکی شاری مەریوان، سەرەتای هێرش و دەستپێکی فەتوا بۆ سەر خەڵکی کوردستانی ئێران بوون.

لەگەڵ پاوانکردنی دەستکەوتەکانی شۆڕشی گەلانی ئێران لە لایەن مەلایانی پەیڕەوی خەتی خومەینی و گۆڕینی چەمکەکە بۆ "شۆڕشی ئیسلامی" و دامەزراندنی باڵی سەربازیی سپای پاسداران، بە هەزاران کەس لە ئازادیخوازان دەستبەسەر، زیندانی و ئیعدام کران یان تووشی ئاوارەیی بوون. هەروەها ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، هەموو ڕێکخراوە ڕەسەن، سەربەخۆ و دێموکراتەکانی گەلانی ئێرانی هەڵوەشاوە ڕاگەیاند؛ و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی بە ڕەسمی قەدەغە کرد.

ڕێژیم پاش ٣٧ ڕۆژ لە تەمەنی، بە هەڵگیرسانی شەڕی نەورۆزی خوێناوی لە شاری سنە (١٣٥٨ی هەتاوی) و هەروەها لە مانگی گەلاوێژی هەمان ساڵدا بە پیلانی بڕێک لە دیارترین ڕێبەرانی، وەک پاسدار مستەفا چەمران و سەید شیرازی، شەڕێکی خوێناوی لە شاری پاوە ساز کرد. پاسدارە چەکدارەکان ژمارەیەک لە خەڵکی سڤیلی پاوەیان کوشت. هەر بۆیە خەڵکی شاری پاوە بە دژی چەکدارانی سپای پاسداران ڕاپەڕین و بۆ ناڕەزایەتی دەربڕین لە "قۆری قەڵا"ی نزیک پاوە مانیان گرت. خومەینی دوایە لە ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٥٨ی هەتاویدا، حوکمی فتوای جیهادی بە دژی نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕاگەیاند. لە بەشێکی فەتواکەیدا دژی نەتەوەی کورد هاتووە: "هۆشدار دەدەمە ئەرتەش، ژاندارمەری و پاسداران، ئەگەر بە تۆپ و تانک و هێزی ئامادەکراوەوە تا ٢٤ کاتژمێری دیکە بەرەو کوردستان وەڕێ نەکەون، هەموویان بە بەرپرس دەزانم".

لەو ڕۆژەدا، خومەینی بە ناوی ڕێبەری شۆڕشی ئیسلامییەوە، بە شێوەیەکی چاوەڕواننەکراو و بە دوور لە هەموو عورف و پرەنسیپێکی ئایینی و نێونەتەوەیی، فەرمانی جیهادی دژی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و حیزبی دێموکرات ڕاگەیاند. ئەودەستووری دا بە هێزەکانی ئەرتەش، پاسداران و هێزی ئاسمانی، هێرش بکرێتە سەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لەژێر ناوی "دژە شۆڕش" خەڵک کۆمەڵکوژ بکەن. خومەینی بۆ جێبەجێکردنی فەتواکەی چەندین مۆرەی وەک مستەفا چەمران (وەزیری بەرگریی ئەوکات)، سەییادی شیرازی (فەرماندەی ئەرتەش)، مەلا حەسەنی و خاڵخاڵیی جینایتکار (کە بڕیاری ئیعدامی دەیان ڕۆڵەی کوردی لە بێدادگاکاندا دەرکردبوو) وەک بەرپرسی جێبەجێکردنی فەرمانەکە دیاری کرد.

بەمجۆرە شەڕێکی خوێناویی بەربڵاو بەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا سەپا کە هەتا ئێستاش بە شێوەی جیاواز درێژەی هەیە. بیانووی خومەینی و دارودەستەکەی، لە واقیعدا بۆ سەرکوت، خەفەقان، کوشتنی ئازادیخوازان، قەدەغەکردنی چالاکیی حیزبەکان و هێرشکردنە سەر نەتەوەکانی ئێران بە گشتی و نەتەوەی کورد بە تایبەتی بوو. چونکە نەتەوەی کورد تەنیا داوای مافە سیاسی و نەتەوایەتییەکانی خۆی دەکرد، بەڵام داواکارییە ڕەواکانی بە سەرکوتی خوێناوی و فەتوای جیهاد وەڵام درانەوە.

لە لایەکی دیکەوە ڕێژیمی سەرکوتکەر، بە دامەزراندنی دوو ئۆرگانی سەربازی و ئەمنییەتی بە ناوەکانی "سپای پاسدارانی شۆڕشی ئیسلامی" و "وەزارەتی ئیتلاعات"، دەستی کرد بە خەفەقانی نێوخۆیی و هەناردەکردنی شۆڕش بۆ وڵاتانی ئیسلامی لە ڕێگەی دروستکردنی گرووپی چەکدارەوە. بەمەش هەموو جومگە سەرەکییەکانی دەسەڵاتداری و کۆمەڵگەی قورغ کرد. دواتریش بە دامەزراندنی دەیان تاقم لە دەرەوەی سنووورەکان (وەک حیزبوڵڵای لوبنان، جیهادی ئیسلامی، سپای قودس، سپای بەدر و ...)، بە کردەوە دەستێوەردانی لە کاروباری وڵاتاندا دەکرد. هەر بۆیە لە ئێستادا کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و وڵاتانی دێموکراتیک باش دەزانن کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بووەتە شێرپەنجەی سیستەمی نێودەوڵەتی و سەرچاوەیەک بۆ بەرهەمهێنانی تۆندڕەوی و سازکردنی شەڕی مەزهەبی و ئیتنیکی لە ناوچەکەدا.

لە وەها بارودۆخێکدا، داسەپاندنی شەڕێکی ناڕەوا بەسەر خەڵکی کورد لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨دا، چەند ئامانجێکی پاوانخوازانە و چەواشەکارانەی لەسەر ئاستی کوردستان و ئێران بەدوای خۆیدا هێنا:

یەکەم: بڕوادارانی ویلایەتی فەقێ لە بنەڕەتدا هیچ باوەڕێکیان بە فرەنەتەوەیی و ئایینزایی لە ئێراندا نەبووە و نییە؛ هەروەها بڕوایان بە چارەسەرکردنی مافە سیاسییەکانی گەلی کورد نەبووە، بەڵکوو دەستەبەرکردنی ئەو مافانەیان بە هەڕەشە بۆ سەر بازنەی داخراوی دەسەڵاتی خۆیان زانیوە. بۆیە هەمیشە بە سەرکوت، گرتن، زیندان، ئیعدام و هێرشی سەربازی وەڵامی داوا ڕەواکانی کوردیان داوەتەوە.

دووەەم: ڕێژیم دەیویست بە پەلاماردانی سەربازی لە ژێر ناوی جیهاددا، دەنگی ئازادیخوازیی گەلی کورد بە بیانووی بەستراوەیی بە ڕۆژئاوا و "تەجزیەتەڵەبی" کپ بکاتەوە. بەمەش ڕەی گشتیی گەلانی ئێران و حیزبە ئێرانییەکان بەوە چەواشە بکات کە گوایا ڕۆژئاوا و کوردەکان پیلان بۆ هەڵوەشانەوەی ئێران دەگێڕن. ئەو تێڕوانینە چەواشەکارانەیە بۆ سەرکوتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان تا ئێستاش دڕێژەی هەیە؛ وەک دیدمان لە هاویشتنی مووشەک و درۆن بۆ سەر بنکە، بارەگا و کەمپی نیشتەجێبوونی بنەماڵە ئاوارەکان و حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە بە بەردەوامی ئەنجام دەدرێت.

٤٨ ساڵ دوای ئەم ڕووداوە، ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئەوە باش بزانێت کە لە ڕەوتی مێژووی سیاسیی خەباتی ڕەوای نەتەوەی کورددا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، خەڵک و ڕێبەرایەتیی جوولانەوەکە سەلماندوویانە کە ئەگەرچی دوژمنان بە شانازییەوە باسی کوشتاری خەڵکی بێدیفاع و حوکمی جیهاد دەکەن و پێیان وایە بە سەرکوت و ئێعدام بە ئامانجەکانیان دەگەن، بەڵام ئەم پەلامارانە تۆزقاڵێک لە وڕە و باوەڕی خەڵکی کورد بۆ گەیشتن بە مافە سیاسی و نەتەوایەتییەکانی و خۆڕی ئازادی و دێموکراسی کەم ناکاتەوە، بەڵکو زیاتر بەگوڕوتینتری دەکات.

کۆڕیادی بەرزڕاگرتنی یادی ٨١ ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکرات لە واشنگتۆن

ڕۆژی سیشەممە ٢٧ی گەلاوێژی ١٤٠٥، لە هۆڵی یانەی نەتەوەیی ڕۆژنامەنووسان لە واشینگتۆنی پایتەختی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، کۆبوونەوەیەکی سیاسیی ئاستبەرز بە بۆنەی ٨١ ساڵەی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەڕێوە چوو. ئەو کۆبوونەوەیە بە بەشداریی بڕیاربەدەستان، توێژەرانی ئاسایشی ناوچەیی و سەرکردە سیاسییەکانی کورد گیرا.

تەوەرە جیاوازەکانی ئەم کۆبوونەوەیە بریتی بوون لە: فیدرالیزم؛ وڵامی ڕاستەقینە بۆ فرەنەتەوەییبوونی ئێران. لە پەیامێکی ڤیدیۆییدا بۆ کۆبوونەوەکە، بەڕێز مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، جەختی لەسەر پێویستیی ئاوڕدانەوەی بەپەلە لە پرسی نەتەوەیی کردەوە و ڕایگەیاند کە چارەسەری ئەم پرسە ناکرێت بۆ دوای گۆڕینی دەسەڵات دوابخرێت. (دەقی وتاری سکرتێری گشتیی حیزب هەر لەم ژمارەیەی ڕۆژنامەدا بڵاو بۆتەوە.)

لە بەشێکی دیکەی کۆبوونەوەکەدا، هەژار برینجی، نوێنەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ئەمریکا، لە چوارچێوەی بابەتی "دیپلۆماسیی ڕاستەوخۆ و یەکییەتیی سەربازی-سیاسیی کورد" ئاماژەی بەوە دا کە ئامانجی سەرەکی، دروستکردنی کەنالێکی پەیوەندیی بەردەوامە لە نێوان واشینگتۆن و هێزە سیاسییە ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، تا دەنگی کورد بێ ناوبژیوان ببیستردێت.

هاوکات، لە پەیامی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییە کوردستانییەکاندا کە لەلایەن سەلاح بایەزیدی (نوێنەری حیزبی کۆمەڵە) خوێندرایەوە، جەخت لەسەر بونیادنانی یەکییەتیی سیاسیی کورد کرا بێ بەربەستبوونی جیاوازییە ئایدۆلۆژییەکان. هەروەها هێرشە مووشەکی و درۆنییە بکانی دەرەوەی سنووورەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەکانی حیزبە کوردییەکان و کەمپەکانی پەنابەران بەتوندی سەرکۆنە کران.

لە پانێلێکی تایبەتی شیکاریدا بە بەشداریی شارەزایانی دیاری ناوچەکە، چەند خاڵێکی ستراتیژی خرانە ڕوو:

گۆڕانکاری لە ناوخۆوە دەست پێ دەکات؛ جەنگ ساگنیک، لێکۆڵەر و پسپۆڕی بواری ئەمنییەت و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان جەختی کردەوە کە گوشاری دەرەکی بە تەنیا تێر ناکات و ڕێکخستنی سیاسیی ناوخۆیی کلید و توخمی یەکلایکەرەوەی گۆڕانکارییە.

ڕەهەندەکانی هێزی کورد؛ شوکریە برادۆست پسپۆری ژیئۆپۆلیتیک و ئەمنییەتی نێودەوڵەتی ئاماژەی بەوە دا کە هێزی کورد تەنیا لە چەکداریدا کورت نەبووەتەوە؛ بەڵکو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، بایکۆتی هەڵبژاردنەکان و ڕێبەرایەتیکردنی شەپۆلی شۆڕشی «ژن، ژیان، ئازادی» نیشاندەری هێزی نەرم و کاریگەریی قوواڵی کۆمەڵایەتیی کوردن.

هۆشداریدان بە واشینگتۆن؛ د. دەیڤید ڕامسوێر، ڕاوێژکاری پێشووتری جێگری سەرۆکی ئەمریکا هۆشداریی دا کە پشتگوێخستنی کورد لەلایەن ڕۆژئاواوە هەڵەیەکی ستراتیژییە. ناوبراو گوتی: "بەبێ سیاسەتێکی ڕوون بەرامبەر کورد، واشینگتۆن لە ڕاگیرکردنی سەقامگیریدا شکست دەهێنێت."

بەڕێوەچوونی ساڵیادی دامەزرانی حیزبی دێموکرات لە ئۆتریش

ڕۆژی شەممە ٢٤ی گەلاوێژی ١٤٠٥، کۆمیتەی ئۆتریشی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕێوڕەسمێکی بەبۆنەی پیرۆزکردنی ٨١ەمین ساڵڕۆژی دامەزرانی حیزبی دێموکرات بەڕێوە برد. لەو کۆبوونەوەیەدا پەیامی کۆمیتەی ئۆتریشی حیزبی دێموکرات لەلایەن دوکتور جەزا سالحییەوە پێشکەش کرا؛ پاشان نوێنەرانی بەشێک لە ڕێکخراوە کوردستانییەکان کە بەشداری ڕێوڕەسمەکە بوون پەیامی پیرۆزباییان پێشکەش کرد کە بریتی بوون لە: کاک محەممەد شەریف بە نوێنەرایەتیی پارتی دێموکراتی کوردستان، کاک ئەویندار بە نوێنەرایەتیی پارتی دێموکراتی کوردستانی سووریە، کاک نزار بە نوێنەرایەتیی پارتی یەکییەتیی کوردستانی سووریە، کاک محەممەدئەمین بە نوێنەرایەتیی پارتی دێموکراتی پێشڕەوی کوردی سووریە.

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

دوای هەشتا و چەند ساڵ (٢)

(لە پاشخانی جەماوەرییەوە هەتا فرەچەشنی لە خەباتدا – بەشی دووەم و کۆتایی)

ڕەزا دانشجوو

بیرهێنانەوەیەک:

لە بەشی یەکەمی ئەم وتارەدا بەکورتی باسمان لەو هۆکارانە کرد کە کاریگەرییان لەسەر پێکهێنانی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەبووە، پاشان بەکورتی چاومان خشاند بەسەر کۆمەڵێک ڕەوتی سیاسی یان بزووتنەوەی هاوچەرخ و تەنانەت ئەوانەی سااڵنێک دواتر لە حیزبی دێموکرات لە گۆڕەپانی سیاسیی ئێران و جیهاندا لەدایک بوون، بەاڵم ئێستا بە هۆکاری جۆراوجۆر، یان زۆر لاواز و بێدەنگ بوون و بنکەی جەماوەرییان نەماوە یان بە تەواوی هەڵوەشاونەتەوە و تەنیا ناوەکانیان لە لاپەڕەکانی میژوودا ماوەتەوە. وێڕای خستنەڕووی میژووی ئەم حیزب و ڕێکخراوە سیاسییانە بەکورتی، ئەو حیزبانەمان لەگەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەراورد کرد! ئێستا لە بەشی دووەمدا سەرەتا ئاوڕێک دەدەینەوە لە ڕەمز و ڕاز و نهێنی و هۆکارگەلی ئەم جیاوازییە و مانەوە و زیندووبوونی حیزبی دێموکرات، لە بەشی کۆتاییشدا بەکورتی تیشک دەخەینە سەر ئەو ئاڵەنگاری و بەربەستانەی لە دەیەی نۆیەمی ژیانی سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا دەتوانن ڕووبەڕووی ئەم حیزبە ببنەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ماوەی زیاتر لە هەشت دەیە ژیان و ململانێی سیاسی لەگەڵ دوو دەسەاڵتی گەندەڵ و بێبەزەیی و جەنایەتکاردا، بەرەوڕووی ئاستەنگ و بەربەستی بێژمار بووەتەوە، ئەو ئاستەنگانەی کە وەک پێشتر بەجیا باسمان لێکرد، زۆرجار بوونەتە هۆکاری کۆتایی ژیانی سیاسیی حیزبێک و بزووتنەوەیەکی سیاسیی ئازادیخواز! بەاڵم ئەو تایبەتمەندییە ناوازانە چین کە حیزبی دێموکرات لەو حیزبانە جیا دەکەنەوە و چی حیزبی دێموکراتی کوردستانی لە دەیەی نۆیەمی بوونی خۆیدا وا بەهێز و بەتوانا هێشتووەتەوە؟ ڕەمز و نهێنیی ئەم مانەوە و زیندووبوونەوەیە چییە؟

پێگە و پاشخانی جەماوەری

بێگومان ئەمە گرنگترین و بنچینەییترین تایبەتمەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان بووە و هەیە. لە ڕاستیدا حیزبی دێموکرات وەاڵمێکی ئەڕێنی بوو بۆ داواکارییەکی ڕەوای کۆمەڵگەیەکی سەرکوتکراو و ماندوو و بێزار لە ستەم و بێبەشکردنی سیاسی–کۆمەاڵیەتی. پێکهاتنی حیزبی دێموکرات دەرئەنجامی سااڵنێک پەراوێزخستن و هەاڵواردنی سیستماتیکی کوردستان لەاڵیەن ڕژێمی خۆسەپێنی پەهلەوییەوە بوو، دریژەی ئەم خەباتەش لە سەردەمی کۆماری ئیسلامیدا دەگەڕێتەوە بۆ دریژەدان و تەنانەت پەرەپێدانی ئەم سیاسەتە نامرۆڤانەیە دژی کورد لە ڕۆژهەاڵت.

بەپێچەوانەی دەزگای پڕوپاگەندەی ناڕاستی دوژمنانی گەلی کورد و زۆر ئیدیعای بێبنەمای نەیاران و ناحەزانی کورد، حیزبی دێموکرات و بەپێی هەموو بەڵگەکان هەموو کاتێک حیزبێکی سەربەخۆ هەمیشە و هەموو کات پشتبەستوو بە کۆمەڵگەی کوردستان بووە. هەر بۆیەش نە پشتتێکردنی یەکیەتیی سۆڤیەت توانی کۆتایی بە حیزبی دێموکرات بهێنێت و نە گۆڕانی هاوکێش ناوچەییەکان بچووکترین گۆڕانکاریی لە سیاسەتە سەربەخۆکانی حیزبی دێموکراتدا بەدوای خۆیدا هێناوە! هەر ئەم پێگە جەماوەرییەیە خەونی دەسەاڵتدارانی کۆماری ئیسلامیی بە تەواوی شێواندووە و هەر ئەو داماوییەش وای کردووە بەرانبەر بە گەلی کورد هێندە دڕندانە و ستەمکارانە هەڵسوکەوت بکەن.

کێشەی کۆماری ئیسلامی بێگومان چەند هەزار پێشمەرگە و کادری حیزبی دێموکرات لە هەرێمی کوردستان یان چەند هەزار ئەندام و لایەنگری ئەم حیزبە لە دەرەوەی ئێران نییە، هۆی دەرد و ژانی بێبڕانەوەی ڕژێمی ئاخوندی پێگە و پێگەی جەماوەریی حیزبی دێموکراتە لە دڵی میلیۆنان کورد لە ڕۆژهەاڵتی کوردستان و ئەوە ئیرادەی گەلی کورد لە ڕۆژهەاڵتە وەک قەاڵغێکی مرۆیی و قەاڵیەکی داگیرنەکراو حیزبی دێموکراتی پاراستووە و دەیپارێزێت.

زاڵبوون بەسەر قەیرانەکاندا

لەسێدارەدان و شەهیدکردنی پێشەوای نەمر و هاوڕێیانی و گرتن و دەستبەسەرکردنی زۆرێک لە ئەندامانی دیاری حیزبی دێموکرات لە ماوەی کەمتر لە دوو ساڵ دوای دامەزرانی حیزبی دێموکرات و سەرکوتکردنی خوێناویی کۆماری کوردستان، دەکرا بە مانای کۆتاییهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستان بێت. هەروەک چۆن هەڵهاتنی پێشەوەری و کوشتن و دەستبەسەرکردنی سەرکردەکانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بوو بە کۆتایی ژیانی ئەو ڕێکخراوەیە! بەاڵم بەپێچەوانەی فیرقەی ئازەربایجان، تەنیا چەند ساڵێکی خایاند تا حیزبی دێموکراتی کوردستان سەهەر هەڵبداتەوە و دووبارە لق و پۆپەکانی هەموو شوێنێک دابگرێتەوە. تێرۆرکردنی دوکتور قاسملوو کاریزمای گەورەی کورد و دوکتور شەرەفکەندی دوو سەرکردەی بلیمەتی حیزبی دێموکرات لە ماوەی تەنیا چەند ساڵ و یەکدابەدوو دەکرا کۆتایی هەموو شتێک بێت. خۆ ئەگەرچی لەدەستدانی ئەو کەسایەتییە گەورانە نەهامەتی و خەسارێکی گەورە بوو، بەاڵم حیزبی دێموکرات سەرەڕای ئەو کۆستانە هەرگیز چۆکی دانەدا و لەسەرپێ بۆ دریژەدانی خەبات مایەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە مێژووی سیاسیی خۆیدا چەند جار بەهۆی ناکۆکیی نێوخۆییەوە تامی تاڵ و بەئازاری لەتبوون و دابڕانی چێشتووە. هەرچەند ئەو لێکترازان و دابڕانانە بەداخەوە خەسارێکی سیاسی و کۆمەاڵیەتیی گەورە بۆ حیزبی دێموکرات بوون، بەاڵم دواجار حیزبی دێموکرات توانیویەتی بە پشتیوانی و ئیرادەی گەل، ئەم قۆناغە مەترسیدارەش تێپەڕ بکات و جارێکی تر لەژێر ئاڵای پیرۆزی کوردستان و لۆگۆی پڕ لە شانازیی حیزبی دێموکرات و یادگاری پێشەوا و شەهیدانی کوردستاندا خۆی ڕێک بخاتەوە و یەکگرتوو بمێنێتەوە.

ئەمانە تەنیا بەشێک بوون لەو قەیران و کێشە بێژمارانەی بەدرێژایی ساڵان بەسەر حیزبی دێموکراتدا هاتوون. وەک کۆتاییی ئەم بەشە، لانیکەم پێویستە ئاماژەیەکی کورت بڕژێنینە سەر دەیان ڕێکەوتن و مامەڵەی پشتپەردەی داگیرکەرانی کوردستان دژ بە حیزبی دێموکراتی کوردستان لە درێژایی تەواوی ساڵانی خەبات و بەرخۆداندا. لە کاتێکدا تەنانەت یەکێک لەم کێشە و بەربەست و ئاستەنگانەی لە سەرەوە ئاماژەیان پێکرا دەتوانێت بە مانای کۆتایی ژیانی حیزب و بزووتنەوەیەکی سیاسی بێت، حیزبی دێموکرات لە دەیەی نۆیەمی ژیانیدا ڕاوەستاوتر لە هەمیشە لە سەنگەری خەبات و بەرخۆداندایە.

فرەچەشنی لە خەباتدا

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک هەر ڕێکخراوەیەکی پێشکەوتنخوازی دیکە، بناغەی خۆی لەسەر بنەمای دیالۆگ و لێکتێگەیشتن داناوە. دیالۆگ و وتووێژ تەنانەت لەگەڵ ئەوانەی جگە لە زمانی زەبر و گوللە لە هیچ زمانێکی تر تێناگەن؛ حیزبی دێموکراتی کوردستان وەک باوەڕێکی بنەڕەتی بەو بنەمایە، هەمیشە هەوڵی داوە پێشەنگی دانیشتن، وتووێژ و لێکتێگەیشتن بێت. پێشەوای نەمر زۆری هەوڵ دا لە ڕێگەی ئاشتییانەوە پرسی کۆماری کوردستان لەگەڵ جەاڵدەکانی پەهلەویدا چارەسەر بکات. دوکتور قاسملوو سەرەڕای ئاگادارببوون لە سروشتی نامرۆڤانە و دژە ئازادیخوازانەی خومەینی، زۆر تێکۆشا لە دەرگای دیالۆگەوە پرسەکان چارەسەر بکات، تەنانەت چەند جار نامەی بۆ نووسی و لە کۆتاییشدا هەر بەهۆی ئەو باوەڕمەندییە قووڵەی بە ڕێگەی دیالۆگ و گفتوگۆ، لەسەر میزی دانوستان لەاڵیەن تیرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامییەوە شەهید کرا! بەاڵم سەرەڕای ئەم هەموو نەهامەتی و کارەساتە دڵتەزێنانە، حیزبی دێموکرات هیچ کات باوەڕمەندیی خۆی بە دیالۆگ، دانیشتن و دانوستان لەدەست نەداوە و دەرگای دیالۆگ و گفتوگۆی دانەخستووە. بەاڵم ئەمە تەنیا ڕێگەچارە و ئەلتەرناتیڤی حیزبی دێموکرات بۆ خەبات و بەرخۆدان نەبووە و نییە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەرگریی ڕەوا بە بەشێک لە سیاسەتی هەمیشەیی خۆی دەزانێت و هەموکات ئامادەیە بۆ پەرچەکداردابڕین و بەرەنگاربوونەوەی هەر هێرشێکی داگیرکەران. ئەمەش بەو مانایەیە کە دیالۆگ و بەرگریی ڕەوا دوو بەشی جیانەکراوەی خەباتی حیزبی دێموکراتن.

ئەگەرچی حیزبی دێموکرات بەهۆی هەلومەرجی هەنووکەیی و بارودۆخی ناوچەیی و کۆمەاڵێک هۆکاری نەخوازراوەوە بە شێوەیەکی کاتی خەباتی چەکداریی ڕاگرتووە، بەاڵم هەمیشە بەپێی پێویست و لە چوارچێوەی بەرگریی ڕەوادا ئامادەی هەر چەشنە بەرخۆدان و بەرەنگاربوونەوەیەکە.

ڕۆژنامە، ڕاگەیاندن، ڕێکخراوە کۆمەاڵیەتی–فەرهەنگییەکان یان خەباتی چەکداری! خەبات خەباتە، ڕەنگە مەیدانەکان جیاواز بن، بەاڵم ئامانج و ڕێگە نەگۆڕاو و یەکێکە. ئەم توانایە بێوێنەیە بۆ مانۆڕکردن لە بواری جیاجیاکاندا و گۆڕینی مەیدانی خەبات بەپێی بارودۆخ و پێشهاتەکان، یەکێک لە تایبەتمەندییە ناوازەکانی حیزبی دێموکرات بووە و هەیە. بێگومان ڕوونە کە ڕەنگە بەگوێرەی بارودۆخ، کات و شوێن و ئاراستەی ڕووداوەکان، قورسایی و گرنگییان بگۆڕدرێت! بەاڵم گشتگیریی مەسەلەکە هەمیشە بەردەوامە. سەردەمێک بارگرانیی خەبات لەسەر شان و قۆڵی ماندوونەناسی پێشمەرگەکانی شاخ بوو، سەردەمێکی تر بەرهەمی قەڵەم و نووسین و سەردەمێکی ترییش بزووتنەوەیەکی کۆمەاڵیەتی–فەرهەنگی! زۆر کاتیش هەرسێکیان پێکەوە! چەک، قەڵەم و شەقام!

بە دڵنیاییەوە ئەم تایبەتمەندییە ناوازانە هێمای دینامیزم و زیندوویی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و هیوا و ڕووناکیی ڕێگەی داهاتوون! بەاڵم حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک هەر بزووتنەوەیەکی سیاسیی دیکە، لە دەیەی نۆیەمی خۆیدا بەرەوڕووی تاقمێک ئاڵەنگاری و تەحەدای جدییە کە سەرنجنەدان و پشتگوێخستنیان دەتوانێت لێکەوتەی زۆر کارەساتباری بۆ حیزبی دێموکرات هەبێت.

ئاڵەنگارییە دەرەکییەکان

ژیان لە جوغرافیای ناسەقامگیری ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاستدا، بەبێ گوێدانە هەر فاکتەرێکی تر، خۆی لە خۆیدا ئاڵەنگارییەکی زۆر گەورەیە. جوغرافیایەک کە لانیکەم لە سەد ساڵی ڕابردوودا دەیان شەڕ و کودەتا و شۆڕشی بەخۆیەوە بینیوە، خۆی سەرچاوەی نائارامی و ناسەقامگیرییە. ئێستا کاتێک شتێکی بەنرخ بە ناوی نەوت و ژێرخان و سەرچاوەکانی وزە دێنە ئاراوە، زۆر ڕوونە کە دۆخەکە بەڕەو کام ئاراستە دەڕوات. هەر ئاوڕدانەوەیەکی کورت لە ڕووداو و ئاڵۆزییەکانی سەد ساڵی ڕابردوو نیشان دەدات کە ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاست هەرگیز ڕەنگی ئاشتی و تەبایی نەبینیوە. ئێرە ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاستە! جبەخانەیەک پڕ لە بارووت، چاوەڕێی پڕیشک و بڕوسکێک! بە دڵنیاییەوە چاالکیی سیاسی لە جوغرافیایەکی ئاوا نائارام، گرژ، پشێو و پڕ لە مەترسیدا زۆر سەخت و چەتوونە و پڕە لە ڕووداوی نەخوازراو.

بەاڵم ئەمە تەنیا بەشێکی بچووکە لە چیرۆکی ئەم ناوچە نائارامە. ڕاستییەکی تاڵ و حاشاهەڵنەگر ئەوەیە کە داگیرکەرانی کوردستان و دەسەاڵتە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە، ئەگەر لەسەر هەموو شتێک ناکۆک بن، هەمیشە لەسەر یەک شت ڕێککەوتوون و هیچ جیاوازییەک لە نێوانیاندا نابیندرێت، ئەویش سەرکوتکردن، شەڕ و دژایەتیکردنی کورد و کوردستانە! هاوپەیمانیی نامرۆڤانەی داگیرکەران، بەبێ گوێدانە ئەوەی کە کێ دەسەاڵتدارە لەو وااڵتانەدا، هەمیشە بە هەموو هێزەکانیانەوە دژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد بوون، تەنانەت کاتێک ئەم بزووتنەوەیە لە پارچەیەکی داگیرکراوی تری کوردستاندا بووبێت!

بە دڵنیاییەوە خەبات لە جوغرافیایەکی ئاوادا پێویستی بە وریاییەکی زۆر هەیە ڕوونە کە هەموو شتێک لەم ناوچەیەدا ملکەچی گۆڕانکاری و ڕووداوی جۆراوجۆرە و ئەمەش بەو مانایەیە کە بڕیارە سیاسییەکانیش بەپێی ئەو گۆڕانکارییانەی ڕوویان داوە، بەتەواوی دەگۆڕدرێن! ڕەنگە چەمکی دوژمن لە ڕاستیدا نەگۆڕ و هەمیشەیی بێت، بەاڵم بێگومان دۆستایەتی و هاوپەیمانیی کاتی ملکەچی زەمان و بارودۆخ و ئاراستەی ڕووداوەکانن.

لە الیەکی دیکەوە، ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دوایییەی ئیسرائیل و ئەمریکا لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا لە یەک ساڵی ڕابردوودا دەکرێت بە خاڵی وەرچەرخان لە پێشهاتەکانی ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاستدا دابندرێت! ئێستا بارودۆخی ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاست نائارامتر لە هەمیشە و لە لوتکەی ناڕوونی و ناسەقامگیریدایە! شەڕ، ئاشتی و ڕەنگە داهاتووی ڕۆژهەاڵتی نێوەڕاست بە مووییەک بەستراوەتەوە! هەڵوێست و ئاراستەی ڕووداوەکانی داهاتوو دەتوانێت سەرچاوەی گۆڕانکاری لە زۆرێک لە هاوکێشە ناوچەییەکان و تەنانەت جیهانیشدا بێت. تێگەیشتن لەم بارودۆخە ئاڵۆزە و هەبوونی نەخشەڕێگەیەکی گشتگیر بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەموو ئەگەرەکان، پێویستییەکی بنەڕەتی و جەوهەرییە!

ئاڵەنگاریی نێوخۆیی ڕێکخراوەیی

بەدەر لە چیرۆکی دابڕان و وانەکانی کە پێشتر باس کرا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەبەردەم ئاڵەنگارییەکی ڕێکخراوەیی نێوخۆیی زۆر گرنگتردایە. ئاڵەنگارییەک هەرچەند ئاماژەیەکە بۆ دینامیزم و زیندوویی کۆمەڵێکی هەشتا و یەک ساڵە، بەاڵم لە هەمان کاتدا نەناسین و پشتگوێخستنی دەتوانێت خاڵی الوازی سەرەکی و هۆکاری لێکتێنەگەیشتن و لێکترازان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا بێت: جیاوازیی نەوەکان!

حیزبێک پێکهاتوو لە چەندین نەسڵ و نەوەی جیاواز! کەسانێک کە مێژووی خەبات و تێکۆشانیان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ڕێژیمی پەهلەوی! ئەوانەی ساڵانێک لە سەنگەری پێشمەرگایەتیدا شەڕی کۆماری ئیسلامییان کردووە، و نەوەیەک کە ئێستا بانگەشەی پێشەنگایەتی دەکەن؛ گەنجانێکی بوێر و نەترس چ لە شەقام و چ لە شاخ! بە دڵنیاییەوە مرۆڤ ناتوانێت بە هەمان زمان و دەستەواژە کە هاوسەنگەر و هاوخەباتی سەردەمی دوکتور قاسملوو دەیزانێت و لێی تێدەگات، لەگەڵ کەسێکدا کە تەنانەت لەدوای شەهیدبوونی دوکتور قاسملووش لەدایک بووە قسە و ڕاوێژ بکات!

ئامراز و میدیای هەرکام لەم کەسانە جیاوازن و هەندێک جار دژ بە یەکترن! شێکارییەکی زانستی بۆ ناسین و پێناسەکردنی جیاوازییەکان و ئامراز و شێوەی هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ هەریەک لەم نەوانەدا دەتوانێت ڕێگەخۆشکەری داهاتوو بێت. وەک ئاماژەی پێ کرا، ئەم فرەچەشنییە نیشانەی دینامیزم و زیندوویی حیزبی دێموکراتە، بەاڵم لە هەمان کاتدا دەتوانێت ببێتە مایەی ناکۆکی و لێکتێنەگەیشتن! دۆزینەوەی زمانێکی هاوبەش دەتوانێت سەرەتای ئەم لێکتێگەیشتن و لێکنزیکبوونەوەیە بێت.

ئەو نەمامەی پێشەوای شەهید هەشتاد و یەک ساڵ لەمەوبەر چاندیی و بە خوێنی پاکی خۆی و هاوەاڵنی ئاوی دا، ئێستا و بە یارمەتی و گیانبەختکردنی هەزاران شەهید لە درێژایی تەواوی ساڵانی خەبات و بەرخۆداندا، ڕەگ و ڕیشەی بە پانتایی تەواوی ئەم جوغرافیایەدا وەها باڵاو کردووەتەوە کە ئیتر بیر و تەوری هیچ داگیرکەرێک زەفەری پێ نابات. درەختێکی پان و بەرین بە لق و پۆپی بێژمارەوە کە دەیان زستانی سارد و سەخت و دەیان هاوینی وشک و بێئاوی تێپەڕاندووە و ئێستا وەک مامۆستایەکی بەئەزموون دەزانێت چۆن دەتوانێت ئاستەنگ و بەربەستەکان تێپەڕ بکات. ئیتر نە لە هێرشی ڕەشەبا و توفان و نە لە تووڕەیی لەناکاوی ئاسمان و الفاو دەترسێت، نە لە وەرینی چەند لق و پۆپێکی الواز و تەسلیمبوونی چارەنووس. ئەم ڕەگ و ڕیشەیە و ئەم لقانە ساڵانێکە فێر بوون چۆن بوەستن، چۆن بەرەنگاری هەر ڕەشاییەک ببنەوە، چۆن هەستنەوە و چۆن کۆڵ نەدەن! تا ئەو ڕۆژەی ڕۆڵە قارەمانەکانی کوردستان، کیژان و کۆڕانی ئازادیخواز، نەوەکانی پێشەوای شەهید لە ئاگری هەتا دااڵهۆ، ئاڵای کوردستان بە دەستێک و دەسماڵی چۆپی لە دەستێکی تر، لە دەوری ئەم درەختە پان و بەرینە ڕەشبەاڵک دەگرن و سروودی "ئەی ڕەقیب" دەخوێننەوە!

ئەی ڕەقیب ...

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

د. قادر وریا:

دێموکراسیی زۆرایەتی ناتوانێت لە وڵاتێکی وەک ئێراندا وەڵامدەر بێت

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئاماژە: "کوردستان" لە ٨١ ساڵەی دامەزرانیدا هەڤپەیڤینێکی لەگەڵ د. قادر وریا، مامۆستای زانکۆ و ئەندامی پێشووی ڕێبەریی حیزبی دێموکرات لە بارەی مێژووی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکرات پێکهێناوە. لەو وتوێژەدا باس لە فەلسەفەی وجوودیی حیزبی دێموکرات، ئەزموون و دەسکەوتەکانی حیزب و کاریگەریی حیزبی دێموکرات لە بەرەوپێشچوونی وشیاریی سیاسی و نەتەوەیی کورد و ئاسۆی ڕوانینی حیزبی دێموکرات بۆ پێگەی کورد لە ئێرانی داهاتوودا کراوە.

فەلسەفەی وجودیی دامەزراندنی حیزبی دێموکرات لە ٢٥ی گەلاوێژدا چی بوو، و چۆن خەباتی کوردی لە قۆناغی نەریتییەوە بۆ خەباتی هاوچەرخی ڕێکخراو گواستەوە؟

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤(١٦ی ئاگۆستی ١٩٤٥)، ڕووداوێکی لەپڕ و لە نەکاو نەبوو، بەڵکوو لە درێژەی سێ ساڵ تێکۆشانی نەتەوەیی و فەرهەنگیی کۆمەڵەی ژێکاف لە لایەک و لە لایەکی دیکە لەژێر کاریگەریی پێکهاتنی زنجیرەیەک ئاڵوگۆڕی ناوچەیی و جیهانیدا بوو. واتە پێش ئەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان پێک بێت، ڕووناکبیران و نیشتمانپەروەری کورد لەم بەشەی کوردستان پێویستیی خەبات دژی بندەستی و بێ مافیی کوردیان هەست پێ کردبوو و ڕێکخستنی نهێنیی تایبەت بە خۆیان پێک هێنابوو. لاوازبوونی دەوڵەتی ناوەندی و بوونی هێزی وڵاتانی هاوپەیمان لەنێو ئێرانیشدا، ڕێخۆشکەر بوو بۆ گەشانەوەی جوواڵانەوەی دێموکراتیک لە ئێراندا. لە کوردستانیش سێ ساڵ خەباتی کۆمەڵەی ژێکاف، وشیاری نەتەوەیی بەرەوژوور بردبوو، بۆیە کاتێک ئاڵمانی نازی تێک شکا و شەڕی دووهەمی جیهانی کۆتایی هات، هیوا بە گۆڕانی سیاسی و وەدیهاتنی ویست و ئاواتە لەمێژینە و سەرکوتکراوەکان، لە ناوچە و کوردستان وەها گەشەی کردبوو کە دەبوایە حیزبێکی نوێ بە بەرنامە و قەوارەیەکی سەردەمیانە دابمەزرێ، حیزبێک کە بتوانێ نوێنەرایەتیی نەتەوەی کورد لەم بەشە بکات و چین و توێژە جۆراوجۆرەکان لە دەوری خۆی کۆ بکاتەوە. بەم جۆرە دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، وەڵامدانەوە بە پێویستییەکی مێژوویی بوو. ئەم پێویستییە مێژوویە، بریتی بوو لە دامەزراندنی ڕێکخراوێکی مودێرن بە دنیابینییەکی نوێوە، بە ناوەڕۆکێکی نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازانە، بە ئامانجی کۆتاییهێنان بە تواندنەوە و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی و جێگیرکردنی دەوڵەت و دەسەڵاتێکی نەتەوەیی لەم بەشەی کوردستاندا. دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، هاوکات بە خاوەنکردنی بزووتنەوەی نەتەوەیی لە لایەن ڕێکخراوی سیاسی و دەرهێنانی ڕێبەریی جوواڵانەوە لە دەست سەرۆک عەشیرەت و شێخ و تاکەکەس بوو، بە جۆرێک کە بە نەمانی کەسی یەکەم، جوواڵانەوە کۆتایی پێ نەیەت و درێژەی هەبێت.

حیزب بە چ ئامرازێک توانی وشیاریی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببووژێنێتەوە و داواکاریی نەتەوەیی بکاتە بیروباوەڕێکی گشتگیر؟

وەک باسم کرد سێ ساڵ کورتایەتی و تێکۆشانی سیاسیی تێکۆشەرانی کۆمەڵەی ژێکاف و پێوەندیگرتنیان بە مامۆستایانی ئایینی، شاعیران و پیاوە نەتەوەیی و نیشتمانپەروەر و خاوەن نفووزەکان، بە تایبەتی تێکۆشانی فەرهەنگیی ئەو کۆمەڵەیە لە ڕێگای بڵاوکردنەوەی گۆڤاری "نیشتمان" و نووسین و بەڕێوەبردنی شانۆی "دایکی نیشتمان"، هەتا ڕادەیەکی بەرچاو وشیاریی نەتەوەیی پێکهێنابوو. لەگەڵ پێکهاتنی حیزبی دێموکرات و دواتر دامەزرانی کۆماری کوردستان، لە ڕێگای جۆراوجۆرەوە هەوڵ بۆ گشتگیرکردنی وشیاریی نەتەوەیی وپشتیوانی لە ویستی نەتەوەیی درا.

جێخستنی هێما نەتەوەییەکانی وەک ئاڵا و سروودی کوردستان، پێکهێنانی سپای میللی و هێزی پێشمەرگە، دامەزراندنی نەریتی هەڵگرتنی ئاڵای کوردستان لە شار و گوندەکان و وتاردان بۆ خەڵک لەم جۆرە ڕێوڕەسمانەدا، باوەشکردنەوە بۆ بارزانییەکان، ئەفسەرانی شۆڕشگێڕ کورد و ڕووناکبیرانی باشووری کوردستان و لە بەرامبەریشدا خزمەتی دڵسۆزانەی ئەوان بە کۆماری کوردستان لە بواری پێشمەرگایەتی و پەروەردەدا، بە ڕەسمی کردنی زمانی کوردی و کردنی بە زمانی یەکەم، گرنگیدان بە شاعیران و شێعر و ئەدەبیاتی کوردی، پەرەپێدانی چاپەمەنی و ڕۆژنامەنووسیی کوردی، بەڕێخستنی پەروەردە بە زمانی کوردی، وتاردان لە نوێژی هەینی بە زمانی کوردی و هاندانی خەڵک بۆ تەبایی و یەکگرتوویی و پشتیوانی لە پێشەوای سەرکۆمار و دەوڵەتی جمهوریی کوردستان، بووژاندنەوەی شانۆ، هەر کامیان بە نۆرەی خۆی کاریگەرییان لەسەر بەهێزکردنی گیانی کوردبوون و وشیاری نەتەوەیی دانیشتوانی کوردستان لەوکاتدا هەبووە. لە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستانیش، بەردەوامی حیزبی دێموکرات لەسەر خەباتەکەی و شێلگیربوونی لەسەر بارهێنانی ئەندامان و لایەنگران و کۆمەڵانی خەڵک بە بیری نەتەوەیی و پاراستنی شوناس و زمانی کوردی، ئەم ئاورگەی بە گەشاوەیی هێشتووەتەوە.

ئەم ئەزموونە سیاسییە چ کاریگەرییەکی لەسەر ئیلهامبەخشین و ئاراستەکردنی خەباتی سیاسی لە پارچەکانی تری کوردستاندا هەبوو؟

کورد یەک نەتەوەیە، بەڵام دابەش کراوە، هەر بۆیە شتێکی ئاسایی و چاوەڕوانکراوە کە بەشەکانی کوردستان کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەبێت. بەو هۆیەوە کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، پێش لە بەشەکانی تری کوردستان توانی حیزبی کوردی و حکوومەتی نوێی کوردی دابمەزرێنێت، و لە برگەیەکدا بووە ڕووگەی نەتەوەی کورد لە بەشەکانی تریش، بەشێک لە دەسکەوتەکان و نەریتەکانی گواستراوەتە بۆ پارچەکانی تر. هەر بۆ نموونە، پێشمەرگە، ئاڵای کوردستان، سروودی نەتەوەیی، سنووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانیان بەزاند و بوون بە هێمایی نەتەوەیی. ئەزموونی پێشوازی و پشتیوانی لە کەسایەتییە سیاسییەکان، ڕووناکبیران و تێکۆشەرانی بەشەکانی دیکە -ئەو جار لە لایەن بەشەکانی ترەوە لە پێوەندی لەگەڵ خەباتکارانی ئاوارە و پەڕیوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا- خۆی نواندەوە. هەرچەند نموونەی تاڵ و چاوەڕواننەکراو و جێگای داخیش لەم بارەیەوە لە هێندێک بڕگەدا هەبووە، بەڵام ئەم نەریتە جوانەی سەردەمی کۆمار، لە کولتووری خەباتی نەتەوەیی کورددا بە خۆشییەوە هەر ماوەتەوە.

یەکێک لە گرنگترینی ئەو کاریگەرییانە، دروستبوونی حیزبێکی کوردی هاوناوی حیزبی دێموکرات بە ئامانج و ناوەرۆکێکی نەتەوەیی لە باشووری کوردستان، سااڵنێک دوای دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانە. واتە ئەم قەناعەتە کە بزووتنەوەی کوردی دەبێت بە هۆی حیزبێکی نەتەوەیی و کوردی بەڕێوە بچێت، بە دوای دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان ، بۆ باشووری کوردستانیش پەلی هاویشت. هەروەها بیری قۆستنەوەی دەرفەتە سیاسییەکان بۆ پێکهێنانی دەسەڵاتی کوردی و بەڕێوەبردنی ناوچەی ژێر دەسەڵاتی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بە گەڕانەوە بۆ سەر ئەزموونەکان و دەسکەوتەکانی کۆماری کوردستان، لە برگەکانی دواتر چ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و چە لە بەشەکانی تردا دووپات بۆوە. بە تایبەتی بە فەرمیکردنی زمان و پەروەردە بە کوردی، ئازادیی چاپەمەنی، ڕێزگرتن و دابینکردنی مافە کولتوورییەکانی کەمایەتییە دینی و زمانی و نەتەوەییەکان، ڕێکخستنی لاوان و ژنان، گرنگیدان بە هونەر و ئەدەبیاتی کوردی... و هتد.

لە گەرمەی ململانێی هێزە چەپەکان و لایەنگرانی سۆڤیەت، حیزبی دێموکرات چۆن توانی مۆدێلێکی نەتەوەیی پێشکەش بکات کە جیاواز بێت لە حیزبی تودە و ئازەربایجان؟

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە دۆخێکی زۆر هەستیاردا لەدایک بوو. لەو کاتدا، ڕێکخراوە سیاسییەکانی ئێران کەوتبوونە ژێر سێبەری ململانێی زلهێزەکان (بریتانیا، سۆڤیەت و ئەمریکا) و شەپۆلی حیزبی تووده و بزووتنەوەی "فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان". حیزبی دێموکرات بۆ ئەوەی نەبێتە پاشکۆی ئەوان، توانی لە چەند خاڵی سەرەکیدا "مۆدێلێکی تایبەت بە خۆی" دابمەزرێنێت:

یەکەم، دەستنیشانکردنی پرسی نەتەوەیی وەک پرسی سەرەکیی خۆی. حیزبی دێموکرات بە دروستی پرسی سەرەکیی کۆمەڵ و نەتەوەکەی خۆی دەستنیشان کرد کە ئەویش پرسی نەتەوەیی بوو. کێشەی ئەو کاتی کۆمەڵی کوردستان، ململانێی نێوان چینەکانی کرێکار و سەرمایەدار نەبوو، تەنانەت کێشەی نێوان دەرەبەگ و جووتیاریش نەبوو. ئەوە بەو مانایە نییە کە چەوسانەوەی ڕەعیەت بە دەست دەرەبەگ لە کوردستاندا نەبوو. بەڵێ هەبوو، بەڵام کێشە سەرەکییەکە، بێبەشیی کورد لە سەرەتاییترین مافی نەتەوەیی، ملهوڕی و زۆرداریی دیکتاتۆریی پەهلەوی، تواندنەوەی زمان و ناسنامەکەی لە زمان و ناسنامەی نەتەوەیی سەردەستدا بوو. حیزب لەگەڵ ئەوەی یەکێتیی سۆڤیەتی و حیزبی تووده و فیرقەی دێموکراتی وەک دۆستی خۆی دەدیت، بەڵام نەکەوتە داوی ئایدۆلۆژیای چەپی کلاسیک، و پێناسەکردنی کێشەی کوردستان وەک کێشەیەکی چینایەتی.

دووهەم، ڕەتکردنەوەی پاشکۆیەتیی ئازەربایجان و فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان. لەگەڵ ئەوەی کاربەدەستانی ئازەربایجانی سۆڤییەت وهەروەها بەڕێوەبەرانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان، پێیان خۆش نەبوو کوردستان وەک قەوارەیەکی سیاسی و نەتەوەیی خۆی بسەلمێنێت و خاوەن حکوومەتی نەتەوەیی خۆی بێت (دەیانەویست بە لانی زۆرەوە یەکەیەکی خودموختار لە چوارچێوەی حکوومەتی میللیی ئازەربایجاندا بێت!) بەڵام پێشەوا قازی محەممەد و ڕێبەریی حیزبی دێموکرات، کۆماری کوردستانیان ڕاگەیاند. ئەوان بە پێکهێنانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و بە ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان، ئەم پەیامەیان بە گوێی دۆست و دوژمن دادا، کە کوردستان و نەتەوەی کورد لە هاوکێشە سیاسییەکاندا، بوونێکی سەربەخۆ لە ئازەربایجانیان هەیە، ویستی سیاسی و نەتەوەیی تایبەت بە خۆیان هەیە، ڕێبەری و حیزب و حکوومەتی خۆیان هەیە. ئەگەرچی پێوەندیی کۆماری کوردستان بە یەکیەتیی سۆڤیەت، زیاتر لە ڕێگای کاربەدەستانی حیزبی کۆمونیست و کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەتەوە بوو، بەڵام ئەمە نەیتوانیبوو ببێتە هۆی کەم بایەخدانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆمار بە هاوپێوەندی لەگەڵ بەشەکانی تری کوردستان.

سێهەم، پاراستنی تایبەتمەندیی کۆمەڵایەتی و کولتووریی کوردستان. کوردستان، لە باری شارنشینی، ئابووری و بازرگانی نەگەیشتبووە ئاستی ئازەربایجانی ئەوکات. پێکهاتەی خێڵەکی و سیستەمی دەرەبەگایەتی لە کوردستان زۆر بەهێز بوو. لە باری کۆمەڵایەتی و کولتووریيەوە کوردستان هەلومەرجێکی جیاواز لە ئازەربایجانی هەبوو. ئەمانە وایان کردبوو حیزبی دێموکرات خۆی لە چەپڕەوی و لەبەرامبەر یەکتردا ڕاگرتنی چین و توێژەکان بە دوور بگرێت و ببێتە بەرەیەک بۆ لێک کۆکردنەوە و یەکگرتوویی خەڵکەکەی.

چوارەم، جیاوازیی مۆدێلی حکوومەتی. کوردستان تەنانەت لە بنیاتنانی مۆدێلی حکوومەتییشدا لەگەڵ ئازەربایجان جیاواز بوو. ئەو حکوومەتەی لە کوردستان پێکهات، کۆمار (جمهوری) بوو، بەڵام ئەوەی لە تەوڕێز ڕاگەیەندرا، ناوی حکوومەتی میللی بوو، واتە ڕوون نەبوو چ جۆر سیستەمێکە. ئاشکرایە سیستەمی کۆماری دێموکراتیک تەرە و خەڵک ڕۆڵی زیاتریان لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتییەکەیدا هەیە.

لە یەک وتەدا حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە دەسپێکەوە، بە ژەکی نەتەوەیی و سەربەخۆیی سیاسی فرچکی گرت و نەبووە پاشکۆی هیچ هێزێکی دەرەکی و لاوەکی. ئەمەیە حیکمەتی پابەند مانەوەی بە پرسی نەتەوەیی و دەرنەچوون لە بەرژەوەندی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئاڵۆزتربوونی هاوکێشەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و گوشارە دەرەکییەکان، پەیامی ٢٥ی گەلاوێژ بۆ کۆکردنەوەی لایەنە سیاسییەکان و بەهێزکردنی نێومااڵی کوردی چۆن دەتوانرێت بە کرداری پەیڕەو بکرێت؟

جیاوازییەکی گەورە لە نێوان ئێستا و ئەو سەردەمەدا کە حیزبی دێموکراتی کوردستان دامەزرا، هەیە. هەر بۆ نموونە ئەوکات حیزبی دێموکرات حیزبی تاقانەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، بەڵام ئێستا چەندین حیزب و ڕێکخراوی سیاسی لە پیوەندی لەگەڵ ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هەن و تێکۆشانیان هەیە. دیارە شتێک کە هەروا لە جێگای خۆیەتی، ئەو ڕاستییەیە کە ئێستاش وەک ئەوکات نەتەوەی کورد لەو بەشەی کوردستان لە مافی دیاریکردنی چارەنووس و هەبوونی دەوڵەت و دەسەڵاتی نەتەوەیی تایبەت بە خۆی بێبەشە. ئێستاش دەوڵەت نەتەوەی ئێران، ئێلیتی ناوەندگەرا و تەنانەت زۆرینەی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکان و بە ناو ڕۆشنبیرانی ئەو وڵاتە، ئامادە نین کورد و نەتەوە نافارسەکانی تری ئێران وەک نەتەوە و، کێشەکەیان وەک پرسی نەتەوەیی قبووڵ بکەن وهەروا خەیاڵی ڕاگرتنی ئەو دۆخەیان هەیە کە حیزبی دێموکرات و خەڵکی کوردستان نزیکەی سەدەیەکە لە دژی خەبات دەکەن.

ئێمە ئێستا لە بڕگەیەک لەمێژوودا ین کە ناوچەکەمان و وڵاتی ئێران لە بەردەم گۆڕانی گەورەدان. ئەگەر ژیرانە و ئازایانە و بەرپرسانە نەجووڵێینەوە، لەوانەیە دەیان ساڵی تریش لە پەراوێزی ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکاندا بمێنینەوە و هیچ بە هیچ نەکەین. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە حوکمی درێژترین مێژووی خەبات و زۆرترین ئەزموونی سیاسی، بە هۆی پێگەی یەکەم و بێ وێنەی لە نێو خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، دەبێ و لێی چاوەڕوان دەکرێت ڕۆڵێکی پێشەنگانەی لە دروستکردنی زۆرترین یەکێتی و یەکگرتوویی نێوان هێزە سیاسییەکاندا هەبێت. پێویستە چ وەک خۆی و چ لە چوارچێوەی هاوپەیمانیی سیاسیی حیزبەکانی ئەو بەشەی کوردستاندا، جێ پەنجەی بەسەر ڕووداوەکانەوە دیار بێت. پەیامی ٢٥ی گەلاوێژ، لە ئێستاشدا وەک ٨١ ساڵ لەمەوبەرلە ئاستی نێوخۆیی(ڕۆژهەڵاتی کوردستان)دا دەبێ پێکهێنانی یەکیەتیی نەتەوەیی و لە ئاستی ئێراندا، دروستکردن و لە نوێ نووسینەوەی میژووی پێکەوەبوون بە کۆتاییهێنان بە نەتەوەی سەردەست و بندەست، بە نەهێشتنی هەڵاواردنی زمانی، دینی و ڕەگەزی، و دوایی هێنان بە دیکتاتۆری و زۆرداری بێت.

هەر لەو پێوەندییەدا و لە درێژەی پرسیاری پێشوو، لەگەڵ بێئومێدبوونی خەڵک لە ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندگەرا و نەبوونی ئاسۆی دێموکراسی لە ئێراندا، ئایا دروشمی دێموکراسی بۆ ئێران هێشتا ستراتیژییەکی ڕیئالیستییە یان پێویستی بە پێداچوونەوەیە؟

دێموکراسی، بە تایبەتی لە سەردەمی ئێستادا پێویستییەکی ژیانی سیاسی وکۆمەڵایەتی و پێکەوە ژیانە، هەروەک پێویستییەکی بنەڕەتیی ژیانی تاکەکەسییشە. وڵاتێکی وەک ئێران، با تاقم و گرووپ و کەسایەتیی ڕەگەزپەرست، کۆنەپارێز و ناوەندگەڕاشی تێدا بێت و چارەی دێموکراسیی ڕاستەقینەیان نەوێت، بەڵام لە سەردەمی ئێستادا وڵات و کۆمەڵ چ بۆ بڕیاردان لەسەر دەستووری و ڕێوشوێنەکانی بەڕێوەبردنی وڵات و کۆمەڵ، هەروەها بۆ دابینبوونی مافە کەسییەکان ناتوانێت هەتا هەتایە دژی دیموکراسی بوەستێت و لێی بێبەش بێت. دیارە دیموکراسی لە هەر ناوچە و کۆمەڵێک ، پێویستە لەگەڵ سروشتی ئەوێ خۆی بگونجێنێت.

ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوە، فرە زمان، فرەئایین و فرەکولتووەرە، هەر بۆیە دێموکراسییەکەشی دەبێ لە خزمەت بەڕەسمیناسینی ئەم جۆراوجۆریانەدا بێت و بیانپارێزێت. دەسەڵاتی سیاسی و دەستووری وڵات پێویستە ئاوێنەی ڕەنگدانەوەی ئەو سروشتە تایبەتانەی وڵاتەکە بن. ئەمەش بە دێموکراسیی ڕێککەوتن (توافقی)، دابین دەبێت. "دیموکراسیی زۆرایەتی" ناتوانێت لە وڵاتێکی وەک ئێران وەڵامدەر بێت، ئەگینا نەتەوەی سەردەست کە حەشیمەتەکەی لە نەتەوەکانی تری وڵات زیاترە، بە سوودوەرگرتن لە ئامرازی زۆرایەتی و دەنگی زۆرینە، فرەنەتەوەیی و فرەزمانی ڕەت دەکاتەوە، پێش بە دابینبوونی بنەمای خۆبەڕێوەبەری بۆ ئەو نەتەوانە دەگرێت، فرەزمانی و فرەئایین و فرەکولتووری لە بەرژەوەندی نەتەوە و زمان و ئایینی سەردەست، پێخوست دەکات. ئاکامێک کە دەمەوێ لەم قسانە وەری بگرم و وڵامی پرسیارەکەتی لە یەک ڕستەدا پێ بدەمەوە ئەوەیە ئێمەوە وەک بەشێک لە نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەتا ئەو کاتەی ئامانجمان چارەسەری پرسی نەتەوەییمان لە چوارچێوەی ئێراندایە، ناتوانین دیموکراسی بۆ ئێران، دابەشکردنی دەسەڵات لەنێوان نەتەوەی سەردەست و نەتەوەکانی تر و، پێکەوەژیانی دێموکراتیکمان نەوێت.

***

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

خەباتی مەدەنی، بەرگریی چەکداری و پێوەندییان بە ڕووخاندنی ڕێژیمە سەرەڕۆکانەوە

د. کامران ئەمینئاوە

"لەو شوێنەی ئازادی نییە، ئەگەر دەنگدان بیتوانیبا شتێک بگۆڕێت، بە دڵنیاییەوە هەرگیز ڕێگەیان نەدەدا تۆ دەنگ بدەیت."
مارک تواین

یەکێک لە بابەتە بنەڕەتییەکان لە تیۆری و کردەوەی بزووتنەوەی ئازادیخوازیدا، دیاریکردنی شێوازی گونجاوی خەبات لە بەرامبەر حکوومەتە سەرەڕۆکانە. مێژوو پێمان دەڵێ هیچ شێوەیەک لە خەبات، چ مەدەنی بێت و چ چەکداری، لەخۆیدا پیرۆز یان هەمیشە کارامە نییە. ئەوەی دیاریکەرە، بارودۆخی عەینی و زەینیی کۆمەڵگە، هاوسەنگیی هێزەکان، ئاستی ڕێکخستنی خەڵک، توانای سەرکوتکردنی حکوومەت و ئاستی ئامادەیی هێزە کۆمەڵایەتییەکانە.

بزووتنەوەی سیاسی کاتێک سەردەکەوێت کە شێوازی خەبات بە پشتبەستن بە هەست، ئاوات یان ئاراستە ئایدیۆلۆژییەکان هەڵنەبژێردرێت، بەڵکوو لەسەر بنەمای شیکردنەوەیەکی ڕاستبینانەی بارودۆخی هەنووکەیی بێت. بێ ڕەها پێناسەکردنی هەر چەشنە شێوازێک، چ جەختکردنەوە لەسەر خەباتی مەدەنی و چ پێداگری لەسەر خەباتی چەکداری، دەتوانێت بزووتنەوەکە تووشی بنبەست بکات.

لە زۆر کۆمەڵگەدا، خەباتی مەدەنی بە یەکەم و بەربڵاوترین شێوەی بەرگریی کۆمەڵایەتی دادەنرێت. مانگرتنی گشتی، ناڕەزایەتییەکانی سەر شەقام، نافەرمانیی مەدەنی، چالاکییە پیشەیی، میدیایی، کولتووری و سیاسییەکان، هەموو ئامرازگەلێکن کە دەتوانن ڕەواییی حکوومەت لاواز بکەن و کۆمەڵگە بۆ گۆڕان ئامادە بکەن.

بەڵام سەرکەوتنی خەباتی مەدەنییش پێویستی بە مەرج و پێداویستییە سەرەتاییەکان هەیە. بوونی ئاستێکی کەم لە دیموکراسی بۆ ڕێکخستن، پێوەندیی نێوان هێزە کۆمەڵایەتییەکان، دروستبوونی متمانەی گشتی، ڕابەرایەتیی سیاسی، تۆڕەکانی ڕاگەیاندن و بەشداریی چالاکانەی کۆمەڵگەی مەدەنی، لەو هۆکارانەن کە ئەم جۆرە خەباتە کاریگەر دەکەن. لەو حکوومەتانەدا کە هێشتا کەڵێن و دەرفەتێکیان بۆ چالاکیی کۆمەڵایەتی تێدا ماوەتەوە، خەباتی مەدەنی دەتوانێت نرخی سەرکوتکردنی بۆ حکوومەت بەرز بکاتەوە و بەستێنی تێپەڕین بۆ سیستمێکی دیموکراتیک دابین بکات.

سەرەڕای ئەوە، ئەزموونی زۆر وڵاتی جیهان و لەوانە ئێران نیشانی داوە هەموو حکوومەتە سەرەڕۆکان ئامادە نین گۆڕانکارییە ئاشتیخوازانەکان قبووڵ بکەن. هەندێک ڕێژیم بە پشتبەستن بە دامەزراوە ئەمنییەتی، سەربازی و دادوەرییەکان، هەر جۆرە ڕێکخستنێکی سەربەخۆ، ناڕەزایەتییەکی یاسایی، میدیایەکی ئازاد و چالاکییەکی سیاسی سەرکوت دەکەن و تەنانەت مافە سەرەتاییەکانی هاووڵاتییانیش بە فەرمی ناناسن. لەو بارودۆخانەدا، خەباتی مەدەنی ڕووبەڕووی سنووردارییەکی زۆر دەبێتەوە. ئەگەر حکوومەت هەر جۆرە ناڕەزایەتییەکی ئاشتیخوازانە بە توندوتیژی وەڵام بداتەوە، زۆرێک لە هێزە کۆمەڵایەتییەکان لەوانەیە بگەنە ئەو ئەنجامەی کە ئامرازە مەدەنییەکان بەتەنیا بۆ گۆڕینی بنەمای دەسەڵات بەس نین.

داخراوبوونی تەواوی فەزای سیاسی و نەبوونی دەرفەتی بەشداریی یاسایی، دەتوانێت بەشێک لە ئۆپۆزیسیۆن بەرەو شێوازە توندوتیژەکانی بەرگری ڕابکێشێت. ئەمە وەسفکردنی دیاردەیەکە کە لە ئەزموونی مێژوویی وڵاتانی جۆراوجۆر بینراوە، نەک حوکمێکی گشتی دەربارەی ئەوەی چاکە یان خراپە. بەرگری و ڕاپەڕینی چەکداری زۆرجار لە کۆمەڵە هۆکارێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی و مێژوویی سەرچاوە دەگرێت، نەک تەنیا بەهۆی بڕیارێکی ئیرادەگەرایانەی گروپێکی سیاسییەوە. بەشێک لە هۆکارگەلی گرینگ کە لە هەندێک وڵاتدا بەستێنی ئەم جۆرە گۆڕانکارییەیان پێکدەهێنێت، ئەمانەن:

* داخراویی تەواوی فەزای سیاسی و لابردنی هەموو ڕێگاکانی یاسایی بۆ گۆڕان.
* سەرکوتکردنی بەرفراوان و بەردەوامی ناڕەزایەتییە ئاشتیخوازانەکان.
* لەنێوچوونی متمانەی گشتی بە ئەگەری چاکسازیی بنەمای دەسەڵات.
* فراوانبوونی ناڕەزایەتییە ئابووری، کۆمەڵایەتی و نەتەوەییەکان.
* دروستبوونی قەیرانی ڕەواییی حکوومەت.
* بەرزبوونەوەی ئاستی ڕێکخستنی ئۆپۆزسیۆن و سەرهەڵدانی ئەو هێزە سیاسییانەی خاوەن توانای کۆکردنەوەی جەماوەرن.

لەو جۆرە بارودۆخانەدا، لەوانەیە بەشێک لە کۆمەڵگە یان هەندێک هێزی دژبەر بگەنە ئەو کۆبەندییەی کە بەرگریی چەکداری یەکێکە لە هەڵبژاردە ئارایییەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ حکوومەت. لە زۆربەی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکاندا، هێزی پێشەنگ ئەرکی ڕابەرایەتیی سیاسی، ڕێکخستن، فێرکردن و هاوئاهەنگی لەنێوان چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا بە ئەستۆ دەگرێت. بەڵام ئەم هێزانە تەنیا ئەوکات دەتوانن ڕۆڵێکی کاریگەر ببینن کە پێوەندییەکی ڕاستەقینە و بەردەوامیان لەگەڵ کۆمەڵگە هەبێت.

ئەگەر هێزی پێشەنگ بەبێ پشتگیریی کۆمەڵایەتی، بەبێ ناسینی وردی بارودۆخ و تەنیا لەسەر بنەمای ئیرادەگەرایی بچێتە قۆناغێک کە کۆمەڵگە هێشتا بۆی ئامادە نییە، ئەگەری شکستێکی سیاسی و ڕێکخراویی زیاد دەبێت. ئەم دۆخە نەک تەنیا دەبێتە هۆی لاوازبوونی هێزە دژبەرەکان، بەڵکو لەوەدەچێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی کەشێکی ترس و بێهیوایی لە کۆمەڵگادا. بە پێچەوانە، ئەو ڕوانگەیەی کە تەنیا چاوەڕوانیی گۆڕانی خۆبەخۆ یان نەرمبوونی هەڵسوکەوتی حکوومەت دەکات، لەوەدەچێت ببێتە هۆی چەقبەستوویی بزووتنەوە و بەردەوامبوونی دۆخی هەنووکەیی. بۆیە پێویستە جەخت لەسەر دووركەوتنەوە لە هەردوو زێدەڕۆیی- بێباکی لە کاری پڕمەترسی و بێجوولەیی بکرێتەوە.

ئەزموونی مێژوویی نیشان دەدات کە گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان، بێ لەبەرچاوگرتنی شێوەی خەبات، پێویستیان بە کۆمەڵێک هۆکاری هاوکات هەیە:

* بەرزبوونی ئاستی ئاگایی سیاسی لە کۆمەڵگەدا.
* ڕێکخستنی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان.
* پێکهاتنی متمانەی دوولایەنە لەنێوان خەڵک و هێزی ڕابەرایەتی.
* توانایی کۆکردنەوەی چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگە.
* بوونی میدیا و تۆڕە کاریگەرەکانی پێوەندی.
* یەکگرتوویی ڕێژەیی لەنێوان هێزە دژبەرەکان لەسەر ئامانجە هاوبەشەکانیان.
* لێکدانەوەی ڕاستبینانە لە هاوسەنگیی هێزەکان و بارودۆخی ناوخۆیی و نێودەوڵەتی.

بێ بەدیهاتنی ئەم پێداویستییانە، تەنانەت بەرینترین ناڕەزایەتییەکان لەوانەیە نەگەن بە ئەنجامێکی جێگیر.

ئێران و ئاڵنگارییەکانی تێپەڕین لە سەرەڕۆیی:
(سنووردارییەکانی چاکسازی، هەڵبژاردن و ستراتیژییەکانی گۆڕانی سیاسی)

لەبارەی ئێرانەوە، بۆچوونی جیاواز دەربارەی چۆنیەتیی تێپەڕین لە سیستمی سیاسیی ئێستا هەیە. بەشێک لە هێزە سیاسییەکان تەنیا جەخت لەسەر پێویستیی تێپەڕینی ئاشتیخوازانە و پشتبەستوو بە شێوازە مەدەنییەکان دەکەنەوە؛ بەشێکی دیکەش پێیان وایە بەهۆی داخراویی ساختاری سیاسی، ڕادەی بەرزی سەرکوت و کۆبوونەوەی دەسەڵات لە دەست ئەو دامەزراوە ناهەڵبژێردراوانەی حکوومەتی ئێران، وێچوونی گۆڕانکاریی بنەڕەتی تەنیا لە ڕێگای ئاشتیخوازانەوە گەلێک ئەستەمە.

ئەم ناکۆکییە بەشێکە لە باس و بۆچوونێکی بەرفراوانتر دەربارەی شێوەی گۆڕانکاریی سیاسی لە سیستمە دەسەڵاتخوازەکاندا؛ باسێک کە نیشان دەدات نموونەیەکی تاک و پێشدیاریکراو بۆ تێپەڕبوون لە سەرەڕۆیی بوونی نییە و سەرکەوتنی هەر بزووتنەوەیەکی بڕیارێکی ئیرادەگەرایانەی گروپێکی سیاسییەوە. بەشێک لە هۆکارگەلی گرینگ کە لە هەندێک وڵاتدا بەستێنی ئەم جۆرە گۆڕانکارییەیان پێکدەهێنێت، ئەمانەن:

* داخراویی تەواوی فەزای سیاسی و لابردنی هەموو ڕێگاکانی یاسایی بۆ گۆڕان.
* سەرکوتکردنی بەرفراوان و بەردەوامی ناڕەزایەتییە ئاشتیخوازانەکان.
* لەنێوچوونی متمانەی گشتی بە ئەگەری چاکسازیی بنەمای دەسەڵات.
* فراوانبوونی ناڕەزایەتییە ئابووری، کۆمەڵایەتی و نەتەوەییەکان.
* دروستبوونی قەیرانی ڕەواییی حکوومەت.
* بەرزبوونەوەی ئاستی ڕێکخستنی ئۆپۆزسیۆن و سەرهەڵدانی ئەو هێزە سیاسییانەی خاوەن توانای کۆکردنەوەی جەماوەرن.

لەو جۆرە بارودۆخانەدا، لەوانەیە بەشێک لە کۆمەڵگە یان هەندێک هێزی دژبەر بگەنە ئەو کۆبەندییەی کە بەرگریی چەکداری یەکێکە لە هەڵبژاردە ئارایییەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ حکوومەت. لە زۆربەی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکاندا، هێزی پێشەنگ ئەرکی ڕابەرایەتیی سیاسی، ڕێکخستن، فێرکردن و هاوئاهەنگی لەنێوان چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا بە ئەستۆ دەگرێت. بەڵام ئەم هێزانە تەنیا ئەوکات دەتوانن ڕۆڵێکی کاریگەر ببینن کە پێوەندییەکی ڕاستەقینە و بەردەوامیان لەگەڵ کۆمەڵگە هەبێت.

ئەگەر هێزی پێشەنگ بەبێ پشتگیریی کۆمەڵایەتی، بەبێ ناسینی وردی بارودۆخ و تەنیا لەسەر بنەمای ئیرادەگەرایی بچێتە قۆناغێک کە کۆمەڵگە هێشتا بۆی ئامادە نییە، ئەگەری شکستێکی سیاسی و ڕێکخراویی زیاد دەبێت. ئەم دۆخە نەک تەنیا دەبێتە هۆی لاوازبوونی هێزە دژبەرەکان، بەڵکو لەوەدەچێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی کەشێکی ترس و بێهیوایی لە کۆمەڵگادا. بە پێچەوانە، ئەو ڕوانگەیەی کە تەنیا چاوەڕوانیی گۆڕانی خۆبەخۆ یان نەرمبوونی هەڵسوکەوتی حکوومەت دەکات، لەوەدەچێت ببێتە هۆی چەقبەستوویی بزووتنەوە و بەردەوامبوونی دۆخی هەنووکەیی. بۆیە پێویستە جەخت لەسەر دوورکەوتنەوە لە هەردوو زێدەڕۆیی- بێباکی لە کاری پڕمەترسی و بێجوولەیی بکرێتەوە.

ئەزموونی مێژوویی نیشان دەدات کە گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان، بێ لەبەرچاوگرتنی شێوەی خەبات، پێویستیان بە کۆمەڵێک هۆکاری هاوکات هەیە:

* بەرزبوونی ئاستی ئاگایی سیاسی لە کۆمەڵگەدا.
* ڕێکخستنی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان.
* پێکهاتنی متمانەی دوولایەنە لەنێوان خەڵک و هێزی ڕابەرایەتی.
* توانایی کۆکردنەوەی چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگە.
* بوونی میدیا و تۆڕە کاریگەرەکانی پێوەندی.
* یەکگرتووییەکی ڕێژەیی لەنێوان هێزە دژبەرەکان لەسەر ئامانجە هاوبەشەکانیان.
* لێکدانەوەی ڕاستبینانە لە هاوسەنگیی هێزەکان و بارودۆخی ناوخۆیی و نێودەوڵەتی.

بێ بەدیهاتنی ئەم پێداویستییانە، تەنانەت بەرینترین ناڕەزایەتییەکان لەوانەیە نەگەن بە ئەنجامێکی جێگیر.

ئێران و ئاڵنگارییەکانی تێپەڕین لە سەرەڕۆیی:
(سنووردارییەکانی چاکسازی، هەڵبژاردن و ستراتیژییەکانی گۆڕانی سیاسی)

لەبارەی ئێرانەوە، بۆچوونی جیاواز دەربارەی چۆنیەتیی تێپەڕین لە سیستمی سیاسیی ئێستا هەیە. بەشێک لە هێزە سیاسییەکان تەنیا جەخت لەسەر پێویستیی تێپەڕینی ئاشتیخوازانە و پشتبەستوو بە شێوازە مەدەنییەکان دەکەنەوە؛ بەشێکی دیکەش پێیان وایە بەهۆی داخراویی ساختاری سیاسی، ڕادەی بەرزی سەرکوت و کۆبوونەوەی دەسەڵات لە دەست ئەو دامەزراوە ناهەڵبژێردراوانەی حکوومەتی ئێران، وێچوونی گۆڕانکاریی بنەڕەتی تەنیا لە ڕێگای ئاشتیخوازانەوە گەلێک ئەستەمە.

ئەم ناکۆکییە بەشێکە لە باس و بۆچوونێکی بەرفراوانتر دەربارەی شێوەی گۆڕانکاریی سیاسی لە سیستمە دەسەڵاتخوازەکاندا؛ باسێک کە نیشان دەدات نموونەیەکی تاک و پێشدیاریکراو بۆ تێپەڕبوون لە سەرەڕۆیی بوونی نییە و سەرکەوتنی هەر بزووتنەوەیەکی

سیاسی بەستراوە بە کۆمەڵێک هۆکاری کۆمەڵایەتی، مێژوویی، ڕێکخراویی و سیاسی. هۆگرانی تێپەڕینی ئاشتیخوازانە، زۆرجار جەخت لەسەر ڕۆڵی کۆمەڵگەی مەدەنی، ناڕەزایەتیە کۆمەڵایەتییەکان، نافەرمانیی مەدەنی و فشارە سیاسییەکان دەکەن. بەڵام لە هەڵسەنگاندنی توانایی و کاریگەریی ئەم شێوازانەدا، دەبێت پێش هەموو شتێک سەرنج بدرێتە پێکهاتەی ڕاستەقینەی دەسەڵات لە ئێراندا. لە کۆماری ئیسلامیدا، شوێنی ویلایەتی فەقیە، دەسەڵاتە فراوانەکانی دامەزراوە ئینتساب (داندراو)ییەکان ڕۆڵی شورای نیگەهبان بۆ دیاریکردنی سنووری ململانێی سیاسی و کاریگەریی دامەزراوە سەربازی- ئەمنییەتییەکان (بەتایبەتی سپای پاسداران) کۆسپی سەر گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان لە ڕێگە ئاساییە سیاسییەکانەوەن.

لەو جۆرە پێکهاتەیەدا، تەنانەت ئەو هێزانەش کە لە چوارچێوەی سیستمەکەدا چالاکن، لەوانە هەندێک کەسایەتیی چاکسازیخواز یان بەرپرسی پێشوو، ئەگەر لە هێڵە سوورە دیاریکراوەکان تێپەڕبن، ڕووبەڕووی بەرتەسکبوون، لابردنی سیاسی یان ڕەتکردنەوەی شایستەیی دەبنەوە. بۆیە ئەم پرسیارە دێتە ئاراوە: ئایا میکانیزمە فەرمییەکانی ئێستا تواناییی ڕاستەقینەیان هەیە بۆ چاکسازیی قوواڵ و تێپەڕینی ئارام و پەیتاپەیتا، یان تەنیا یارمەتیدەرن بۆ بەرهەمهێنانەوەی سیستمی سیاسیی هەیی و ئارایی؟

هۆکارێکی گرینگ بۆ هەڵسەنگاندنی ئەگەری تێپەڕینی ئاشتیخوازانە، ئاستی بەرگەگرتنی پێکهاتەی دەسەڵاتە بەرامبەر بە ناڕەزایەتیی خەڵک و چالاکییە مەدەنییەکان. ئەزموونی چەند دەیەی ڕابردوو نیشانی داوە کە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ئاشتیخوازەکان لە ئێران، لە قۆناغە جیاوازەکاندا، ڕووبەڕووی مامەڵەی ئەمنییەتی، گیرانی بەکۆمەڵ، دەرکردنی حوکمی قورس لەلایەن دادگا و سنووردارکردنی تووندوتۆڵ بوونەتەوە.

بەردەوامبوونی سەرکوتی خەڵکی ناڕازی، هەڵکشانی ڕێژەی ئێعدامەکان، فشارخستنەسەر دژبەرانی سیاسی لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات، و بەکارهێنانی تۆمەتە ئەمنییەکان دژ بە ڕەخنەگران، لەو هۆکارانەن کە فەزای چالاکیی مەدەنییان سنووردار کردووە. لەو بارودۆخەدا، ئەم پرسیارە سەرهەڵدەدات کە: ئایا بەبێ گۆڕان لە پێکهاتەکانی دەسەڵات، ئیمکانی دابینکردنی مافە بنەڕەتییەکانی شارۆمەندان و دروستبوونی پرۆسەیەکی ڕاستەقینە بۆ چاکسازیی سیاسی لە ئێران هەیە؟

لە سیستمێکی دیموکراتیکدا، هەڵبژاردن یەکێکە لە گرنگترین ئامرازەکانی جێبەجێکردنی دەسەڵاتی خەڵک، بەشداریی سیاسی و گواستنەوەی ئاشتییانەی دەسەڵات. بەدیهاتنی ئەم ڕۆڵە پێویستی بە بارودۆخێک وەک ململانێی ئازاد، دەرفەتی یەکسان بۆ بەشداریی بەربژێران، ئازادیی هەڵبژاردن و چاودێریی سەربەخۆ لەسەر پرۆسەکە هەیە. بەڵام لە نەبوونی ئەم پێشمەرجانە، هەڵبژاردن لە جیاتی ئەوەی ئامرازێک بۆ دەربڕینی خواستی گشتی بێت، دەبێتە ئامرازێک بۆ جێگیرکردنی پێکهاتەی دەسەڵات.

لە کۆماری ئیسلامیی ئێراندا، «چاودێریی ئیستسوابی»ی شورایی نیگەهبان هۆکارێکی گرینگ بۆ پێشگیریی لە هەڵبژاردنێکی ئازادە. ئەم دامەزراوەیە بە هەبوونی مافی پشتڕاستکردنەوە یان ڕەتکردنەوەی شایستەیی داواخوازان، پانتاییی هەڵبژاردنی شارۆمەندان بۆ ئەو کەسانە سنووردار دەکات کە هاوتەبان لەگەڵ چوارچێوەی ئایدیۆلۆژی و سیاسەتەکانی سیستم، بەتایبەتی بنەمای ولایەتی فەقیە. لە ئەنجامدا، بەشێکی بەرچاوی هێزە سیاسییە سەربەخۆکان، ڕەخنەگرانی حکوومەت، هەندێک گرووپی کۆمەڵایەتی و تەنانەت بەشێک لە ڕەوتە نێوخۆییەکانی سیستم، دەرفەتی بەشداریی کاریگەر لە ململانێی هەڵبژاردندا لەدەست دەدەن.

سنووردارییەکانی هەڵبژاردن تەنیا بە ڕەتکردنەوەی شایستەیی کاندیدەکان کۆتایی نایەت. پابەندکردنی کاندیدەکان بە قبووڵکردنی بنەماکانی ئەم دەسەڵاتە وەک پابەندیی کردار بە ئیسلام، دەستووری وڵات و ولایەتی فەقیە، پێشوەختە چوارچێوە و مەرجی بەشداریی ئەوان دیاری دەکات. هەروەها، سنووردارییە سیاسی و یاساییەکان بەرامبەر بە ژنان و هەندێک گرووپی کۆمەڵایەتی و سیاسی، نیشانەی بوونی بەربەستە بنەڕەتییەکانن لە ڕێگای گەیشتن بە سیستمێکی هەڵبژاردن کە ڕێگەی کێبەرکێیەکی ئازاد و بەرامبەر بدات.

لەو ڕوانگەیەوە، کێشەی سەرەکی تەنیا ڕێژەی بەشداریی خەڵک لە هەڵبژاردن نییە، بەڵکو پرسیاری بنەڕەتیتر ئەوەیە کە: ئایا شارۆمەند دەرفەتی هەڵبژاردنی ڕاستەقینەی لەنێوان ڕوانگە و بەرنامە سیاسییە جیاوازەکاندا هەیە، یان نا؟

ئەزموونی چەند دەیەی ڕابردوو نیشانی داوە تەنانەت لەو ماوەیەی کە ڕەوتی چاکسازیخواز توانی بەشێک لە دامەزراوە هەڵبژێردراوەکان وەک سەرۆکایەتیی کۆمار یان مەجلیس بەدەست بهێنێت، گۆڕانێکی بنەڕەتی بەسەر پێکهاتە سەرەکییەکانی دەسەڵات و دامەزراوە ناهەڵبژێردراوەکاندا نەهات. پانتاییی دەسەڵاتی ڕابەرایەتی، ڕۆڵی شورای نیگەهبان، پێگەی دامەزراوە ئەمنی و سەربازییەکان، هەروەها پێکهاتەی حقووقیی هەیی و ئارایی، کۆسپێکی جیددین لەبەردەم چاکسازییە بنەڕەتییەکاندا. لەبەر ئەمە، هەڵبژاردن لە کۆماری ئیسلامیدا زیاتر لەوەی ئامرازێک بێت بۆ گۆڕینی پێکهاتەی دەسەڵات، بە شێوەیەکی سەرەکی لە چوارچێوەی پاراستن و ڕێکخستنی ناوخۆییی هەمان پێکهاتەدا کاری کردووە.

وێڕای جیاوازیی بۆچوون سەبارەت بە شێوازەکانی تێپەڕین، خاڵێک لە زۆربەی ئەزموونە مێژوورییەکاندا هاوبەشە: سەرکەوتنی بزووتنەوە سیاسییەکان زیاتر لەوەی بەستراوە بێت بە هەڵبژاردنی شێوازێکی تایبەت، پێوەندیی بە هۆکارگەلێک وەک ڕێکخستن، پشتگیریی کۆمەڵایەتی، یەکگرتوویی هێزە دژبەرەکان، ڕابەرایەتیی کاریگەر و، توانای گونجان لەگەڵ بارودۆخە گۆڕاوەکانەوە هەیە. بزووتنەوەی ئازادیخوازی لە قۆناغە جیاوازەکانی مێژوودا، بەپێی بارودۆخی سیاسی، کۆمەڵایەتی و هاوسەنگیی هێزی دەسەڵات، لە شێواز و ئامرازە جیاوازەکان بۆ پێشبردنی ئامانجەکانی کەڵکی وەرگرتووە. ئەم چەشنە لە چالاکیی مەدەنی و ناڕەزایەتیی کۆمەڵایەتی و مانگرتنی بەرفراوانەوە دەست پێدەکات و تەنانەت شێوە جیاوازەکانی بەرگریی سیاسی و، لەو بارودۆخانەی کە ڕێگاکانی ئاشتیخوازانە بەربەست کراون، خەباتی چەکداریش لەخۆ دەگرێت.

ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانە لە ئێرانیش بێبەری لەم یاسایە نەبووە. بۆ وێنە، چەندین مانگ پاش بەشداریی بەرفراوانی جەماوەری خەڵک لە شەقامەکانی زۆربەی شار و گوندەکان، پەرەسەندنی مانگرتنی سەرانسەری و داڕزانی پەیتاپەیتای توانای حکوومەت، بەربەرەکانیی چەکداری لە ڕۆژانی ٢١ و ٢٢ی ڕێبەندانی ١٣٥٧ بوو بە قۆناغێکی یەکلاکەرەوەی شۆڕش لە ئێران. ئەم پێشهاتە، کە بەدوای پەیوەستبوونی بەشێک لە هێزە سەربازییەکان بە خەڵک و دەستگرتن بەسەر ناوەندە سەربازی و حکوومەتییەکاندا ڕووی دا، ڕۆڵێکی گرنگی لە تێکچوونی پێکهاتەی دەسەڵاتی حکوومەتی پەهلەوی و سەرکەوتنی شۆڕشدا گێڕا.

خەباتی مەدەنی و بەرگریی چەکداریی هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دوای شۆڕش، لە پەنای دریژەی خەباتێکی بەرفراوان و جەماوەری کە لە قۆناغە جیاوازەکاندا بە شێوەی ناڕەزایەتیی شەقامی، نافەرمانیی مەدەنی و بەتایبەتی مانگرتنە گشتییەکان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەری هەڵداوە، نموونەیەکی گرینگ لە پێکەوەگرێدانی دوو شێوازی خەبات، واتە کردەوەی مەدەنی و بەرگریی چەکداریی. لەو مۆدێلەدا، هەرچەند بەرگریی چەکداری وەک یەکێک لە ئامرازەکانی خەبات بووە، بەڵام شێوازی خەباتی مەدەنی و جەماوەری ڕۆڵی سەرەکی و دیاریکەری گێڕاوە؛ ئەمەش نیشان دەدات کە ڕەوایی، بەردەوامی و پانتاییی کاریگەریی ئەم بزووتنەوەیە زیاتر لە هەموو شتێک پشتبەستوو بووە بە کۆکردنەوەی کۆمەڵایەتی، بەشداریی جەماوەریی خەڵک و بەردەوامیی کردارە مەدەنییەکان.

بۆیە هەڵبژاردنی هەر ڕێبازێک بۆ گۆڕانی سیاسی دەبێت لەسەر بنەمای ناسینی وردی پێکهاتەی دەسەڵات، توانا کانی کۆمەڵگە، ئاستی پشتگیریی گشتی و هەڵسەنگاندنێکی ڕاستبینانەی هاوسەنگیی هێزەکان بێت، نەک تەنیا لەسەر بنەمای ئارمانخوازی یان وەڵامدانەوە بە هەست. تێپەڕین لە سەرەڕۆیی لە ئێراندا ڕووبەڕووی ئاڵنگارییە ئاڵۆزەکانە؛ لە کۆبوونەوەی دەسەڵات لە دامەزراوە ناهەڵبژێردراوەکانەوە تا سنووردارییی فەزای سیاسی، لاوازیی ململانێ لە ڕەوتی هەڵبژاردن و سەرکوتی بەردەوامی دژبەران. لەو بارودۆخەدا، هەڵسەنگاندنی داهاتووی سیاسیی ئێران پێویستی بە سەرنجدانێکی هاوکات هەیە بە پێکهاتەی دەسەڵات، توانا کانی کۆمەڵگەی مەدەنی، ڕۆڵی هەڵبژاردن و ئەزموونی مێژوویی بزووتنەوەکانی خوازیاری گۆڕانی بنەڕەتی.

ئامانجی کۆتاییی هەر پڕۆسەیەکی دیموکراتیک، بێ لەبەرچاوگرتنی شێوازە بەکارهاتووەکان، دەبێت دروستکردنی سیستمێک بێت کە تێیدا ئەم خاڵانە دابین بکرێن: دیموکراسی و ئازادی، مافی مرۆڤ، دەسەڵاتی یاسا، دابەشکردنی دادپەروەرانەی دەسەڵات و سامان، وەڵامدەرەوەیی دەوڵەت و هەموو دامەزراوە حکوومەتییەکان، و لە هەموش گرینگتر مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوە ستەملێکراوەکان.

دێموکرات دەڵێ چی و چیی دەوێ؟

عەلی لەیلاخ

٢٥ی گەلاوێژی ئەمساڵ هاوکات بوو لەگەڵ هەشتا و یەکەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئەگەر سێ ساڵەی کۆمەڵەی ژکافی وەسەربخرێ کە هەفی خۆیەتی دەبێتە ٨٤ ساڵە لەسەر ڕێبازی کوردایەتی و مافی نەتەوایەتیدا بەڕوو سووری ماوەتەوە. حیزبێک کە دواتر بە لەبەرچاوگرتنی وەرچەرخانە سیاسییەکان، ناوەکەی گۆڕدرا بۆ "حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران".

بە تێڕوانینێکی گشتییەوە دەکرێت بگەینە وەڵامی ئەم پرسیارە جەوهەرییەی حیزبی دێموکراتی کوردستان چی دەڵێ و لە ڕاستیدا داواکانی چین؟ حیزبێک کە لە سەرەتای دامەزرانییەوە تا بە ئەمرۆ، لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دوو جۆر ڕێژیمی دەسەڵاتدار لە تاراندا، هێشتا بە گرینگترین سەنگەری خەباتی ڕزگاریخوازیی سیاسیی کوردستان دەناسرێ. بۆ لێکدانەوەی کورت و گشتی دەکرێت داواکانی ئەم حیزبە ڕیشەدار و مێژووییە لە چەند بەشدا تاوتوێ بکەین.

حیزبی دێموکرات هەڵقوڵاوی کۆمەڵەی نەتەوەیی «ژ.ک» بوو کە ژمارەیەک لە بیرمەند و پیاوماقووڵان و بڕواپێکراوانی شاری مەهاباد، بە ئیلهاموەرگرتن لە "حیزبی هیوا"، چوارچێوەی سەرەتایی ئەم بزاوتە خەباتکارانەیان لە جەنگەی ململانێیەکانی شەڕی جیهانیی دووەمدا دارشت. زۆری پێ نەچوو دامەزراندنی "دەوڵەتی کۆماری کوردستان" و دەستکەوتەکانی ئەم کۆمارە، بەتایبەت ڕێزلێنان لە کەمینەکانی شاری مەهاباد، سەلماندی کە ئەم حیزبە بۆ دەستەبەرکردنی مافی ژیانی سیاسی و ژیاندنەوەی ناسیۆنالیزمی پێشکەوتووانە و بەری لە ڕەگەزەکانی فاشیزم، لەدایک بووە.

ناوەندگەرایی پشتبەستوو بە قۆرخکاریی سیاسی، لەژێر ناوی "تەواوەتی خاکی وڵات" کە لە ڕاستیدا هەمان تەواوەتیخوازیی (تۆتالیتاریزم)ی سیاسی و فەرهەنگییە؛ ئەگەرچی بە لەشکرکێشی بۆ سەر کوردستان ئەم دەوڵەتە تازەپێگەیشتووەی ڕووخاند و پەتی سێدارەی لە ملی قازی محەممەد، یەکەم سەرۆککۆمارەوە بۆ ئازادیخوازانی دیکەی ئەم خاکە دێرینە هەڵواسی؛ بەڵام پرسیار ئەوەیە بە کام تاوان!؟

لە نێوەندی ئەو سەردەمەی ناسیۆنالیزمی خۆسەپێن و هێرشبەری فارس، دوای پەهلەویی یەکەم لەگەڵ سەرهەڵدانی عوسمانییە نوێیەکان و پانعەرەبیزمی عەبدولڕەحمان کەواکیبییەکان، لە کێبڕکێدا بوو، بێگومان بۆ کوردانی توشبوو لەم گێژاوەدا، هەبوونی ڕێکخراوە و دامەزراوەیەکی مۆدێرن پێویستییەکی مێژوویی بوو، بۆوەی بتوانن لە مینبەری ئەو حیزبەوە مافخوازیی خۆیان پڕ بە گەروو هاوار بکەن. ئەم مینبەر و پێگەیە بە ناوی حیزبی دێموکراتەوە ڕاگەیەندرا و لە هەموو ئاڵۆزی و گێژاوەکانی سەدەی بیستەمدا بەرگەی پەلامار و هێرشەکان، تیرۆر و سڕینەوە، حاشاکردن و هەڵاواردنەکانی گرت و، وەک سەنگەرێکی خۆڕاگردا هەتا ئێستاش بە بڕشتەوە بەپێوە وەستاوە.

لە بڕگەیەکی دیکەی مێژووی ئەم حیزبەدا (٤٧-٤٦)، لە هەلومەرجێکدا کە دەزگای تۆقێنەری ساواک و ژاندەرمەکانی «ژ-٣» لەشان بەگژی هەر جۆرە مافخوازی و دەربڕینێکی ڕەخنەگرانە لە سیستەمی تاجی پاشایەتی و تەختی دەسەڵاتدا دەهاتنەوە و هەرچەشنە دەنگێکی جیاوازیان هەر لەگەرووودا دەخنکاند؛ لە سەردەمێکدا ئەگەرچی بە ناوی ئاوەدانی و گەشەپێدانەوە شەقامەکانی تاران و مەزنەشارەکانیان بۆ تاجگوزاری و خۆسەپێنی دیکتاتۆر دەڕازاندەوە و پاشا خۆی بە «سێبەری خودا» دەزانی و خەڵکانی دیکەش کۆیلە و بێدەسەڵاتی ژێر نیری زۆرداری بوون.

لەو سەردەمەدا دیسانەکە لە قوتابخانەی هەر ئەم دێموکراتەدا، «شەریفزادە»کان دژی چەوسانەوە و هەڵاواردن و سیاسەتی سڕینەوە ڕاپەڕین و پێش چریکەکانی سیاهکەڵ بوونە مەشخەڵ و شەودڕی زۆرداری و ئاکامەکەشی گەیشتە شۆڕشی ١٣٥٧.

کورتکراوەی کۆی تێڕاوانینی ڕێژیمی پاشایەتی لە کۆنەوە تا پەهلەوییەکان کە خەڵکیان پێ کۆیلە و ڕەعیتە دەتوانین ئاماژە بە قسەکانی محەممەد عەلی قاجار بکەین کە لە دژایەتیی لەگەڵ مەشرووتەدا دەڵێ: ڕەعیەت هەڵەیە ئەگەر نارەزایی دەربڕێت، هەڵەیە ئەگەر داوای دیوانی دادپەروەری بکات، هەڵەیە ئەگەر داوای یاسا بکات! ئێمە ڕەعیەتی سەر بەخوارمان دەوێت، ئێمە ڕەعیەتی «بەڵێ قوربان»بێژمان دەوێ...

حیزبی دێموکرات ڕاست بە پێچەوانەی سیاسەتیی ناوەندگەرا و تاکڕەو، سەروەریی نیشتمانی و چەسپاندنی مافی دەویست و لە هەموو دەرفەتێک بۆ ئەو جێخستنە تێکۆشا.

"شا"یەک دیکە هەڵات و ڕێژیمێکی دیکە لە ئێران هاتەسەر کار بەڵام وەک دەڵێین "لە ترسی ئەو دەعابیە لە پشتی مار خۆیان شاردەوە. بەڵێ! سەرمای زمهەریری کۆماری ئیسلامیی عەباپۆووش سێبەری ڕەش و ماڵوێرانیی خۆی خستەسەر ڕەنجەڕۆیەکانی هاڕدراو لەژێر پۆتینی دیکتاتۆریی هۆمایۆنیدا.

دیسانەوە حیزبی دێموکرات لە بڕگەیەکی دیکەی مێژووی خەباتکارانەی خۆیدا، لەهەمبەر هێژمۆنیخوازی مەزهەبیی کۆماری ئیسلامیدا، لە لایەک وەستا کە بەتەواوی لە قازانجی سەرجەم ئازادیخوازانی ئێراندا بوو؛ بەڵام هەم بەرانبەری ڕاوەستان وهەم جەفای لێکرا، هەمیش دیسانەکە "حەقانییەت"ەکەی لە لایەن "حەققانییەکان" و مەلاکانی "فەیزییەی قومەوە" فیتوای بەدژی دەرکرا.

ساڵی ١٣٥٧ شۆڕشێک کرا و زۆر کەس هەوڵ دەدەن ئەم ڕاپەڕینە وەک «شۆڕشی گەلانی ئێران» پێناسە بکەن؛ بەڵام لە ڕاستیدا

ئەمە شۆڕشێکی مەزهەبی بوو و بنەما بنەڕەتییەکەشی لەسەر تێڕوانینی "مەحرەم و نامەحرەم"ەکەی خومەینی بینا کرابوو. لەو نێوەدا حیزبی دێموکرات، وەک ئاڵاهەڵگری سێکۆلاریزم لە ئێراندا، باجی ئەم تێڕوانینە ڕەخنەگرانەیەی بۆ حکوومەتی نوێ بە خوێن و فیداکاری دا و، دوای نیزیک پێنج دەیە، گەلانی دیکەش گەیشتنە ئەم ڕاستییە گرنگە کە بەختیاریگشتی لە گرەوی سەروەری یاسادایە نەک سەرەڕۆیی ئایینی، لە سەر بنەما وجێخستنی دێموکراسیدایە نەک ئۆلیگارشی مەزهەبی؛ هەر ئەوەی کە حیزبی دێموکرات دەیگوت و ئێستاس لەسەری سوورە.

لە ساڵی ١٣٥٧ەوە هەتا کۆنگرەی ١٣حیزبی دێموکراتی کوردستان، دروشمی سەرەکیی ئەم ڕەوتە ڕیشەدار و جەماوەرییە "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان" بوو؛ واتە خودموختارییەکەی گرێ دابۆوە بە جێگیربوونی دێموکراسی لە سەرانسەری ئێراندا! چ ڕوانینێکی بەنرخە و لەمە سەرتر چی هەیە کە حیزب و نەتەوەکانی دیکەش لە نێعمەتی دێموکراسی بێبەش نەبن!؟

حیزبی دێموکرات دەرفەتێکی مێژوویی بۆ چەسپاندن و بەدامەزراوەییکردنی پرەنسیپی دێموکراسی لە ئێرانێکدا خولقاند کە هەمیشە لێی بێبەش بووە.ئەم حیزبە لە کاتێکدا بۆ بەها دێموکراتیکەکان فیداکاریی دەکرد کە پاش سێ دەیە، لە سەردەمی دەوڵەتی دوویەمی ئەحمەدینەژاد، کۆمەڵێک بیرمەندی فارس و ماندوو لە نەبووی دێموکراسیی لە ئێران، کەوتنە ڕاوێژ و بەم ئاکامە گەیشتن کە لە هیچ جۆرە حکومەتێک لە ئێران چ شا؟چ شێخ! دێموکراسی ئاڵقەیەکی ونکرابووە. هەرچەند دیواری حاشاش بەرز بێ بەڵام بەسووکەئاورێک لە ژیانی سیاسیی حیزبی دێموکرات دەردەکەوێ کە چەند بۆ ئەم بەهامرۆییە هەزینەی داوە.

ڕستە سادە و لە هەمان کاتدا پڕنێوەڕۆکەکەی دوکتور قاسملوو، ڕێبەری بیرمەند و کاریزماتیکی ئەم حیزبە، لە گەرمەی ئاڵۆزییە سیاسی و گرژییە نیزامییەکانی ئێران و کوردستان، و لە ئێستاشدا شایانی تێرامانە کە دەڵێ: "شێوازی خەباتی ئێمە بەستراوەتەوە بە جۆری سیاست و تێڕوانینی دەسەڵاتی ناوەندییەوە". لێکدانەوەی سادەی ئەم وتەیە ئەمەیە: ئەگەر بنەما لەسەر ڕێزگرتنی دوولایەنە بێ، کورد ئامادەیە بۆ پێکەوەژیانی ئاشتیانە. ئەگەر درێژە بە دوژمنکاری، حاشاکردن، سڕینەوە و کوشتوبڕ بدەن، تفەنگی خەباتکارانەمان لە کۆنەوە بە میرات گەیشتووە. بە وتەی شاعێری لوڕ "گورگەکان باش بزانن کە لەم خێڵە غەریبەدا ئەگەر باوکیش مردبێ، تفەنگی باوکانە ماوە هێشتا!" بە تێڕوانینێکی گشتی بۆ مێژووی خەباتکارانەی حیزبی دێموکرات، بەتایبەت دوای شۆڕشی ١٣٥٧ حیزبی دێموکرات ئەوەی بۆخۆی ویستووە، لە ڕاستیدا بۆ ئەوانیدیکە و نەتەوەکانی دیکەشی بە ڕەوا زانیوە.

کاتێک دەڵێین خەباتی میللی-دێموکراتیک، باس لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەکەین؛ حیزبێک کە لە کۆماری کوردستانەوە هەتا ئێستا، ئاڵاهەڵگری بزووتنەوەیەکی ڕەوا بۆ دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییەکانی گەلان بووە؛ لە خۆدموختارییەوە هەتا فیدراڵیزم، واتە سڕینەوەی هەر جۆرە بێدادی و هەڵاواردنێک کە لە ناوەندگەراییەوە سەرچاوەی گرتووە و، هەروەها هەوڵدان بۆ جێگیرکردنی دێموکراسی، گەشەپێدانی چالاکییە مەدەنییەکان و بایەخدان بە سندووقی دەنگدان، نەک ئەوەی خۆت بە"ئائیبی بەرهەق "بزانیت. لە دێرێکدا، حیزبی دێموکراتی کوردستان بۆ گەلانی دیکە لە جوغرافیای ئێراندا، لە سەرەتای لەدایکبوونییەوە دەرفەت بووە و لە ئێستاشدا دەلاقەیەکە بەرەو پانتایی پێکەوەژیان و بە ئەڵتەرناتیڤێک دادەنرێ بۆ مامەڵەکردنی سیاسییانە، لە بری بەربەرەکانی و ڕووبەڕووبوونەوەی ماڵوێرانکەری نیزامی.

بۆیە دەتوانین بڵێین کۆی مافە سروشتی و ئینسانییەکان کە بەرچاوترینی مافی چارەخۆنووسینە و هیچ لەو مافانەش نکۆڵی لە ئەوی دیکە نییە، بەڵکوو دەتوانێ بانگەشەی پێکەوەژیانیش بێ بۆ گەلانی دیکە، وڵامی ئەم پرسیارەیە کە حیزبی دێموکرات چی دەوێ؟

هاوکات لەم ڕۆژانە لەملاو لەوێ باس لەوە دەکەن کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بەتایبەتی حیزبی دێموکرات با لە پرۆسەی وتوویژ و بە دانانی چەک کێشەکەیان چارەسە بکرێ. بە کورتی دەتوانین بڵێین حیزبی دێموکرات چۆن لە سەرەتا بۆ ژیانی ئازاد و بێئازار دامەزراوە، هەموو کات وەکوو پرەنسیپێک چاوی لە "وتوویژ"کردووە و تەنانەت سەری سکرتێرەکەشی لەو ڕێیە دیپلۆماسییە داناوە. چەکەکەی سەرشانیشی جیا لە چەکی بەرگریی چەکی پرسیارخوڵقێنە کە ئەو گەلە چی دەوێ؟

کاتێک ئەو حیزبە دەیگوت وەرن با بە "نیازپاکی" کێشەکان چارەسەر بکەین و، لەجیاتی سەنگەرگرتنی نیزامی سەندووقی دەنگدان پەرە پێبدەین. هەرئەوکات فیتوای قەتڵی قاسملوو لە لایەن خومەینییەوە تەنیا بەو تاوانەی دەنگی متمانەی خەڵکی هێنابوو، درا و ئەوە دەریخست ئەو ڕێژیمە چەندە لەگەڵ کێبەرکێی سیاسەت نەبان و نامۆیە و هاوشێوەی شاکانی قەجەر دەڵێ: خەڵک کێیە هەتا ئازادی بووێ؟

ئەوکات داواکاریی حیزبی دێموکرات و ڕێبەرایەتییەکەی پراوێز خرا، ڕاستە فیتوادەر خومەینی بوو، بەڵام بێدەنگیکردن و سەیرکردنی کەسانی دیکەش لە کزبوونی ئەم هاوارە بێکاریگەر نەبوو، هەتا هەمان تەنافی فیتوای کوشتنی دێموکرات، ڕیشاڵەکەی هەتا قەتڵگەل زەنجیریی و کوشتنی جیابیرانی دیکەش گەیشت. کەواتە ئەگەر ئەو سەردەمە لەجیاتی سەنگساری حیزبی دێموکرات و ئاژاوەنانەوە بە دروستی سەرنج درا با، ئێستاکە ئێران ئیتر ناونیشانی قەتڵ و تیرۆر و زیندان و مافکوژی نەبوو.

کۆماری ئیسلامی هەموو دەرفەتەکانی کوشت و ئەوەی کە دەبێ گەلانی نێو جوغرافیای ئێران سەرنجی بدەن، ناسین و مامەڵەی سیاسییانەکردنە لەگەڵ پرسی کورد و حیزبی دێموکرات ئینجا لە بەرفراوانی دید و ڕوانگەی پێشکەوتووانەی ئەم حیزبەش هەمووان بەهرەمەند دەبن. بەزمانی سادە و وڵامی کورت داواکارییەکانی بریتین لە مافی نەتەوایەتی، مافی چینایەتی و دێموکراسی.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکان هێرشەکانی ئێران دژ به دامەزراوەکانی هەرێمی کوردستانی مەحکووم کرد

بە پەلامارە درۆنییەکانی ئەمڕۆی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ سەر نووسینگەی تایبەتی بەڕێز مەسروور بارزانی سەرۆکوەزیرانی هەرێمی کوردستان و بارەگای ئاژانسی پاراستن و زانیاریی هەرێمی کوردستان، دژایەتیی و پێشێلکردنی بنەماکانی دراوسێتیی و نەپرینگانەوەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە ڕەفتاری دوژمنکارانە دژی هەرێمی کوردستان، گەیشتە ئاستێکی دیکە. بەر لەوەش کۆمەڵێک دامەزراوەی لەشکریی و هەواڵگریی حکوومەتی هەرێم لە شاری سلێمانی، سەرەڕۆیانە و بێپاساو درانە بەر پەلاماری خەستی هاژەکیی و درۆنیی ئێران.

هەرێمی کوردستان لە ماوەی شەڕی ئەمریکا-ئیسرایل و ئێران زیاتر لە ١٠٠٠ هێرشی لەو چەشنەی کراوەتە سەر کە نیوەی ئەو هێرشانە بۆ سەر بنکە و بارەگاکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات و شوێنی نیشتەجێبوونی خاو و خێزانەکانیان بووە.

پەلامارەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ سەر هەرێمی کوردستان لە کاتێکدایە کە هەرێمی کوردستان هەر لەسەرەتای لەم شەڕەدا هەڵوێستی بێلایەنی ڕاگەیاند و نەکەوتە بەرەی دژبەرانی ئێرانەوە. ئەوەش سەلمێنەری ئەو ڕاستییەیە کە دژایەتی کورد و شەڕفرۆشیی بە هەر کیان و قەوارە و ئیرادەیەکی خۆبڕیاردەریی کوردستانیی لە ناوچەکە؛ سیاسەتێکی بنچینەیی کۆماری ئیسلامییە.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران هێرشەکانی ئێران بۆ سەر هەرێمی کوردستان و داودەزگا حکوومیی و حیزبیی و مەدەنییەکانی مەحکووم دەکات و پشتیوانیی لە هەرێمی کوردستان دەردەبڕێ. هەروەها سەبارەت بەوەی ئەو دەستدرێژییانە لە ڕووی یاساییەوە پێشێلکردنی ئاشکرای سەروەریی دەوڵەتی عێراقە، داوای هەڵوێستی شیاو لە

بەغدا دەکات. ئەزموون سەلماندوویە کە بێدەنگبوون بەرانبەر ڕەفتاری دوژمنکارانە و تێکدەرانەی ئێران و دانەنانی تێچوو بۆ ڕەفتارەکانی، دەرفەتی پەرەپێدان و هەڵکشانی هەڕەشە و دەستدرێژییەکانی زیاتر بۆ دەخوڵقێنێ.

هاوپەیمانی کوردستانی داوا لە وڵاتانی خاوەن کۆنسولخانە و نوێنەرایەتیی لە هەرێمی کوردستان دەکا کە بۆ پێشگرتن لەو هێرشانە و پاراستنی سەروەری، ئاسایش و سەقامگیریی هەرێمی کوردستان، تاران بخەنە ژێر گوشارەوە.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران
٢٦ی گەلاوێژی ٢٧٢٦

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

خەرمان بەرەکەت

کتێبی "ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین" چاپ و بڵاو بۆوە

لە بەرەبەری ٢٥ی گەلاوێژی ١٤٠٥ هەشتاویەکەمین ساڵی دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا، کتێبی "ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین"، لە نووسین و ئامادەکردنی قادر وریا بڵاو بۆوە.

ئەم کتێبە زیاتر لە پەنجا بابەتی گرتووەتە خۆ و دەچێتە خانەی ئەدەبیاتی بەرگری، چونکە ئاوڕدانەوە و یادکردنەوە لەو لاوە خاوەن‌بەهرانەیە کە لە سەنگەری پێشمەرگایەتی و خەبات و تێکۆشانی حیزبی و سیاسیدا، بەهرە و تواناییە ئەدەبی و هونەرییەکانی خۆیان بۆ خزمەتی بزووتنەوەی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕانەی کوردستان تەرخان کردووە و هەر لەم سەنگەرەشدا شەهید بوون.

لە کتێبی "ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین"دا، ئاوڕ لە ژیانی کورت بەڵام پڕ لە تێکۆشانی زیاتر لە ٤٠ لاوی پێشمەرگەی شەهید، خەڵکی ناوچە جۆراوجۆرەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دراوەتەوە کە تایبەتمەندییەک، ئەوانی لە هاوڕێیانیان جیا کردووەتەوە، ئەویش بایەخدان بە هونەر و ئەدەبیات و چالاکیی فەرهەنگی شانبەشانی ئەرک و بەرپرسایەتیی پێشمەرگانە بووە. نووسەر لە پێشەکیی ئەم بەرهەمە تازە چاپکراوەیدا لە بارەی ناوی کتێبەکە نووسیویە: "ناوی 'ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین' بۆ ئەم کتێبە ناوێکی گونجاوە، چونکە زۆربەی ئەو لاوانەی لەم کتێبەدا یادم کردوونەوە، لە ڕووی بەهرە و توانایی و کاریگەرییان لەسەر کەسانی دەوروبەر و، بایەخدان بە لایەنی ڕووناکبیری خەبات و تێکۆشانی پێشمەرگانە، مرۆڤێکی تایبەت بوون؛ تایبەت بوون چونکە شانبەشانی جێبەجێکردنی ئەرکی پێشمەرگانەیان، بە فێربوون و فێرکردن، بە پەرەپێدانی وەرزش و هەڵپەڕکێ، بە گرنگیدان بە ڕۆژنامەنووسی، خۆشنووسی، نووسین و شێعر، بە بایەخدان بە موسیقا، سروود، گۆرانی، نیگارکێشی، شانۆ، فیلم و وێنەگری و...هتد، لەگەڵ ستەم و تاریکی لەشەڕدا بوون و تیشکی هیوا و تریفەی جوانییان بڵاو دەکردەوە. ئەستێرە بوون بەڵام بە داخەوە زوو ڕاخوشین."

کتێبی "ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین" لە ٢٨٠ لاپەڕەدا و لە وڵاتی ئەڵمان چاپ بووە.

چاپ و بڵاوبوونەوەی "ئاشنابوون بە ژیۆپۆلیتیک"

کتێبی "ئاشنابوون بە ژیۆپۆلیتیک" کرایە کوردی. "ئاشنابوون بە ژیۆپۆلیتیک" کۆلین فلینت، مامۆستای زانکۆ لە ئەیالەتی یۆتای ئەمریکا نووسیویەتی و کەریم پەرویزی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کردوویەتیە کوردی.

ئەم کتێبە لە ١٠ بەشی سەرەکی پێکهاتووە و سەرەتایەک بۆ ئاشنابوون بە ژیۆپۆلیتیکە. ئەم بەرهەمە کە لە دیارترین بەرهەمەکانی نووسەرە، شیکاریی بۆ تێگەیشتن لە چەمکی ژیۆپۆلیتیکی مۆدێرن دەکات و هاوکات دەپەڕژێتە سەر کۆدە ژیۆپۆلیتییەکان واتە چۆنیەتیی پێناسەکردنی سەرچاوە نەتەوەییەکان و هەڕەشەکان لەلایەن وڵاتانەوە.

وەرگێڕ لە پێشەکیی کتێبەدا، باسی لە هەڵسەنگاندنی قوڵی ژیۆپۆلیتیک لە قسەکانی دوکتور قاسملوو بۆ جیهان، ناوچە، ئێران و کوردستان کردووە کە چۆن لەو ساختارە فرەییە ژیۆپۆلیتیکەدا نەتەوەی کورد و حیزبی دێموکرات و تاکی دێموکرات دەبینێتەوە و ڕۆڵیان دیاری دەکات و ڕێگایان نیشان دەدات تاکوو وێناسازییەکی ژیۆپۆلیتیکی بۆ تاکەکان و ڕێکخراوی حیزب وەک بریکار و نەتەوەی کورد بەگشتی، لە ململانێی ژیۆپۆلیتیکدا پیادە بکات.

پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی ئاڵۆزدا

ئیبراهیم لاجانی

لە مێژووی هاوچەرخی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا، کەم پرس هەن بەقەدەر پرسی کورد بە بابەتە بنەڕەتییەکانی وەک ناسنامە، دەوڵەت، دێموکراسی، دادپەروەری و ئاشتییەوە گرێ درابن. نەتەوەی کورد، وەک یەکێک لە گەورەترین نەتەوە بێدەوڵەتەکانی دونیا، پاش داڕشتنەوەی نەخشەی سیاسیی دوای جەنگی یەکەمی جیهانی، لەنێوان ئێران، عێراق، تورکیە و سووریە دابەش کرا. بەڵام ئەم دابەشکردنە نەیتوانیوە ناسنامەی کوردی بسڕێتەوە یان داواکارییە سیاسی و نەتەوەییەکانی کورد سەرکوت بکات؛ بەپێچەوانەوە، دابەشکردنی کوردستان پرسی کوردی کردووە بە پرسێکی ئاڵۆزی سیاسی کە نزیکەی سەدەیەکە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بە چارەسەرنەکراوی ماوەتەوە.

پرسی کورد تەنیا داواکاریی پاراستنی زمان و فەرهەنگ نییە، هەرچەند زمان و فەرهەنگ دوو کۆڵەکەی سەرەکیی ناسنامەی کوردن. ئەم پرسە لە بنەڕەتدا پەیوەندیی بە مافی بەشداریکردن لە دەسەڵات، یەکسانیی هاونیشتمانان، دادپەروەریی کۆمەڵایەتی، گەشەپێدانی هاوسەنگ، خۆبەڕێوەبەری و مافی دیاریکردنی چارەنووسەوە هەیە. واتە پرسی کورد، پرسی پەیوەندیی نێوان دەوڵەت و کۆمەڵگەیە؛ پرسێکە دەربارەی ئەوەی ئایا دەوڵەت دەتوانێت واقیعییەتی فرەنەتەوەیی، فرەزمانی، فرەئایینی و فرەکولتووریی دانیشتووانی نێو چوارچێوەی سنوورەکانی خۆی قبووڵ بکات، یان هەر لەسەر بردنەپێشی سیاسەتی یەکسانسازی و سەپاندنی ناسنامەیەکی ناوەندتەوەر بەردەوام دەبێت.

لەگەڵ پەیدابوونی سیستەمی دەوڵەت–نەتەوە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا، زۆرێک لە حکوومەتەکانی ناوچەکە هەوڵیان دا ناسنامەیەکی ناوندتەوەر و یەکدەست بەسەر کۆمەڵگە فرەنەتەوەییەکاندا بسەپێنن. لە چوارچێوەی ئەم سیاسەتەدا، کورد لە زۆربەی بەشەکانی کوردستان لەگەڵ حاشاکردن لە ناسنامە، پیلانەکانی تواندنەوەی کولتووری، قەدەغەکردنی زمانی کوردی، گۆڕینی ناوی شار و گوندەکان، پەراوێزخستنی ئابووری و سنووردارکردنی مافە سیاسی و مەدەنییەکانی ڕووبەڕوو بووەتەوە. شێوازی جێبەجێکردنی ئەم سیاسەتانەش لە هەر وڵاتێکدا جیاواز بووە، بەڵام دەرئەنجامەکەیان زۆرجار یەکسان بووە: قووڵبوونەوەی بێمتمانەیی لەنێوان دەوڵەت و کۆمەڵگەی کوردی، زیادبوونی ناڕەزایەتیی سیاسی و بەرهەمهاتنی ململانێی درێژخایەن. لەو کاتەشدا کە ڕێگاکانی بەشداریکردنی ئاشتییانە لە پرۆسەی سیاسیدا دادەخرێن، داواکارییە مەدەنییەکان وەک تاوان دەناسرێن و خەباتی سیاسی بە هەڕەشەی ئەمنی بە حیساب دێت، زەمینە بۆ گەشەکردنی تووندوتیژی و تەنانەت بەربەرەکانیی چەکداریش خۆش دەبێت.

بێگومان، ئاڵۆزیی پرسی کورد ناتوانرێت تەنیا هەر بە هۆکارێک یان کردارەکانی لایەنێکەوە ڕوون بکرێتەوە. هەروەک دەوڵەتەکانی ناوچەکە لە قۆناغە جیاوازەکاندا سیاسەتی سەرکوت، ئینکار و گۆڕینی دیموگرافییان گرتووەتەبەر، هەندێک لە ڕێکخراوە کوردییەکانیش، بەهۆی داخستنی ڕێگای خەباتی سیاسی و کاریگەریی ژینگەی پرئاژاوە و ململانێی ناوچەکە، ڕوویان لە خەباتی چەکداری کردووە. ئەم بازنەیەی سەرکوت و تووندوتیژییە، لە کۆتاییدا زیانی بە هەموو لایەنەکان گەیاندووە؛ هەزاران گیانی لەنێو بردووە، گەشەی ئابووریی دواخستووە و دامەزراوە مەدەنییەکانی لاواز کردوون.

دامەزراندنی هەرێمی کوردستان لە عێراق نموونەیەکی گرنگە لەوەی کە دانپێدانان بە فرەنەتەوەییبوون و دامەزراندنی جۆرێک لە دەسەڵاتی ناوخۆیی، دەتوانێت بەشێک لە ململانێی مێژوویی کەم بکاتەوە. فیدرالیزم لە عێراقدا، بە هەموو کەموکوڕییەکانییەوە، دەرفەتی ئەوەی بە کورد داوە زمانی خۆی بە فەرمی بەکاربێنێت، دامەزراوەکانی خۆی بەڕێوە ببات و لە ئاستی نێودەوڵەتیدا نوێنەرایەتییەکی دیاریکراوی هەبێت. بەڵام ئەزموونی هەرێمی کوردستان هەروەها نیشانی داوە کە خۆبەڕێوەبەری بە تەنیا چارەسەری هەموو کێشەکان نییە. ناکۆکیی نێوخۆیی، ململانێی حیزبی، لاوازیی دامەزراوەکان، گەندەڵی، نەبوونی شەفافییەت و پەیوەندیی ئاڵۆز لەگەڵ بەغدا و وڵاتانی دراوسێ، هێشتا بەربەستی سەرەکین. خۆبەڕێوەبەری تەنیا ئەوکاتە دەبێتە بناغەی ئازادی و سەقامگیری کە لەگەڵ سەروەریی یاسا، دامەزراوەی بەهێز، ئابووریی بەرهەمهێنەر، دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و بەکڕیزیی ناوخۆیی هاوڕێ بێت.

شەڕی نێوخۆی سووریە و لاوازبوونی دەسەڵاتی ناوەندی، بارودۆخێکی نوێی بۆ کورد لەو وڵاتەدا پێکهێنا. کورد توانیویەتی لە بەشێک لە ناوچەکانی باکوور و ڕۆژهەڵاتی سووریە دامەزراوەی خۆبەڕێوەبەری و پاراستنی نێوخۆیی پێکبێنێت. بەڵام ئەم دەرفەتە لەگەڵ مەترسییە گەورەکاندا هاوڕێیە: نیگەرانیی وڵاتانی دراوسێ، هەستیارییە نێودەوڵەتییەکان، نەبوونی ڕێککەوتنێکی گشتی و بەردەوامیی قەیرانی سیاسی، داهاتووی پرسی کوردیان لە سووریە هەروا بە نادیاری هێشتووەتەوە. ئەگەر داهاتووی سووریە لەسەر بنەمای سیستەمێکی دیموکراتیک، فرەکولتووری و نامەرکەزی بونیاد بنرێت، دەبێت ناسنامە و مافە نەتەوەیی، زمانی و سیاسییەکانی کورد و پێکهاتەکانی دیکە بە ڕوونی لە یاسای بنەڕەتیدا دەستەبەر بکرێن. ئەگەر سووریە دووبارە بگەڕێتەوە بۆ ناوەندگەرایی توند و سیاسەتی ئینکار، نەک هەر پرسی کورد چارەسەر نابێت، بەڵکوو زەمینەی قەیرانێکی دیکەش خۆش دەکرێت.

لە تورکیە، پرسی کورد هێشتا یەکێکە لە قوووڵترین کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان. بۆ ماوەیەکی درێژ، دەوڵەت هەوڵی دا بە سیاسەتی یەکسانسازی، بوونی نەتەوەیی کورد و زمانی کوردی ئینکار یا بەرتەسک بکاتەوە. ئەگەرچی لە هەندێک قۆناغدا هەنگاوگەلێک بۆ دانپێدانان بە بەشێک لە مافە زمانی و کولتوورییەکان نراوە، بەڵام نەبوونی چارەسەرێکی بنەڕەتیی سیاسی و یاسایی، وای کردووە کێشەکە بەردەوام بێت.

ئەزموونی دانوستانەکانی ئاشتی لە تورکیە نیشانی دا کە گفتوگۆ بەبێ بنەمای یاسایی، متمانەی گشتی، چاودێریی ڕوون و ئیرادەی سیاسیی بەردەوام، دەتوانێت بە ئاسانی شکست بێنێت. شکستی هەر پرۆسەیەکی ئاشتی تەنیا گەڕانەوەی دوو لایەن بۆ خاڵی دەستپێک نییە؛ بەڵکوو بێمتمانەیی قووڵتر دەکاتەوە و تێچوونە مرۆیی و سیاسییەکانی ململانێ دەباتە سەرتر.

لە ئێران، کورد بەشێکی بنەڕەتی لە واقیعی فرەنەتەوەیی، مێژوویی و فرەکولتووریی وڵات پێکدێنێت. بەڵام داواکارییەکانی پەیوەندیدار بە ئازادیی سیاسی، مافی خوێندن بە زمانی دایک، گەشەپێدانی هاوسەنگ، بەشداریی ڕاستەقینە لە بڕیاردان و دانپێدانان بە مافە نەتەوەییەکان، هێشتا بێوەڵام ماونەتەوە.

هەژاری، بێکاری، پەراوێزخستنی کوردستان و بەئەمنیکردنی داواکارییە سیاسی و مەدەنییەکان، بۆشایی نێوان کۆمەڵگە و دەسەڵاتی قووڵتر کردووەتەوە. هەر چالاکییەکی مەدەنی، فەرهەنگی یان ژینگەپارێزی زۆرجار بە چاوی ئەمنی سەیر دەکرێت و داواکارییە ئاشتیخوازانەکان بە زیندان، تۆمەت و سەرکوت وەڵام دەدرێنەوە. بەڵام ئەزموونی مێژوویی سەلماندوویەتی کە سەرکوت دەتوانێت دەنگێک بۆ ماوەیەک کپ بکات، بەڵام ناتوانێت هۆکارەکانی ناڕەزایەتی لەنێو ببات.

پرسی کورد لە ئێران بە سەرکوتی حیزبێک، زیندانیکردنی چالاکێک یان داخستنی ڕۆژنامەیەک کۆتایی نایەت؛ چونکە ڕەگ و ڕیشەی ئەم پرسە لە نایەکسانیی پێکهاتەیی، پەراوێزخستن، ئینکاری ناسنامە و نەبوونی بەشداریی دادپەروەرانەدا لە پرۆسەی سیاسیدایە. تا ئەم هۆکارانە بەردەوام بن، پرسی کوردیش بە شێوەی جیاواز خۆی نوێ دەکاتەوە. بۆ؟ وەڵامەکە ڕوونە: چونکە ڕەگ و ڕیشە و هۆکارەکانی ئەم پرسە هێشتا چارەسەر نەکراون. کاتێک حاشا لە ناسنامەی نەتەوەیەک بکرێت، زمانی لە پەروەردەدا شوێنی نەبێت، نیشتمانەکەی لە گەشەپێدان بێبەش بکرێت و لە پێکهاتەی دەسەڵاتدا نوێنەرایەتیی ڕاستەقینەی نەبێت، ئەو ناسنامەیە لە ژیانی ڕۆژانە و یادەوەریی بەکۆمەڵدا زیندوو دەبێتەوە.

سەرکوت ڕەنگە ئارامییەکی کاتی پێکبێنێت، بەڵام ئارامییەک کە بەرهەمی ترس بێت بە مانای سەقامگیری نییە. پرسی کورد بە حیزب یان ڕێکخراوێکی دیاریکراوەوە نەبەستراوەتەوە، تا بە لاوازکردنی ئەو حیزبە کۆتایی پێ بێت. ڕەگەکانی لە مێژوو، زمان، خاک، یادەوەریی هاوبەش و ئەزموونی ڕۆژانەی دەیان ملیۆن مرۆڤدایە. هەر بۆیە، سیاسەتی ئینکار لەبری چارەسەرکردنی پرسەکە، تەنیا شێوەی دەربڕینی دەگۆڕێت.

چارەسەر لە دێموکراسی و دابەشکردنی دەسەڵاتدایە

چارەسەری پرسی کورد نە بەتەنیا لە دەستی کورددایە و نە دەوڵەتەکان دەتوانن بە تەنیا چۆنیەتیی چارەسەرەکە بسەپێنن. پێویستە دەوڵەتەکان، حیزبە سیاسییەکان، ڕێکخراوە کوردییەکان، کۆمەڵگەی مەدەنی و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان بەدوای ڕێگەچارەیەکی سیاسی، دیموکراتیک و ئاشتییانەدا بگەڕێن.

دانپێدانان بە ناسنامەی کورد، دەستەبەرکردنی مافی فێربوون و بەکارهێنانی زمانی کوردی، پاراستنی مافە کولتووریییەکان، بەشداریی دادپەروەرانە لە دەسەڵاتدا، دابەشکردنی دەسەڵاتی سیاسی و ئیداری و گەشەپێدانی ئابووریی کوردستان، دەبێت ببنە بەشێک لە هەر پرۆسەیەکی ڕاستەقینەی چارەسەری. لە هەمان کاتدا، بزووتنەوەی کوردیش پێویستی بە یەکڕیزی، ڕێکخستنی مەدەنی و دارشتنی بەرنامەیەکی هاوبەش، دیموکراتیک و واقیعبینانە هەیە. ناکۆکیی نێوخۆیی و ململانێی حیزبی توانای دانوستان و کاریگەریی سیاسیی کورد کەم دەکاتەوە. هیچ مۆدێلێکی سیاسی، تەنانەت ئەگەر بە ناوی خۆبەڕێوەبەری و دیموکراسیشەوە بێت، نابێت بەبێ ڕەزامەندیی خەڵک و ڕێککەوتنی سیاسی بەسەر کۆمەڵگەدا بسەپێنرێت. چارەسەری بەردەوام تەنیا کاتێک دەستەبەر دەبێت کە لەسەر بنەمای مافی یەکسان، گفتوگۆ، ڕەزامەندیی گشتی و ڕێزی دوولایەنە بونیاد بنرێت.

پرسی کورد بابەتێک نییە بتوانرێت بە هەڕەشە، زۆرەملێ و هێزی سەربازی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بسڕێتەوە. ئەم پرسە لە کاتی حاشالێکردنیدا گەورەتر و لەژێر سەرکوتدا مەترسیدارترە. تا ئەو کاتەش مافەکانی کورد بە شێوەیەکی یاسایی، سیاسی و دامەزراوەیی دەستەبەر نەکرێن و تا دێموکراسی، فرەخوازی و یەکسانی نەبنە بنەمای دەسەڵات لە وڵاتانی ناوچەکەدا، پرسی کورد بەردەوام دەبێت و کاریگەریی خۆی بەسەر هاوکێشە سیاسی و ئەمنییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە دەپارێزێت.

چارەسەرکردنی پرسی کورد تەنیا خزمەتکردن بە کورد نییە؛ بەڵکوو هەنگاوێکی بنەڕەتییە بەرەو دێموکراسی، ئاشتی و سەقامگیریی درێژخایەن لە سەرتاسەری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا. ناوچەیەک کە نەتوانێت ماف و ناسنامەی میلیۆنان کورد قبووڵ بکات، ناتوانێت بانگەشەی ئاشتی و سەقامگیریی بەردەوام بکات؛ چونکە ئاشتیی ڕاستەقینە لەسەر حاشاکردن بونیاد نانرێت، بەڵکوو لە دانپێدانان، دادپەروەری و هاوبەشیی سیاسییەوە سەرچاوە دەگرێت.

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

چوار گریمانەی هەڵەی واشینگتۆن لە بارەی شەڕی ئێران

✍ نازی موعینیان– والّستریت جورنالّ
و لە ئینگلیزییەوە: کەمالّ حەسەنپوور

محەممەدباقر زولقەدر کە هەتا وازهێنانی لە حەوتووی ڕابـردوودا بەڕپرسی شـوڕای بەرزی ئەمنییەتی نەتەوەیی بوو، ڕۆژی شەممە گوتی گـەرووی هۆرمز ناکرێتەوە. هەتا ئەو کاتەی ئەمریکا "ڕەفتارەکەی ڕاست نەکاتەوە". مەرجەکانی ناوبراویش لەەر ئەمریکا بریتی بوون لە کۆتاییی یەکجاریی جەنگ، کشانەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ناوچەکە، هەڵگرتنی گەمارۆی دەریـایی، ئـازادکـردنـی دارایـیـە سـڕکـراوەکـانی ئێران و قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی جەنگ. سوپای پاسداران لـەوەش بـەوڵاوەتـر چـوو و گوتی گەرووی هۆرمز پەیوەندییەکی بە گفتوگۆ هاوتەریبەکانی نێوان ئێران و عومانەوە نییە و واشینگتۆن دەبێ واز لە "دەستێوەردان" لە دانوستانە هەرێمییەکان بهێنێت.

هەواڵگرییەکانی عەرەبستانی سعـوودی و ئەمریکا ئاشکرای دەکـەن کە ڕێژیم میلیشیا عـێراقـی و حـوسـیـیـەکـان بـــەرەو هـێرشی هاوئاهەنگ بۆ سەر عەرەبستانی سعوودی هان دەدات. کاربەدەستانی سعوودی لەو بڕوایەدان هێرشەکان وەهـا ڕێک دەخـرێـن کـە هەمان دانوستان پەک بخەن کە تاران ئیدیعا دەکات بە نیازپاکییەوە بەتەمای بەئەنجامگەیاندنیانە.

ڕێژیمی ئێران بەم ئاکارانەی لاوازیی خۆی دەشارێتەوە. ئەگەرچی لە دۆخێکی لاوازەوە دانوستان دەکات، بەڵام مانەوەی خۆی وەکوو سەرکەوتن پیشان دەدات. نوخبەکانی ڕێژیم بـەم شێوەیە هـەوڵ دەدەن گـوتـاری جەنگ، خێراییی دانوستانەکان و مەرجەکانی هەر جۆرە ڕێککەوتنێک کۆنترۆڵ بکەن.

دیپلۆماتەکانی ئەمریکا پێشتر ئـەمـەیـان دیتووە. پاش دانوستان لەگەڵ سەرۆکوەزیران مـحـەمـمـەد مـوسـەددیـق لـە کـاتـی قـەیـرانـی بەنیشتمانیکردنی نەوت لە ١٩٥١–١٩٥٣، قەرنۆن والّتیرز، وەرگێڕی ویلیام ئاڤەرێل هاریمەن (بەڕێوەبەری ئاژانسی ئەمنییەتی هاوبەش لە ساڵەکانی ١٩٥١–١٩٥٣) بە گاڵتەوە دەیگوت مـوسـەددیـق "هـونـەری هەنگاوێک بەرەوپێش بە مەبەستی گەرانەوەی دوو هەنگاو بـەرەو دواوە"ی تەکمیل کردووە. تەمەنێک و شۆڕشێک دواتر، هێندێک لایەنی سیاسەتی دەرەوەی ئێران بەم شێوەیە دەرکەوتووە. سازش وەک لاوازی لێک دەدرێتـەوە و لاوازیـش، بێتوو کەڵکی لێ وەرنەگیرێت، بە مانای شکست و شکانە.

تۆماس شێلینگ، ستراتیژیستی شەڕی سارد کە لەسەر تاکتیکەکانی دانوستان شتی نووسیوە، ئاماژەی بەوە کردووە کە لاوازی دەتوانێ ببێتە خاڵی بەهێزی، بێتو ئەو لایەنەی بژاردەی کەمتری لەبەر دەستدان دەست بە سووتاندنی پردەکانی پشت سـەری خـۆی بـکـات و بڵێ پاشەکشە بژاردەیەک نییە. ئەمە دەبێتە هۆی سازشی ئەو لایەنەی کە بژاردەی زۆرتری لەبەر دەستدان و کەمتر بەرگەی ئازار دەگرێت. تاران دەقاودەق ئەم کـارە دەکـات، هەڵوێستەکەی دەگۆڕێت و لیستەی مەرجەکانی جێگای پەسەندی بەرتەسک دەکـاتـەوە، سـەر لـە نـاوبـژیـوانـان لـە ژنێڤ، ئیسلامئاباد و مەسقەت دەشێوێنێت.

واشینگتۆن چـوار گریمانەی هەڵە لەبارەی ئێراندا دەکـات. یـەکـەم، کاربەدەستانی وڵاتە یـەکگـرتـووەکـان گـریـمـانـەی ئـەوە دەکـەن کە ڕێژیم بکەرێکی ئەقڵانییە کە تێچووەکان و دەستکەوتەکان هەڵدەسەنگێنێت. تاران لە کاتی هەڕەشەی مان و نەماندا وریایی پیشان داوە، خولیاکانی دابەزاندووە و سازشی نەرمی لەمەڕ بەرنامە ناوکییەکەی قبووڵ کردووە. بەڵام ئەو لە هەمان کاتدا دەوڵەتێکی شۆڕشگێڕە و، لە ١٣٥٧ بەوڵاوە بە بیروباوەڕی ئایدیۆلۆژیک و هەروەها هەڵسەنگاندن لەسەر پێ مـاوەتـەوە. تواناییی سەربازیی واشینگتۆن فرە لە هی ئێران زیاترە، بـەڵام ئـەو ناتوانێ ئـەم وێنەیەی ڕێژیم وەک ڕێبەری "بەرەی مقاومەت" کە لەسەر ئەفسانە بنچینەییەکانی خۆی دامەزراوە و سازش وەک لادان لە ڕێگای ڕاست سەیر دەکات، نە وەکوو کارێکی باش، بە زۆری بسرێتەوە.

دووهـەم، دانوستانکارانی ئەمریکایی پێیان وایە ئاستێکی دیاریکراوی ژان و ئازار هەیە کە لەوە بەوڵاوە ڕێژیم تێکدەشکێت. ڕەنگێ ئەمە ڕاست بێ، بـەڵام بە هـۆی پەلەی واشینگتۆن بێئاکام دەمێنێتەوە. گەمارۆ دەریاییەکەی وڵاتە یەکگرتووەکان دژی هەناردەکردنی نەوتی ئێران کە لە ١٣ی مانگی ئاپریلەوە دەستی پێکردووە، نموونەیەکی ئەوتۆیە: بە گوتەی بەڕێوەبەرایەتیی ترامپ، زەرەری ڕۆژانـەی ئێران بە هۆی ئەم گەمارۆیەوە بە ٥٠٠ میلیۆن دۆلاری ئەمریکی دەخەمڵێندرێت، لەگەڵ ئەوەشدا لە مانگی جوون، بەر لە هەر جۆرە سازشێکی بەرچاوی ئێران، گەمارۆکە هەڵگیرا. گیروگرفتەکە ڕەنگبێ ئەوە نەبێ کە تاران ناگاتە ئاستی دیاریکراوی ژان، بەڵکوو واشینگتۆن هێندە دان بە خۆیدا ناگرێت کە ژانەکە بگاتە ئەم ئاستە.

سێهەم، دیپلۆماتەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بە هەڵە پێیان وایە دۆڕان لە مەیدانی جەنگ دەبێتە هۆی دۆڕان لە کاتی دانوستاندا. تەسلیمبوون پـاش شکستی سـەربـازیـی تـەواو، بیرەوەریی بنەڕەتیی کولتووری ستراتیژیی ئەمریکایە، لە ١٩٤٥ هەتا جەنگی ١٠٠ کاتژمێریی دژی عێراق لەژێر ناوی ئۆپەراسیۆنی "گەردەلوولی بیابان" لە ١٩٩١. بەڵام ئەوان سەرکەوتووی جەنگی هێزی پیادە بـوون، نـەک هەڵمەتی ئاسمانی بەتەنیا. تەنانەت لە کۆسۆڤۆ، نموونەیەک کە زۆرجار وەک تواناییی هێزی ئاسمانی بۆ بەچۆکداهێنانی بەرهەڵستکارێک باسی لێوە دەکرێت، ناتۆ تەنیا کاتێک سەرکەوت کە داگیرکاریی هێزی پیادە وێدەچوو گەلێک نزیک بێت. بەکرێگیراوانی ئێران تەفروتونا کراون و دانوستانکارەکانی لە عومان هێشتا وەکوو براوە هەڵسوکەوت دەکەن.

چـوارەم، وڵاتـە یـەکگـرتـووەکـان وا دەزانـێ پشتیوانی نێوخۆیی پێگەی دەوڵـەت لە دەرەوە لاواز دەکات. یاسای سزادانی کۆماری ئیسلامیی ئێران ناڕەزایەتیی نێوخۆ وەک "موحاربە" یان "شـەڕ دژی خـودا" پێناسە دەکـات، تاوانێک کە سزاکەی کوشتنە. دادئەستێنی گشتیی ئێران، محەممەد موەحیدی–ئازاد، ئەم ستانداردەی لە مانگی جانیوەریدا بە شێوەیەک بەرفراوان کرد کە زەرەرگەیاندن بە مووڵکی گشتی بگرێتەوە و ڕێنوێنی دادوەرەکانی کرد ئەم جۆرە تاوانبارانە بێبەزەییانە سزا بدەن. ڕێژیمێک کە ئامادەیی کوشتنی هەزاران کەس لە خەڵکی خۆی پیشان داوە، تواناییی خۆڕاگری لە بەرانبەر ژانێکی فرە بەرچاویشدا هەیە بەر لەوەی تەسلیم بێت. ئەو دەیهەوێ گشت دانوستانکارانی ئەوبەری مێزەکە لەوە تێبگەن.

هیچکام لەوانە بەو مانایە نییە کە ڕێژیم لە ئاسایشدا بێت. ئەو ڕەنگبێ بگاتە سنووری ئاستی دانبەخۆداگرتنی واشینگتۆن. سـەرۆک کۆمار ترامپ ڕۆژی یەکشەممە بە ئاکسیۆسی گوتبوو کە ناوبراو "تەنیا خەریکی شێوە دانوستانە" و "ئـەم کـارە بە ئارامی لەگەڵ ئێران دەکـات،" کە وێدەچێ بـە مـانـای گـەڕانـەوە بـۆ ئۆپەراسیۆنی تووڕەیی ئابووری و دەستپێکردنەوەی گەمارۆی دەریـایـیـی ئـێـران بێت. ئەمە بڕیارێکی دروسـتـە. ستراتیژیی خنکاندنی بێدەنگی ڕێژیم کارێکی ئاسایی نییە؛ پێشگرتن لە داهاتی ڕۆژانـەی ٥٠٠ میلیۆن دۆلار و نەهێشتنی هەناردەکردنی بەرهەمەکانی پێترۆشیمیی ئێران کارێکی کەم نییە. بە گوتەی میعاد ماڵیکی لە دامەزراوەی داکۆکی لە دیمۆکراسییەکان، ئەم هەڵوێستە بووەتە هۆی شکستهێنان لە دانەوەی قەرزەکان و کەڵەکەبوونی قەرزەکانی کۆمپانیای نیشتمانیی نەوتی ئێران و، لە ئاکامدا لاوازکردنی ڕێژیم بـە هـۆی چەرەمسەریی ئـابـووریـیـەوە. بە پێچەوانەی سـەرکـەوتـن لـە ئـاسـمـانـەوە، ڕەنگبێ دەقـاوەدق ئـەم هێرشە هێواشە بێت کە سـەرۆک کۆمار باسی لێوە دەکات.

لـەگـەڵ زەختخستنە سـەر تـاران، واشینگتۆن پێویستە ڕوونی بکاتەوە خوازیاری چییە، نەک تەنیا باسی ئەوە بکات کە دژی چییە. لێرەدا گیروگرفتێک لە گەیاندنی پەیامدا هەیە کە ڕێژیم بەردەوام کەڵکی خراپی لێ وەرگرتووە. واشینگتۆن پێویستە ڕێگای نوێ بۆ ئەستاندنەوەی گوتار لە ڕێژیم بدۆزێتەوە و خـۆ لـە ڕاڕایـی ببوێرێت، جـیـاوازی لـە نێوان ڕێژیم و خەڵکدا دابنێت، لاوانی ئێران تێوەبگلێنێت، لە کاتی پچڕاندنی ئینتەرنێت لە لایـەن ڕێژیمەوە دەستڕاگەیشتن بە ئینتەرنێت مسۆگەر بکات و کەسایەتییە سەرەکییەکان کە ڕەنگبێ لە ئێرانی دوای نەمانی ڕێژیمدا دەور بگێڕن بەهێز بکات. سەپاندنی گەمارۆی فیزیکی ڕەنگبێ ساکارتر لە وروژاندنی ٨٠٪ی ئەو ئێرانییانە بێت کە دژی ڕێژیمن. بەڵام بەدەسەڵاتکردنی بەرهەڵستکاران ستراتیژییەکە کە ڕەنگبێ لە کاتێکدا کە ڕێژیم بۆ مانەوەی خۆی خەبات دەکات، بەرهەمدار بێت.

تاران بریندارە، بەڵام شەکەت نەبووە. توانیویەتی لە دوو شەڕ، قەڵاچۆکرانی ڕێبەرییەکەی، تەفروتونا بوونی بەرگریی ئاسمانی و دەریایی، لاوازبوونی ڕایـەڵـەی بەکرێگیراوانی و ئابووریـیـەکـەی بـەرەو هەڵدێر دەربـاز بێت؛ ئەمەش ڕێگای پێ داوە بە تاقمێک وەرەقی لاوازەوە کایەیەکی بەهێز بکات. وڵاتـە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل بە شێوەیەکی بـەرچـاو تواناییەکانی ڕێژیمیان لاواز کـردووە. دانوستانکارانی وڵاتـە یەکگرتووەکان هەروەها پێویستە واز لـە گریمانە کـۆنـەکـان بـە قازانجی تێگەیشتن و ستراتیژیی فرەچەشنتر بهێنن. تا ئەمە ڕوو نەدات، تاران دڕێژە بە کەڵکوەرگرتن لە کارتە لاوازەکانی و شێواندنی کایەکە دەدات.

بەڕێوەچوونی سێمینارێک لە ئاڵمان بەبۆنەی ٢٥ی گەلاوێژ

ڕۆژی شـەممـە ٢٤ی گـەلاوێـژی ١٤٠٥، سێمینارێک بـەبـۆنـەی ٢٥ی گەلاوێژ ٨١ەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە شاری فرانکفۆرت بەڕێوە چوو.

لـە پانێلی یـەکـەمـی سمینارەکەدا خاتوو ئیلهام چاپچی ئەندامی حیزبی دێموکرات؛ کاک خالید حەسەنپوور، چـالاکی سیاسی و دوکـتـور ئـازاد مـحـەمـمـەدیـانی ئـەنـدامـی کۆمیتەی پەیوەندییەکانی حیزبی دێموکرات بەشدار بوون. باسەکەی خاتوو ئیلهام چاپچی لەو سمینارەدا لەژێرناوی "ڕۆڵی ژنان لە دامەزراندنی حیزبی دێموکرات"دا پێشکەش کرا و کاک خالید حەسەنپوور باسێکی هەبوو لەژێر ناوی "مێژووی حیزبی دێموکرات لە سێ قۆناغدا". دواتر دوکتور ئازاد محەممەدیانی بابەتێکی لەژێر ناوی "حیزبی دێموکرات، ستراتیژی و گۆڕانکارییەکان" پێشکەش کرد.

پانێلی دووهەمی سمینارەکشە تایبەت بە شۆڕشی ژینا بوو و لەو پانێلەشدا خاتوو ڕادا فاتحی، هیوا حوسێنپووری؛ ئاریا ئوستادئیبراهیمی و ئەرەستوو پاسیار لە بریندارانی شۆڕشی ژینا وێڕای پیرۆزبایی ٨١ەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکرات باسیان لە بزووتنەوەی ژینا و بارودۆخی خۆیان و بنەماڵەکانیان لەو سەردەمەدا کرد.

خوێندنەوەی پەیامەکانی یەکیەتیی ژنان و ناوەندی پێشمەرگە دێرینەکانی کوردستان، خوێندنەوەی چەند شێعر و پەخشان لەلایەن خاڵە قازی و پەرویز شێخی و چەند سروود لەلایەن هونەرمەند خەبات مودەڕیسی چەند بڕگەیەکی دیکەی ئەو سمینارە بوون.

کۆماری ئیسلامی و هونەری «ژیان بەبێ کەلوپەل»

وڵاتانی جیهان، بێجگە لەم ئێرانەی خۆمان، زۆر لە کاروان جێ ماون و بەتەواوی لە کولتوور و ڕەسەنایەتیی نەتەوەیی دوور کەوتوونەتەوە. لەو وڵاتانەدا، بەردەوام هەوڵ دەدرێت خەڵک بە شێوەیەک پەروەردە بکرێن کە بەتەواوی تەنبەڵ و تەوەزەل بار بێن و توانای هیچ کارێکیان نەمێنێت. بەڵام ئەم ئێرانەی خۆمان حیسابی جودایە؛ دەسەڵاتدارانی تاراننشین بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم قەیرانە جیهانییە، ڕێبازێکی زۆر بێوێنە و داهێنەرانەیان گرتووەتە بـەر. ئـەوان دەیانەوێت بە بڕینی دەستی تەکنەلۆژیا، خەڵکێکی سەربەخۆ و بێمنەت دروست بکەن و لەو کەرەستە هیچ و پووچانەی مرۆڤ تەنبەڵپەروەر دەکەن، دووریان بخەنەوە.

مرۆڤی وڵاتانی دیکە زۆر ناشوکر و لەخۆبایی بوون. بۆ نموونە، لە کاتێکدا خوای گەورە پەنجە و نینۆکی پێ بەخشیوین بۆ ئەوەی خواردنی پێ پارچەپارچە بکەین و بیخەینە دەممانەوە، ئەوان هاتوون «چەنگاڵ»یان هێناوەتە نێو قەرهەنگی خواردنەوە! لە جیاتی ئەوەی بەم پەنجە خواپێداوانە خواردنەکە بپچڕێنن، بە چەنگاڵ دەیهاوێژنە زاریانەوە. لە لایەکی دیکەشەوە، تەواوی دەم و ددانی خۆیان خەجاڵەتبار کردووە. کۆمەڵێک دەزگا و ئامێری هارین و تێکەڵکەری کارەباییان داهێناوە بۆ ئەوەی دانەوێڵە و خواردنە ڕەقەکانی پێ ورد بکەن و شلی بکەنەوە. بەم کارەش، ددانەکانی نێو دەم بەتەواوی تەنبەڵ و تەوەزەل دەبن، بێ هیچ ئەرکێک لەسەر پووک و پدووەکان پاڵ دەدەنەوە و وەک ئەوەی خەویان لێ کەوتبێت، سەیری ئەو خواردنە شلکراوەیە دەکەن بەسەریاندا تێدەپەڕێت، بە گەروو و سورێنجکدا بەرەو گەدە شۆڕ دەبێتەوە، بەناو دوازدەگرێ و ڕیخۆڵاندا دەچێتە خوار و لەولاشەوە بەشی هەرەزۆری دەبێتە پاشەڕۆ.

جا لێرەدا پەرژینێکی بە گوڵ لە نێوان خۆم و تۆی خوێنەری بەڕێز و خـاوەن کەسایەتی دادەنێین، با بە کورتی باسێکیش لە دۆخی پاشەڕۆ و ئاودەست بکەین. جاران کاتی چوونە سەرئاو، لە خوارەوە حەوت جار پڕ بەم مستە جوانە گوڵم گوڵم ئاومان بە خۆماندا دەکرد، ئەگەر هەستمان بکردایە پاک نەبووینەتەوە، دووبارە دەستمان بەکار دەبـووەوە. بەڵام ئێستا لە وڵاتانی جیهان، ئاودەستی وایان دروست کردووە دەڵێی نیشانەشکێنی چەکدارە! بێ ئەوەی یەک دڵۆپ دەستت تەڕ بکەیت، بە فشاری ئاو ڕاست ئامانجی خۆی دەپێکێت و خوارەوەت بۆ دەشـوات. ئا لێرەدایە دەست و بـازووش تەنبەڵ دەبن و لە کار دەکەون و ئیدی مرۆڤ بەتەواوی تەوەزەل دەبێت.

با بێینە سەر بەشەکانی دیکەی ژیان. ئامێری وایان دروست کردووە بە بیستنی ناویان سـەرت سـوڕ دەمێنێت: فێنککەرەوە، باوەشێنی کارەبایی، هەویرشێل، تێکەڵکەر، ساردکەرەوە، سەهۆڵکەر، جلشۆر، قاپشۆر و سەدان شتی دیکە. هیچ گومانێک لەوەدا نییە بەکارهێنانی هەموو ئەمانە، ناشوکرییە بەرانبەر بەو جەستەیەی خۆی توانای ئەنجامدانی هەموو ئەو کارانەی هەیە.

ئێستا دەسەڵاتدارانی ئێران، بە حیکمەتی خۆیان دۆخێکی وایان ڕەخساندووە بە زۆرەملێ لەو کەرەستە بێبایەخ و زیانبەخشانە دوور بکەوینەوە، جا چەند باشە تۆی هاووڵاتیش هاوکار بیت! ئایا ساردکەرەوە گران بووە و ناتوانیت بیکڕیت؟ زۆر ئاساییە، خۆراک بۆ هەڵگرتن مەکرە؛ هەر کە کڕیت خێرا بیخۆ و تەواوی بکە. جلشۆرەکەت پەکیکەوتووە و پارەی چاککردنەوەیت نییە؟ فەرموو قۆڵت هەڵماڵە و بە دەست جلەکانت بشۆ. گەسکە کارەباییەکەت سووتاوە؟ فەرموو بە گەسکی دار و خۆماڵی ماڵەکەت بماڵە، مەگەر لە فۆلکلۆری دەوڵەمەندی خۆماندا نەگوتراوە: «دوو ڕەشماڵەی ڕەشکۆکە هەڵیان دا لە کوڕەدااڵی، دوو کیژی گوارەزێڕن بە جووت پێش ڕەشماڵیان دەماڵی»؟

بەڵام هەر لەو کاتەوەی خەڵکی ئێمە لاسایی وڵاتە تەنبەڵپەروەرەکانیان کردووەتەوە، حەیامان چووە. ڕۆژنامە و ماڵپەڕەکانیش تێیدا ڕاناوەستن و باسی هەموو شتێک دەکەن. ئەوەتا «غەزەل» کە کارمەندێکی بانکە، گلەیی ئەوە دەکات کە چاککردنەوەی فێنککەرەوەی ئۆتۆمبێلەکەی نزیکەی بیست میلیۆن تمەنی تێدەچێت. ئەو دەڵێت چەند ساڵێک پێشتر بەم پارەیە ئۆتۆمبێلێکی تەواو دەکڕدرا، کەچی ئێستا تەنیا بەشی ئەوە دەکات چەند ڕۆژێک تۆزێک هەوای فێنک بکاتە نێو ئۆتۆمبێلەکەیەوە.

دەی باشە تۆ بڵێ غەزەل خانم، جەنابت لەنێو ئۆتۆمبێلدا فێنککەرەوەت بۆ چییە؟ یان هەر بێ فێنککەرەوە لێی بخورە، یان لە بنەڕەتدا بیفڕۆشە و بەیانیان بە پێ بڕۆ بۆ بانک و ئێواران بگەڕێوە. دەزانی بەم کارە سێ گۆڕانکاریی گەورە لە ژیانتدا ڕوو دەدات؟ یەکەم: گیرفانت پڕ دەبێت. دووەم: ورگت دەپووکێتەوە. سێیەم: ڕان و هەرامەت ئەستوور و بەهێز دەبن!

بەهۆی ئەم نیعمەتانەوە، ئێستا زۆربەی ماڵەکان بوونەتە مۆزەخانەی مێژوویی: جلشۆری پەککەوتوو، مایکڕۆوەیڤی بێدەنگ، ئوتووی سووتاو و گەسکێکی کارەبایی کە تەنیا وەک مێزێکی بچووک لە گۆشەیەکدا دانراوە. کاتێکیش میوان دێت، خاوەنماڵ بە شانازییەوە ڕووی تێ دەکات و دەڵێت: «قوربان ئەمە جلشۆرەکەمانە، لە ساڵی ١٤٠٢ەوە بە فەرمی خانەنشین کراوە! ئەمەش مایکڕۆوەیڤەکەیە، لەبەر نەبوونی بودجە، ئێستا تەنیا وەک سەعات بەکاریدەهێنین و ژمارەکانی کار دەکەن!»

دەی باشە کاکی خانەخوێ، مادەم وایە، هەر لە سەرەتاوە ئەمانەت بۆچی دەکڕی و ماڵی خۆتت پێ قەرەباڵغ دەکرد؟! لێرەدا سڵاوێکی گەرم لەو دەستەڵاتدارانە هەوڵ دەدەن کەس نەتوانێت ئەم کەرەستە ومەرستە زیادییانە بکڕێت و فێری ژیانی بێ کەلوپەلت دەکات.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

کوردستان
• ژمارە ٩٢٥
٣١ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٢٢ی ئاگوستی ٢٠٢٦

چوار گریمانەی هەڵەی واشینگتۆن لە بارەی شەڕی ئێران

✍ نازی موعینیان– والّستریت جورنالّ
و لە ئینگلیزییەوە: کەمالّ حەسەنپوور

محەممەدباقر زولقەدر کە هەتا وازهێنانی لە حەوتووی ڕابـردوودا بەڕپرسی شـوڕای بەرزی ئەمنییەتی نەتەوەیی بوو، ڕۆژی شەممە گوتی گـەرووی هۆرمز ناکرێتەوە. هەتا ئەو کاتەی ئەمریکا "ڕەفتارەکەی ڕاست نەکاتەوە". مەرجەکانی ناوبراویش لەەر ئەمریکا بریتی بوون لە کۆتاییی یەکجاریی جەنگ، کشانەوەی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ناوچەکە، هەڵگرتنی گەمارۆی دەریـایی، ئـازادکـردنـی دارایـیـە سـڕکـراوەکـانی ئێران و قەرەبووکردنەوەی زیانەکانی جەنگ. سوپای پاسداران لـەوەش بـەوڵاوەتـر چـوو و گوتی گەرووی هۆرمز پەیوەندییەکی بە گفتوگۆ هاوتەریبەکانی نێوان ئێران و عومانەوە نییە و واشینگتۆن دەبێ واز لە "دەستێوەردان" لە دانوستانە هەرێمییەکان بهێنێت.

هەواڵگرییەکانی عەرەبستانی سعـوودی و ئەمریکا ئاشکرای دەکـەن کە ڕێژیم میلیشیا عـێراقـی و حـوسـیـیـەکـان بـــەرەو هـێرشی هاوئاهەنگ بۆ سەر عەرەبستانی سعوودی هان دەدات. کاربەدەستانی سعوودی لەو بڕوایەدان هێرشەکان وەهـا ڕێک دەخـرێـن کـە هەمان دانوستان پەک بخەن کە تاران ئیدیعا دەکات بە نیازپاکییەوە بەتەمای بەئەنجامگەیاندنیانە.

ڕێژیمی ئێران بەم ئاکارانەی لاوازیی خۆی دەشارێتەوە. ئەگەرچی لە دۆخێکی لاوازەوە دانوستان دەکات، بەڵام مانەوەی خۆی وەکوو سەرکەوتن پیشان دەدات. نوخبەکانی ڕێژیم بـەم شێوەیە هـەوڵ دەدەن گـوتـاری جەنگ، خێراییی دانوستانەکان و مەرجەکانی هەر جۆرە ڕێککەوتنێک کۆنترۆڵ بکەن.

دیپلۆماتەکانی ئەمریکا پێشتر ئـەمـەیـان دیتووە. پاش دانوستان لەگەڵ سەرۆکوەزیران مـحـەمـمـەد مـوسـەددیـق لـە کـاتـی قـەیـرانـی بەنیشتمانیکردنی نەوت لە ١٩٥١–١٩٥٣، قەرنۆن والّتیرز، وەرگێڕی ویلیام ئاڤەرێل هاریمەن (بەڕێوەبەری ئاژانسی ئەمنییەتی هاوبەش لە ساڵەکانی ١٩٥١–١٩٥٣) بە گاڵتەوە دەیگوت مـوسـەددیـق "هـونـەری هەنگاوێک بەرەوپێش بە مەبەستی گەرانەوەی دوو هەنگاو بـەرەو دواوە"ی تەکمیل کردووە. تەمەنێک و شۆڕشێک دواتر، هێندێک لایەنی سیاسەتی دەرەوەی ئێران بەم شێوەیە دەرکەوتووە. سازش وەک لاوازی لێک دەدرێتـەوە و لاوازیـش، بێتوو کەڵکی لێ وەرنەگیرێت، بە مانای شکست و شکانە.

تۆماس شێلینگ، ستراتیژیستی شەڕی سارد کە لەسەر تاکتیکەکانی دانوستان شتی نووسیوە، ئاماژەی بەوە کردووە کە لاوازی دەتوانێ ببێتە خاڵی بەهێزی، بێتو ئەو لایەنەی بژاردەی کەمتری لەبەر دەستدان دەست بە سووتاندنی پردەکانی پشت سـەری خـۆی بـکـات و بڵێ پاشەکشە بژاردەیەک نییە. ئەمە دەبێتە هۆی سازشی ئەو لایەنەی کە بژاردەی زۆرتری لەبەر دەستدان و کەمتر بەرگەی ئازار دەگرێت. تاران دەقاودەق ئەم کـارە دەکـات، هەڵوێستەکەی دەگۆڕێت و لیستەی مەرجەکانی جێگای پەسەندی بەرتەسک دەکـاتـەوە، سـەر لـە نـاوبـژیـوانـان لـە ژنێڤ، ئیسلامئاباد و مەسقەت دەشێوێنێت.

واشینگتۆن چـوار گریمانەی هەڵە لەبارەی ئێراندا دەکـات. یـەکـەم، کاربەدەستانی وڵاتە یـەکگـرتـووەکـان گـریـمـانـەی ئـەوە دەکـەن کە ڕێژیم بکەرێکی ئەقڵانییە کە تێچووەکان و دەستکەوتەکان هەڵدەسەنگێنێت. تاران لە کاتی هەڕەشەی مان و نەماندا وریایی پیشان داوە، خولیاکانی دابەزاندووە و سازشی نەرمی لەمەڕ بەرنامە ناوکییەکەی قبووڵ کردووە. بەڵام ئەو لە هەمان کاتدا دەوڵەتێکی شۆڕشگێڕە و، لە ١٣٥٧ بەوڵاوە بە بیروباوەڕی ئایدیۆلۆژیک و هەروەها هەڵسەنگاندن لەسەر پێ مـاوەتـەوە. تواناییی سەربازیی واشینگتۆن فرە لە هی ئێران زیاترە، بـەڵام ئـەو ناتوانێ ئـەم وێنەیەی ڕێژیم وەک ڕێبەری "بەرەی مقاومەت" کە لەسەر ئەفسانە بنچینەییەکانی خۆی دامەزراوە و سازش وەک لادان لە ڕێگای ڕاست سەیر دەکات، نە وەکوو کارێکی باش، بە زۆری بسرێتەوە.

دووهـەم، دانوستانکارانی ئەمریکایی پێیان وایە ئاستێکی دیاریکراوی ژان و ئازار هەیە کە لەوە بەوڵاوە ڕێژیم تێکدەشکێت. ڕەنگێ ئەمە ڕاست بێ، بـەڵام بە هـۆی پەلەی واشینگتۆن بێئاکام دەمێنێتەوە. گەمارۆ دەریاییەکەی وڵاتە یەکگرتووەکان دژی هەناردەکردنی نەوتی ئێران کە لە ١٣ی مانگی ئاپریلەوە دەستی پێکردووە، نموونەیەکی ئەوتۆیە: بە گوتەی بەڕێوەبەرایەتیی ترامپ، زەرەری ڕۆژانـەی ئێران بە هۆی ئەم گەمارۆیەوە بە ٥٠٠ میلیۆن دۆلاری ئەمریکی دەخەمڵێندرێت، لەگەڵ ئەوەشدا لە مانگی جوون، بەر لە هەر جۆرە سازشێکی بەرچاوی ئێران، گەمارۆکە هەڵگیرا. گیروگرفتەکە ڕەنگبێ ئەوە نەبێ کە تاران ناگاتە ئاستی دیاریکراوی ژان، بەڵکوو واشینگتۆن هێندە دان بە خۆیدا ناگرێت کە ژانەکە بگاتە ئەم ئاستە.

سێهەم، دیپلۆماتەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بە هەڵە پێیان وایە دۆڕان لە مەیدانی جەنگ دەبێتە هۆی دۆڕان لە کاتی دانوستاندا. تەسلیمبوون پـاش شکستی سـەربـازیـی تـەواو، بیرەوەریی بنەڕەتیی کولتووری ستراتیژیی ئەمریکایە، لە ١٩٤٥ هەتا جەنگی ١٠٠ کاتژمێریی دژی عێراق لەژێر ناوی ئۆپەراسیۆنی "گەردەلوولی بیابان" لە ١٩٩١. بەڵام ئەوان سەرکەوتووی جەنگی هێزی پیادە بـوون، نـەک هەڵمەتی ئاسمانی بەتەنیا. تەنانەت لە کۆسۆڤۆ، نموونەیەک کە زۆرجار وەک تواناییی هێزی ئاسمانی بۆ بەچۆکداهێنانی بەرهەڵستکارێک باسی لێوە دەکرێت، ناتۆ تەنیا کاتێک سەرکەوت کە داگیرکاریی هێزی پیادە وێدەچوو گەلێک نزیک بێت. بەکرێگیراوانی ئێران تەفروتونا کراون و دانوستانکارەکانی لە عومان هێشتا وەکوو براوە هەڵسوکەوت دەکەن.

چـوارەم، وڵاتـە یـەکگـرتـووەکـان وا دەزانـێ پشتیوانی نێوخۆیی پێگەی دەوڵـەت لە دەرەوە لاواز دەکات. یاسای سزادانی کۆماری ئیسلامیی ئێران ناڕەزایەتیی نێوخۆ وەک "موحاربە" یان "شـەڕ دژی خـودا" پێناسە دەکـات، تاوانێک کە سزاکەی کوشتنە. دادئەستێنی گشتیی ئێران، محەممەد موەحیدی–ئازاد، ئەم ستانداردەی لە مانگی جانیوەریدا بە شێوەیەک بەرفراوان کرد کە زەرەرگەیاندن بە مووڵکی گشتی بگرێتەوە و ڕێنوێنی دادوەرەکانی کرد ئەم جۆرە تاوانبارانە بێبەزەییانە سزا بدەن. ڕێژیمێک کە ئامادەیی کوشتنی هەزاران کەس لە خەڵکی خۆی پیشان داوە، تواناییی خۆڕاگری لە بەرانبەر ژانێکی فرە بەرچاویشدا هەیە بەر لەوەی تەسلیم بێت. ئەو دەیهەوێ گشت دانوستانکارانی ئەوبەری مێزەکە لەوە تێبگەن.

هیچکام لەوانە بەو مانایە نییە کە ڕێژیم لە ئاسایشدا بێت. ئەو ڕەنگبێ بگاتە سنووری ئاستی دانبەخۆداگرتنی واشینگتۆن. سـەرۆک کۆمار ترامپ ڕۆژی یەکشەممە بە ئاکسیۆسی گوتبوو کە ناوبراو "تەنیا خەریکی شێوە دانوستانە" و "ئـەم کـارە بە ئارامی لەگەڵ ئێران دەکـات،" کە وێدەچێ بـە مـانـای گـەڕانـەوە بـۆ ئۆپەراسیۆنی تووڕەیی ئابووری و دەستپێکردنەوەی گەمارۆی دەریـایـیـی ئـێـران بێت. ئەمە بڕیارێکی دروسـتـە. ستراتیژیی خنکاندنی بێدەنگی ڕێژیم کارێکی ئاسایی نییە؛ پێشگرتن لە داهاتی ڕۆژانـەی ٥٠٠ میلیۆن دۆلار و نەهێشتنی هەناردەکردنی بەرهەمەکانی پێترۆشیمیی ئێران کارێکی کەم نییە. بە گوتەی میعاد ماڵیکی لە دامەزراوەی داکۆکی لە دیمۆکراسییەکان، ئەم هەڵوێستە بووەتە هۆی شکستهێنان لە دانەوەی قەرزەکان و کەڵەکەبوونی قەرزەکانی کۆمپانیای نیشتمانیی نەوتی ئێران و، لە ئاکامدا لاوازکردنی ڕێژیم بـە هـۆی چەرەمسەریی ئـابـووریـیـەوە. بە پێچەوانەی سـەرکـەوتـن لـە ئـاسـمـانـەوە، ڕەنگبێ دەقـاوەدق ئـەم هێرشە هێواشە بێت کە سـەرۆک کۆمار باسی لێوە دەکات.

لـەگـەڵ زەختخستنە سـەر تـاران، واشینگتۆن پێویستە ڕوونی بکاتەوە خوازیاری چییە، نەک تەنیا باسی ئەوە بکات کە دژی چییە. لێرەدا گیروگرفتێک لە گەیاندنی پەیامدا هەیە کە ڕێژیم بەردەوام کەڵکی خراپی لێ وەرگرتووە. واشینگتۆن پێویستە ڕێگای نوێ بۆ ئەستاندنەوەی گوتار لە ڕێژیم بدۆزێتەوە و خـۆ لـە ڕاڕایـی ببوێرێت، جـیـاوازی لـە نێوان ڕێژیم و خەڵکدا دابنێت، لاوانی ئێران تێوەبگلێنێت، لە کاتی پچڕاندنی ئینتەرنێت لە لایـەن ڕێژیمەوە دەستڕاگەیشتن بە ئینتەرنێت مسۆگەر بکات و کەسایەتییە سەرەکییەکان کە ڕەنگبێ لە ئێرانی دوای نەمانی ڕێژیمدا دەور بگێڕن بەهێز بکات. سەپاندنی گەمارۆی فیزیکی ڕەنگبێ ساکارتر لە وروژاندنی ٨٠٪ی ئەو ئێرانییانە بێت کە دژی ڕێژیمن. بەڵام بەدەسەڵاتکردنی بەرهەڵستکاران ستراتیژییەکە کە ڕەنگبێ لە کاتێکدا کە ڕێژیم بۆ مانەوەی خۆی خەبات دەکات، بەرهەمدار بێت.

تاران بریندارە، بەڵام شەکەت نەبووە. توانیویەتی لە دوو شەڕ، قەڵاچۆکرانی ڕێبەرییەکەی، تەفروتونا بوونی بەرگریی ئاسمانی و دەریایی، لاوازبوونی ڕایـەڵـەی بەکرێگیراوانی و ئابووریـیـەکـەی بـەرەو هەڵدێر دەربـاز بێت؛ ئەمەش ڕێگای پێ داوە بە تاقمێک وەرەقی لاوازەوە کایەیەکی بەهێز بکات. وڵاتـە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل بە شێوەیەکی بـەرچـاو تواناییەکانی ڕێژیمیان لاواز کـردووە. دانوستانکارانی وڵاتـە یەکگرتووەکان هەروەها پێویستە واز لـە گریمانە کـۆنـەکـان بـە قازانجی تێگەیشتن و ستراتیژیی فرەچەشنتر بهێنن. تا ئەمە ڕوو نەدات، تاران دڕێژە بە کەڵکوەرگرتن لە کارتە لاوازەکانی و شێواندنی کایەکە دەدات.

بەڕێوەچوونی سێمینارێک لە ئاڵمان بەبۆنەی ٢٥ی گەلاوێژ

ڕۆژی شـەممـە ٢٤ی گـەلاوێـژی ١٤٠٥، سێمینارێک بـەبـۆنـەی ٢٥ی گەلاوێژ ٨١ەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە شاری فرانکفۆرت بەڕێوە چوو.

لـە پانێلی یـەکـەمـی سمینارەکەدا خاتوو ئیلهام چاپچی ئەندامی حیزبی دێموکرات؛ کاک خالید حەسەنپوور، چـالاکی سیاسی و دوکـتـور ئـازاد مـحـەمـمـەدیـانی ئـەنـدامـی کۆمیتەی پەیوەندییەکانی حیزبی دێموکرات بەشدار بوون. باسەکەی خاتوو ئیلهام چاپچی لەو سمینارەدا لەژێرناوی "ڕۆڵی ژنان لە دامەزراندنی حیزبی دێموکرات"دا پێشکەش کرا و کاک خالید حەسەنپوور باسێکی هەبوو لەژێر ناوی "مێژووی حیزبی دێموکرات لە سێ قۆناغدا". دواتر دوکتور ئازاد محەممەدیانی بابەتێکی لەژێر ناوی "حیزبی دێموکرات، ستراتیژی و گۆڕانکارییەکان" پێشکەش کرد.

پانێلی دووهەمی سمینارەکشە تایبەت بە شۆڕشی ژینا بوو و لەو پانێلەشدا خاتوو ڕادا فاتحی، هیوا حوسێنپووری؛ ئاریا ئوستادئیبراهیمی و ئەرەستوو پاسیار لە بریندارانی شۆڕشی ژینا وێڕای پیرۆزبایی ٨١ەمین ساڵیادی دامەزراندنی حیزبی دێموکرات باسیان لە بزووتنەوەی ژینا و بارودۆخی خۆیان و بنەماڵەکانیان لەو سەردەمەدا کرد.

خوێندنەوەی پەیامەکانی یەکیەتیی ژنان و ناوەندی پێشمەرگە دێرینەکانی کوردستان، خوێندنەوەی چەند شێعر و پەخشان لەلایەن خاڵە قازی و پەرویز شێخی و چەند سروود لەلایەن هونەرمەند خەبات مودەڕیسی چەند بڕگەیەکی دیکەی ئەو سمینارە بوون.

کۆماری ئیسلامی و هونەری «ژیان بەبێ کەلوپەل»

وڵاتانی جیهان، بێجگە لەم ئێرانەی خۆمان، زۆر لە کاروان جێ ماون و بەتەواوی لە کولتوور و ڕەسەنایەتیی نەتەوەیی دوور کەوتوونەتەوە. لەو وڵاتانەدا، بەردەوام هەوڵ دەدرێت خەڵک بە شێوەیەک پەروەردە بکرێن کە بەتەواوی تەنبەڵ و تەوەزەل بار بێن و توانای هیچ کارێکیان نەمێنێت. بەڵام ئەم ئێرانەی خۆمان حیسابی جودایە؛ دەسەڵاتدارانی تاراننشین بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم قەیرانە جیهانییە، ڕێبازێکی زۆر بێوێنە و داهێنەرانەیان گرتووەتە بـەر. ئـەوان دەیانەوێت بە بڕینی دەستی تەکنەلۆژیا، خەڵکێکی سەربەخۆ و بێمنەت دروست بکەن و لەو کەرەستە هیچ و پووچانەی مرۆڤ تەنبەڵپەروەر دەکەن، دووریان بخەنەوە.

مرۆڤی وڵاتانی دیکە زۆر ناشوکر و لەخۆبایی بوون. بۆ نموونە، لە کاتێکدا خوای گەورە پەنجە و نینۆکی پێ بەخشیوین بۆ ئەوەی خواردنی پێ پارچەپارچە بکەین و بیخەینە دەممانەوە، ئەوان هاتوون «چەنگاڵ»یان هێناوەتە نێو قەرهەنگی خواردنەوە! لە جیاتی ئەوەی بەم پەنجە خواپێداوانە خواردنەکە بپچڕێنن، بە چەنگاڵ دەیهاوێژنە زاریانەوە. لە لایەکی دیکەشەوە، تەواوی دەم و ددانی خۆیان خەجاڵەتبار کردووە. کۆمەڵێک دەزگا و ئامێری هارین و تێکەڵکەری کارەباییان داهێناوە بۆ ئەوەی دانەوێڵە و خواردنە ڕەقەکانی پێ ورد بکەن و شلی بکەنەوە. بەم کارەش، ددانەکانی نێو دەم بەتەواوی تەنبەڵ و تەوەزەل دەبن، بێ هیچ ئەرکێک لەسەر پووک و پدووەکان پاڵ دەدەنەوە و وەک ئەوەی خەویان لێ کەوتبێت، سەیری ئەو خواردنە شلکراوەیە دەکەن بەسەریاندا تێدەپەڕێت، بە گەروو و سورێنجکدا بەرەو گەدە شۆڕ دەبێتەوە، بەناو دوازدەگرێ و ڕیخۆڵاندا دەچێتە خوار و لەولاشەوە بەشی هەرەزۆری دەبێتە پاشەڕۆ.

جا لێرەدا پەرژینێکی بە گوڵ لە نێوان خۆم و تۆی خوێنەری بەڕێز و خـاوەن کەسایەتی دادەنێین، با بە کورتی باسێکیش لە دۆخی پاشەڕۆ و ئاودەست بکەین. جاران کاتی چوونە سەرئاو، لە خوارەوە حەوت جار پڕ بەم مستە جوانە گوڵم گوڵم ئاومان بە خۆماندا دەکرد، ئەگەر هەستمان بکردایە پاک نەبووینەتەوە، دووبارە دەستمان بەکار دەبـووەوە. بەڵام ئێستا لە وڵاتانی جیهان، ئاودەستی وایان دروست کردووە دەڵێی نیشانەشکێنی چەکدارە! بێ ئەوەی یەک دڵۆپ دەستت تەڕ بکەیت، بە فشاری ئاو ڕاست ئامانجی خۆی دەپێکێت و خوارەوەت بۆ دەشـوات. ئا لێرەدایە دەست و بـازووش تەنبەڵ دەبن و لە کار دەکەون و ئیدی مرۆڤ بەتەواوی تەوەزەل دەبێت.

با بێینە سەر بەشەکانی دیکەی ژیان. ئامێری وایان دروست کردووە بە بیستنی ناویان سـەرت سـوڕ دەمێنێت: فێنککەرەوە، باوەشێنی کارەبایی، هەویرشێل، تێکەڵکەر، ساردکەرەوە، سەهۆڵکەر، جلشۆر، قاپشۆر و سەدان شتی دیکە. هیچ گومانێک لەوەدا نییە بەکارهێنانی هەموو ئەمانە، ناشوکرییە بەرانبەر بەو جەستەیەی خۆی توانای ئەنجامدانی هەموو ئەو کارانەی هەیە.

ئێستا دەسەڵاتدارانی ئێران، بە حیکمەتی خۆیان دۆخێکی وایان ڕەخساندووە بە زۆرەملێ لەو کەرەستە بێبایەخ و زیانبەخشانە دوور بکەوینەوە، جا چەند باشە تۆی هاووڵاتیش هاوکار بیت! ئایا ساردکەرەوە گران بووە و ناتوانیت بیکڕیت؟ زۆر ئاساییە، خۆراک بۆ هەڵگرتن مەکرە؛ هەر کە کڕیت خێرا بیخۆ و تەواوی بکە. جلشۆرەکەت پەکیکەوتووە و پارەی چاککردنەوەیت نییە؟ فەرموو قۆڵت هەڵماڵە و بە دەست جلەکانت بشۆ. گەسکە کارەباییەکەت سووتاوە؟ فەرموو بە گەسکی دار و خۆماڵی ماڵەکەت بماڵە، مەگەر لە فۆلکلۆری دەوڵەمەندی خۆماندا نەگوتراوە: «دوو ڕەشماڵەی ڕەشکۆکە هەڵیان دا لە کوڕەدااڵی، دوو کیژی گوارەزێڕن بە جووت پێش ڕەشماڵیان دەماڵی»؟

بەڵام هەر لەو کاتەوەی خەڵکی ئێمە لاسایی وڵاتە تەنبەڵپەروەرەکانیان کردووەتەوە، حەیامان چووە. ڕۆژنامە و ماڵپەڕەکانیش تێیدا ڕاناوەستن و باسی هەموو شتێک دەکەن. ئەوەتا «غەزەل» کە کارمەندێکی بانکە، گلەیی ئەوە دەکات کە چاککردنەوەی فێنککەرەوەی ئۆتۆمبێلەکەی نزیکەی بیست میلیۆن تمەنی تێدەچێت. ئەو دەڵێت چەند ساڵێک پێشتر بەم پارەیە ئۆتۆمبێلێکی تەواو دەکڕدرا، کەچی ئێستا تەنیا بەشی ئەوە دەکات چەند ڕۆژێک تۆزێک هەوای فێنک بکاتە نێو ئۆتۆمبێلەکەیەوە.

دەی باشە تۆ بڵێ غەزەل خانم، جەنابت لەنێو ئۆتۆمبێلدا فێنککەرەوەت بۆ چییە؟ یان هەر بێ فێنککەرەوە لێی بخورە، یان لە بنەڕەتدا بیفڕۆشە و بەیانیان بە پێ بڕۆ بۆ بانک و ئێواران بگەڕێوە. دەزانی بەم کارە سێ گۆڕانکاریی گەورە لە ژیانتدا ڕوو دەدات؟ یەکەم: گیرفانت پڕ دەبێت. دووەم: ورگت دەپووکێتەوە. سێیەم: ڕان و هەرامەت ئەستوور و بەهێز دەبن!

بەهۆی ئەم نیعمەتانەوە، ئێستا زۆربەی ماڵەکان بوونەتە مۆزەخانەی مێژوویی: جلشۆری پەککەوتوو، مایکڕۆوەیڤی بێدەنگ، ئوتووی سووتاو و گەسکێکی کارەبایی کە تەنیا وەک مێزێکی بچووک لە گۆشەیەکدا دانراوە. کاتێکیش میوان دێت، خاوەنماڵ بە شانازییەوە ڕووی تێ دەکات و دەڵێت: «قوربان ئەمە جلشۆرەکەمانە، لە ساڵی ١٤٠٢ەوە بە فەرمی خانەنشین کراوە! ئەمەش مایکڕۆوەیڤەکەیە، لەبەر نەبوونی بودجە، ئێستا تەنیا وەک سەعات بەکاریدەهێنین و ژمارەکانی کار دەکەن!»

دەی باشە کاکی خانەخوێ، مادەم وایە، هەر لە سەرەتاوە ئەمانەت بۆچی دەکڕی و ماڵی خۆتت پێ قەرەباڵغ دەکرد؟! لێرەدا سڵاوێکی گەرم لەو دەستەڵاتدارانە هەوڵ دەدەن کەس نەتوانێت ئەم کەرەستە ومەرستە زیادییانە بکڕێت و فێری ژیانی بێ کەلوپەلت دەکات.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ